

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

RASİM ÖZDENÖREN'İN ROMAN VE HİKÂYELERİNİN
DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tümer DEMİREL

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

ADİYAMAN, 2024

ÖZET

RASİM ÖZDENÖREN'İN ROMAN VE HİKÂYELERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tümer DEMİREL

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Adıyaman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mayıs/2024

Danışman: Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

Toplumsal yapıların sürekliliğini sağlayan en önemli unsurlardan biri değerlerdir. Bu açıdan değerlerin birçok ülkenin eğitim programlarında işlenmesi önem arz etmektedir. Son yıllarda Millî Eğitim Bakanlığının öğretim programlarında değerleri ön plana çıkarması ile değerler eğitiminin önemi daha da artmıştır. Edebî eserler, değerler eğitimi hususunda önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu çalışmanın amacı Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde değerlerin ne sıklıkta işlendiğini, değerlerin hangi şekillerde ele alındığını tespit etmektir. Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden temel nitel araştırma kullanılmıştır. Rasim Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar*, *Çözülme*, *Çok Sesli Bir Ölüm*, *Çarpılmışlar*, *Uyumsuzlar*, *Denize Açılan Kapı*, *Kuyu*, *Ansızın Yola Çıkmak*, *İmkânsız Öyküler*, *Hışırta*, *Toz*, *İlk Öyküler* ve *Kör Pencere*ler adlı hikâye kitapları ile *Gül Yetiştiren Adam* adlı romanı bu çalışmada ele alınmıştır. Çalışmanın sonucunda incelenen eserlerde 13 değer tespit edilmiştir. Bu değerler şunlardır: Alçak gönüllülük, cömertlik, çalışkanlık, dostluk, dürüstlük, merhametli olma, misafirperverlik, nezaketli olma, sabırlı olma, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik. Rasim Özdenören'in incelenen eserlerinde en çok sevgi (33), en az alçak gönüllülük (1) değerlerine rastlanılmıştır. Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinin değerler açısından zengin olduğu görülmektedir. Özdenören'in eserleri değerler eğitimi bağlamında kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: Rasim Özdenören; Değer; Değerler eğitimi; Türk hikâye ve romanı.

ABSTRACT

EXAMINATION OF RASİM ÖZDENÖREN'S NOVELS AND STORIES IN TERMS OF VALUES EDUCATION

Tümer DEMİREL

Department of Turkish Education

Adıyaman University, Graduate Education School, May/2024

Supervisor: Doç. Dr. Mehmet YILMAZ

One of the most important elements that maintain the continuity of social structures is values. When viewed from this aspect, it is significant to include values in the education programs of many countries. In recent years, the importance of values education has increased with the Ministry of National Education's emphasis on values in curriculum. Literary works have become an important element in values education. The aim of this study is to determine how often values are discussed in Rasim Özdenören's novels and stories and in what ways values are handled. In this study, basic qualitative research, one of the qualitative research designs, was used. Rasim Özdenören's stories called *Hastalar ve Işıklar*, *Çözülme*, *Çok Sesli Bir Ölüm*, *Çarpılmışlar*, *Uyumsuzlar*, *Denize Açılan Kapı*, *Kuyu*, *Ansızın Yola Çıkmak*, *İmkânsız Öyküler*, *Hışırta*, *Toz*, *İlk Öyküler* and *Kör Pencere* and novel called *Gül Yetiştiren Adam* was considered in the study. As a result of the study, 13 values were identified in the works examined. These values are: humility, generosity, diligence, friendship, honesty, compassion, hospitality, kindness, patience, respect, love, responsibility, helpfulness. In Rasim Özdenören's works are which examined, the most seen value was love (33) and the least seen value was humility (1). It can be seen that Rasim Özdenören's novels and stories are rich in terms of values. Özdenören's works can be used in the context of values education.

Keywords: Rasim Özdenören; Value; Values education; Turkish story and novel.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Adıyaman Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı” yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Tümer DEMİREL

ÖNSÖZ

Değerler; insan hayatında yol gösterici olan, farklı önem derecelerine sahip, soyut olan ancak yaşantılarla birlikte kendisini gösteren çeşitli olgulardır. Değerler, bireysel ve toplumsal huzurun oluşmasında önemli bir etkidir. Maddi ve manevi insan yaşamının kalitesinin artmasında değerlerin önemi yadsınamaz. Bu nedenle değerlerin bireylere kazandırılması önemli bir husustur. Değerlerin gerek sözlü olarak gerekse yazılı olarak bireylere etik kuralı olarak aktarılması önemli bir durumdur. Bu sebeple yazılı eserlerde değerler eğitiminin bireylere verilmesi geçmişten günümüze önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Bu çalışmada değerlerin özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Değerler eğitiminin sınıflandırılmasında dikkate alınacak konulara yer verilmiştir. Rasim Özdenören'in yaşamı ve eserleri konusunda bilgi aktarılmıştır. Bu çalışma genel anlamıyla Rasim Özdenören'in hikâye ve romanlarındaki değerleri kapsamaktadır. “Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerindeki değerler nelerdir?”, “Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinin değerler eğitimi açısından önemi nedir?” sorularına cevaplar aranmıştır. Çalışmanın çerçevesi Rasim Özdenören'in hayatı, değer ve değerler eğitimi, Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi, örneklenmesi ve yorumlanması ile sınırlıdır.

Araştırmamı tamamlama sürecinde hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan, bana yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Mehmet YILMAZ'a teşekkür eder ve saygılarımı sunarım. Ayrıca tez hazırlama sürecinde yardımlarını esirgemeyen değerli eşim Ayşegül DEMİREL'e ve iş arkadaşım Metin ÇELİK'e katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
BAŞLIK SAYFASI.....	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	ii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	iii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.3. Sınırlılıklar	2
1.4. Varsayımlar	2
2. KURAMSAL ÇERÇEVE	3
2.1. Değerler Eğitimi	3
2.1.1. Değer	3
2.1.2. Değerler Eğitimi	5
2.1.3. Değerlerin Sınıflandırılması	8
2.1.3.1. Spranger'ın Değer Sınıflandırması.....	9
2.1.3.2. Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	9
2.1.3.3. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması.....	10
2.1.3.4. Refshauge'ın Değer Sınıflandırması	10
2.1.3.5. Kluckhohn'un Değer Sınıflandırması.....	11

2.1.3.6. Takiyettin Mengüşoğlu'nun Değer Sınıflandırması.....	12
2.1.3.7. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflandırması	12
2.1.3.8. Erol Güngör'ün Değer Sınıflandırması.....	12
2.1.4. Değerlerin Özellikleri.....	13
2.1.5. Değerler Eğitimi ve Okul.....	17
2.1.6. Değerler Eğitimi ve Aile.....	19
2.1.7. Değerler Eğitimi ve Öğretmen	20
2.1.8. Türk Milli Eğitim Sistemi ve Değerler	22
2.1.9. Değerler Eğitimi Yaklaşımları	24
2.1.9.1. Değerleri Telkin Etme Yaklaşımı.....	24
2.1.9.2. Değerleri Belirginleştirme ve Açıklama.....	25
2.1.9.3. Değer Analizi Yaklaşımı.....	26
2.1.9.4. Ahlaki Sorgulama Yaklaşımı.....	27
2.1.9.5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı	28
2.1.9.6. Değerler Eğitiminde Gizil Güç: Örtük Program	30
2.2. Rasim Özdenören'in Hayatı ve Edebi Kişiliği	31
2.3. İlgili Bazı Araştırmalar.....	36
2.3.1. Rasim Özdenören ile İlgili Yapılan Araştırmalar	36
2.3.2. Değerler Eğitimi ile İlgili Yapılan Araştırmalar	36
3. YÖNTEM	38
3.1. Araştırmanın Modeli.....	38
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	38
3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	38
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	39
4.1. Alçak Gönüllülük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	40
4.2. Cömertlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	41
4.3. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	43

4.4. Dostluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	46
4.5. Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	49
4.6. Merhametli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	50
4.7. Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	53
4.8. Nezaketli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	55
4.9. Sabırlı Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	62
4.10. Saygı Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	67
4.11. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	74
4.12. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	86
4.13. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar	87
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	96
KAYNAKÇA	100
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 4.1. Rasim Özdenören`in roman ve hikâyelerinde değerlerin dağılımı.....	39

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

EDAM	: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDÖP	: Türkçe Dersi Öğretim Programı

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Değerler insanlar arasındaki ilişkileri güçlendiren ve toplumun temel yapısını oluşturan sosyal olgulardır. Bu nedenle değerlerin bireylere kazandırılması önemli bir husustur. Değerler, bireysel ve toplumsal huzurun oluşmasında önemli bir etkidir. Değerlerin gerek sözlü olarak gerekse yazılı olarak bireylere verilmesi önemli bir durumdur. Bu sebeple yazılı eserlerde değerler eğitiminin bireylere verilmesi geçmişten günümüze önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Rasim Özdenören'in eserlerinde güçlü bir gözlem yeteneği vardır. Bu yönüyle, bu çalışmada özgün tarzıyla hikayeciliğe yeni bir bakış açısı getiren Rasim Özdenören'in eserleri değerler eğitimi bağlamında incelenmiş ve "Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde değerler ne sıklıkla ve hangi şekillerde verilmiştir?" sorusuna cevap aranmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde yer alan değerlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Yazarın roman ve hikâyelerinde yer verdiği değerler tespit edilerek yorumlanacaktır.

Rasim Özdenören, eserleri ile Türk edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Yazar, eserlerine geleneksel olarak yaklaşmış olsa da Doğu ve Batı kültürüne de hakimdir. Özdenören'in eserlerinde ön plana çıkan konular insan ve dünyadır. Onun eserlerinde bireyler her zaman bir var olma mücadelesi içerisindeydir. Yaşanan sıkıntılar, psikolojik ve sosyolojik sorunlar, çatışmalar ve bunların sonucunda kendini bulmaya çalışan insanlar eserlerinin temelini oluşturmaktadır. Eserlerinin genelinde insanların ruh hâllerini ve yaşantılarını dönemsel olarak anlatmasından dolayı Rasim Özdenören ile ilgili değerler eğitimi konusunda çalışma yapılması gereği görülmüştür. Değerler eğitiminin roman ve hikâyelerde yer alması bireylerin duygusal, kişisel, ahlaki ve kültürel gelişimlerinin desteklenmesi için önem arz etmektedir. Bu anlamda Rasim Özdenören'in hikâye ve romanlarında geçen değerlerin belirlenmesi ve bu değerlerin hedef kitleye katkısının ortaya konulması önemlidir. Bu konuda herhangi bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle alandaki boşluğu dolduracağı varsayılmakta ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Rasim Özdenören, gelenek içerisinde yetişmiştir ancak eserlerini modern hikâye teknikleri içinde vermiştir. Aşk, ölüm ve korku gibi temalar eserlerinin odak noktasını

oluşturmaktadır. Rasim Özdenören, bireyin iç dünyasını ve aile hayatını eserlerinde anlatırken değerlerin bireysel ve toplumsal anlamda ne kadar önemli ve tamamlayıcı bir unsur olduğunu fark ettirmektedir. Yaşadığı döneme tanıklık eden bir entellektüelin eserlerinde değer ve etik kuralların nasıl ele alındığının sorgulanması bu çalışmanın genel amaçlarından birini oluşturmaktadır.

1.3. Sınırlılıklar

Bu araştırma, Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi, örneklenmesi ve yorumlanması ile sınırlıdır.

1.4. Varsayımlar

Rasim Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar*, *Çözülme*, *Çok Sesli Bir Ölüm*, *Çarpılmışlar*, *Uyumsuzlar*, *Denize Açılan Kapı*, *Kuyu*, *Ansızın Yola Çıkmak*, *İmkânsız Öyküler*, *Hışırta*, *Toz*, *İlk Öyküler* ve *Kör Pencereleler* adlı hikâye kitapları ile *Gül Yetiştiren Adam* adlı romanında değerlere yer verdiği varsayılmaktadır. Bu eserlerdeki değerlerin ortaya çıkarılmasının, bu konuda yapılacak olan diğer çalışmalara örnek olacağı düşünülmektedir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Değerler Eğitimi

2.1.1. Değer

İnsan doğasını tanımak ve anlamak, insanın duygu ve düşüncelerinin nasıl şekillendiğini ortaya çıkarmak, araştırmacıların ve bilim insanlarının üzerinde durduğu önemli konulardır. İnsanın nasıl bir benliğe sahip olduğunu anlamasında, yaşadığı çevreyi her yönüyle anlamlandırmasında ve tanınmasında değerler önemli bir olgu haline gelmiştir. Değerler insanların kararlarına, davranışlarına ve insan ilişkilerine yön verir. Değerlerin yaşama etkisi davranışlarla kendini belli eder. Değerler, yaşamın her boyutunda etkisini hissettirir. Bu nedenle değerler; insan hayatında, bireysel ilişkilerde, toplumsal ilişkilerde, siyasi ilişkilerde, ekonomik ilişkilerde kısacası toplumu oluşturan temel etkenlerin bütününde önemli bir etkiye sahiptir.

TDK Türkçe Sözlük “değer” kelimesini “1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha, valör. 3. Üstün nitelik, meziyet, kıymet. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. 5. fel. Kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey. 6. mat. Bir değişkenin veya bilinmeyenin sayısı ile anlatımı. 7. Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü (TDK, 2011).” şeklinde açıklamıştır.

Değerler, insanların eğitim hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple eğitim programlarında değerlere de yer verilmiştir. Değerler eğitim planlarının ve programlarının yansımaları oluşturur. Değerler çıkış noktasından günümüze ve bugünden yarınlara her zaman etkisini hissettirmiştir. Yaşamın doğal akışında değerler, sorunların çözümünde ve bu sorunlar karşısında harekete geçmede itici bir güçtür.

Psikolojide değerın önemi, insan davranışlarının yol göstericisi olarak oynadığı roldedir. Bu sebeple psikologlar değeri inanç olarak görmektedirler (Güngör, 2010: 18). Veugeliers ve Vedder (2003: 379) `e göre değer, neyin iyi neyin kötü olduğuna ilişkin inançları kapsamaktadır. Değerler, insanlara neyi yapması gerektiğini kesin bir dille söylemezler ancak yapılacak olan doğru davranışlar için rehberlik ederler (Gudmundsdottir, 1991).

Çelikkaya (1996: 168) `ya göre değer; bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul görmüş; içselleşmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, bireysel, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü seziş, düşünüş, eylem, kural ya da kıymetlerdir.

Schwartz (1992) `a göre ise değer “İnsanların karşılaştıkları olayları ve etrafındaki bireyleri değerlendirmek, bu olaylar ve durumlar karşısında yapacaklarına karar vererek bunu uygun bir hâle getirmek için kullandıkları ölçütlerdir”. İnsanların aile ve toplum hayatının birer parçası olmaya başlamasından itibaren belirli ahlak kurallarına uymasında ve bunları benimsemesinde değerlerin etkisi görülmektedir.

Değerler, “Belirli bir birey davranışının ya da yaşam gayesinin bir diğerinden daha üstün olduğu durumdaki uyumlu ve derin inançlardır. Değerler, insan hayatının önemli ve vazgeçilmez bir kapsamını oluşturur” (Dökmen, 2006: 60). Değer, toplum ya da insanlarca kabul edilen bütünleştirici davranışlar; bireylerin toplumsal gereksinimlerini giderdiğine ve fertlerin yararına yönelik olduğu düşünülen ilkeler, görüş, his ve teheyyüçleri de alakalandıran hükümler ve kişinin hafızasında oluşan ve hareketlerini etkileyen saiklerdir (Özgüven, 1994). Disiplin açısı fark edilmeksizin değerlerin öne çıkan en önemli özelliği davranışa yön vermesi ve bu davranışlar ile ilgili tahmin yürütmeye imkân sunmasıdır (Yorulmaz, 2017: 61).

Kaymakcan ve Meydan (2014: 24)`a göre değer “Bireyin varlığı anlamlandırma ve değerlendirme gayretinin neticesi olarak meydana gelip zaman içerisinde topluma mâl olarak toplumun müşterek mirasını oluşturan unsurlardır.”

Ahlak ve karakter eğitiminde bireyin ahlaki muhakeme yapması veya değerler üzerine düşünmesi önemli olmakla birlikte; sosyal yaşamın düzeni için gerekli olan saygı, sorumluluk, dürüstlük, hoşgörü, güvenilirlik, adil olma gibi temel ahlaki değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak öğretilmesi ve bu değerlerin bireylere alışkanlık olarak kazandırılması önemli bir amaç kabul edilmektedir (Akbaş, 2008: 23).

Değerler; insanın hayat görüşünü oluşturan, kişilerin hangi yollarla olayları idrak ettiklerini, yer aldıkları durumu hangi şekilde değerlendirdiklerini ve ileriki zamanları hangi yönde gördüklerini etkileyen etmenlerdendir. Değer esas manasıyla bir görüş, insanı algılama durumu olmakla birlikte; şimdi ve gelecek için somut hale getirilirse bu somut hale getirme de uyumlu ve manalı olunca ehemmiyetli hale gelir (Erinç, 1995: 74). “Değerler, insanların toplum içerisinde hayatlarını güvence altına almayı sağlayan, kişilerin yaşamlarını kolay hale getiren sosyal davranış kalıplarıdır” (Özkan, 2010: 1128).

Bahar (2005: 78-79) güçlü olmak, adil olmak, eşitlik, çalışkanlık, misafirperverlik, doğruluk gibi bir topluma ait olan ortak görüşlerin değer şeklinde isimlendirildiğini; değerlerin cemiyetlerin yaşattığı, kültür bağlamında tanımlanmış müşterek gayeler olduğunu ve sosyal yaşamdaki ana değer unsurlarının iyilik, güzellik, doğru, yanlış gibi davranışlardan meydana geldiğini belirtmiştir. Oğuzkan (1981: 56) değer kavramını “Kişi veya toplumun kazandığı ve geliştirdiği değerlerin bütünü, bir ferdin farklı olaylarda gösterdiği sürekli davranış.” olarak açıklamıştır.

Genel olarak bakıldığında değer kavramı ile ilgili yapılan tanımların ortak noktaları; toplumun ortak ürünü olması, iyi ve kötüyü birbirinden ayırması, insanların dünyaya bakış açısından ortaya çıkması, davranışlara yön vermesi, inanç bağlamında görülmesi ve hayatı anlamlandırma çabası sonucunda insan hayatında yer almasıdır.

2.1.2. Değerler eğitimi

Dünyadaki eğitim sistemlerinde ve eğitim yaklaşımlarında esas amaç iyi insan yetiştirmektir. Bu husus çerçevesinde değerler eğitiminin öneminin fark edilmesinden itibaren değerler ve değerler eğitimi, ülkelerin eğitim politikalarının önemli bir parçası haline gelmiştir. Değerler eğitimi ile öğrencilere insanca değerler ve faziletlerin kazandırma ihtimali, değerlere yönelik farkındalık meydana getirilmesi ve bu değer unsurlarının harekete geçirilmesi istenmektedir. Değerler eğitiminin yer verilmediği eğitim anlayışının işlevselliğinden söz edilemez. Birçok eğitim sisteminde temel amaç düzenli bir toplumsal yaşam için toplumun sahip olduğu değerlerin bireylere öğretilmesi ve aktarılmasıdır. Eğitimin bireyler için temel işlevi sadece bilgi yüklemek değil, esasında bireylerin duygusal gelişimlerini destekleyici değerleri de kazandırmaktır (Veugelers, 2000).

Köylü (2016)'ye göre yaşadığımız yüzyılda bireysel, toplumsal ve evrensel özellikli ahlaki sorunlar gittikçe artmaktadır. Bu sorunların tamamı önemli olmakla birlikte her şeyden önce ekolojik dengenin bozulması ve çevre kirliliği, savaşlar, çatışma ve şiddet, ekonomik adaletsizlikler gibi küresel sorunlar karşısında ciddi tedbirler alınmazsa insanlığın geleceği tehlikeli bir duruma doğru yol almaktadır. Bu soruna engel olabilmek için ahlaki ilkelerin eğitim anlayışlarına aktarılması gerekmektedir. Eğitimin uzak hedeflerinden biri de yaşanabilir güzel bir dünyanın inşasıdır. Bu amaç doğrultusunda bireylerin insani değerlerle donatılması gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmenin vasıtalarından biri de değerlerin eğitim ve öğretim yolu ile gelecek nesillere aktarılmasıdır.

Bunun için gösterilen gayrete güncel literatürde değerler eğitimi adlandırması yapılmaktadır (Meydan, 2014).

Teknolojik gelişmelerin ilerlemesi, iletişimde yaşanan gelişmeler ile birlikte bireylerin birbiriyle ilişkileri ve sosyal hayatının gelişmesine sağladığı yarar kadar birçok olumsuz durumu da beraberinde getirmiştir. Kişiler arasında bencillik, benmerkezcilik ve menfaat duygusu ön plana çıkmıştır. Bundan dolayı yozlaşma ve sosyal hayata uyma konusunda yaşanan sıkıntılarda artış görülmektedir. (Uzunöz, Aktepe ve Köybaşı, 2018).

Küresel değişim yaşayan dünyanın yeni koşulları değer eğitime olan ihtiyacı artırmaktadır. Küreselleşme adı verilen ve yalnızca teknolojik değişim ile betimlenemeyecek olan bu durum, serbest bir ortam oluşturmakta ve etkin kültürlerin mekân ya da zaman fark etmeksizin var olmasını sağlayabilmektedir. Ülkemiz açısından bu duruma bakarsak kişiler arasında bazı duyarlılıkların yok olması bile değer eğitimi için yeterli bir gerekçedir. Yeni kuşak arasında şiddete yönelme, sahtekârlık, aileye veya öğretmene saygısızlık, madde bağımlılığı, intihar ve kişinin kendine zarar verici hareketlerinde artış, iş ahlakında, insani ve sosyal sorumluluk bilincinde azalma gibi durumlara gün geçtikçe daha sık rastlanmaktadır (Ekşi, 2003: 83).

Ülkemizde son dönemlerde farklılaşan hayat koşulları sebebiyle öğretim programlarının yenilenmesi, eğitim-öğretime verilen değerın gün geçtikçe daha da arttığını göstermektedir. Okul derslerinin yanında; vatansever, yardımsever, iyiliksever, çalışan ve üreten bilinçli nesiller yetiştirmek öğretim programlarının gayesi olmuştur. Yeni öğretim programlarının muhtevasında da bu amacı gerçekleştirmeye yönelten değerler yer almaktadır (Tezgel, 2006).

Son yıllarda değerler eğitimi konusunda yapılan çalışmaların ülkemizde de yoğunluk kazandığı görülmektedir. Değerler eğitimi konusunda 18. Millî Eğitim Şurası'nda bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlardan bazıları şunlardır:

1. *“Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.*
2. *Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.*
3. *Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.*

4. Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitime yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitime yer verilmelidir.
5. Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
6. Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitime yönelik, STK'lerle iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.
7. Değerler eğitime, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli ve bunun için kitle iletişim araçlarından yararlanılmalıdır.
8. Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
9. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
10. Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.” (MEB, 2010).

Alınan kararlardan da anlaşılacağı üzere bireyin ve toplumun huzurunu sağlayan değerler eğitime verilen önem giderek artmaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığının yayımladığı tamimin ilişkisinde de değerler eğitime müteveccih hangi çeşit faaliyetler gerçekleştireceğine yönelik tavsiyeler yer almaktadır. Bu tavsiye dizelgesi değerler eğitiminin okullarda ne şekilde tatbik edileceğini sunmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığının tamim ve faaliyet tavsiyelerindeki bilimsel çalışma tasarılarıyla bakanlık; fertlerin paylaşımcı olma, dürüstlük, merhamet, yardımseverlik, vatanseverlik, saygı, sevgi gibi değerleri benimsemesini amaçlamıştır (MEB, 2010/53 Genelge).

Değerlerin aktarımı aşamasında önem verilmesi gereken bazı temel prensipler vardır. Bridge (2003: 50-63), bu prensipleri 11 bölümde ifade etmiştir. Bu prensipler şu şekilde ifade edilebilir:

1. Şefkatli olma, dürüst olma ve adalet gibi asıl etik değerler kişilik eğitiminde önemlidir.

2. Eğitim programlarında kişilik eğitiminin etkili olması için düşünce, davranış ve duyguların bütün yönleriyle ele alınması gerekmektedir.

3. Uygun karakter eğitimleri her şeyi kapsayacak bir yönelimle yapılmalıdır. Aile, okul tüm olanaklarını bu eğitim için kullanmalıdır.

4. Okul ve aile, bireyi düşünen ve şefkat gösteren bir örnek model olmalıdır. Bu örnek model iyi ve erdemli birey olma yolunda istek duyulmasına destek olur.

5. Çocuklar ahlak kurallarını uygulayabilecekleri imkanlara ihtiyaç duyar. Bu sebeple çocuklara adalet, sorumluluk, eşitlik gibi değerleri uygulayabilecekleri durumlar sağlanmalıdır.

6. Hazırlanan akademik programlar bütün öğrencileri önemseyecek ve tümünün başarıyı yakalamasına yardımcı olacak şekilde düzenlenmelidir.

7. Okul ve ailelerin asıl değerlere bağlı olarak bir iç disiplin zihniyetiyle geliştirmeleri sağlanmalıdır.

8. Aile ve öğretmenler, öğrencilerden istedikleri değerlerde öncelikle kendileri rol model olmalıdır.

9. Bu ilkelerin günlük hayata geçirilebilmesi için liderlere ihtiyaç vardır. Değerleri verirken öğrencilere model olacak ve bu çalışmalarını destekleyecek liderler olmalıdır.

10. Etik kişilik eğitimi sırasında okul, toplum ve aile birlikte hareket etmelidir.

11. Diğer çalışmalarda yapıldığı üzere etik kişilik eğitiminde de değerlendirme ve analiz yapılmalıdır. Bu zaman içerisinde okul ortamının ve aile ortamının değerleri vermedeki muvaffakiyeti, bireylerin değerleri hangi derecede idrak ettiği ve bu değer unsurlarına ne kadar hâkim olduğu analiz edilmelidir.

Değerler eğitiminde üzerinde durulması gereken bir konu da değerler eğitiminin hangi yaşlarda ne şekilde aktarılması mevzusudur. Bu konu genellikle uzmanları düşündürmektedir. Değerlerin aktarılması için bireyin yaş ve zihinsel olarak olgunlaşması düşüncesi bu konuda çalışmalar yapan eğitimcileri zorlayan bir durumdur. Esasında değerler yaş, olgunluk veya zihinsel yetilik fark etmeksizin her dönemde bireye aktarılabilir (Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 10).

2.1.3. Değerlerin sınıflandırılması

Değer kavramının son dönemlerde öneminin artması ve farklı alanlarla olan ilişkisinden dolayı bu kavramı sınıflandırma gereği duyulmuştur. Bilim insanları değerlere yönelik birçok sınıflandırma yapmıştır. Bunlardan en önemlileri ve kabul edilenleri

Spranger, Shwartz, Refshauge, Rokeach ve Kluckhohn'un değer sınıflandırmalarıdır. Ülkemizde de Takiyettin Mengüşoğlu, Erol Güngör ve Hilmi Ziya Ülken değer sınıflandırmalarında bilinen isimlerdir.

2.1.3.1. Spranger'in değer sınıflandırması

Psikolojide değerlerin test olarak incelenmesi ilk olarak Spranger tarafından 1928 yılında yapılmıştır. Spranger insanların altı ana kişilik değer çeşitlerinde birine ait olduğu tezini savunmuştur (Güngör, 2010: 84-86). Spranger detaylı bir sınıflandırma ile insanların değerlere yönelimlerini “bilimsel”, “ekonomik”, “estetik”, “sosyal”, “politik”, ve “dini” değer olarak 6 grup şeklinde ifade etmiştir. Bu gruplar şu şekilde açıklanabilir:

1. Bilimsel Değer: Önem verilen ilk şey doğruluktur. Araştırma, bilgi, tartışma ve eleştiri bu kapsama girer. Birey; deneysel, rasyonalist aynı zamanda aydındır.
2. Ekonomik Değer: Kullanışlı, yararlı olanı ifade eder. Ekonomik değerlerin yaşam içerisinde dikkate alınması gerektiği düşüncesidir.
3. Estetik Değer: Seçim, deneyim ve onayları kapsamaktadır. Kişi; yaşamı, olayların bir çeşitliliği olarak kabul eder, sanatın birey ve toplum için zaruri olduğunu düşünür.
4. Sosyal Değer: Toplumsal ve kişiler arası ilişkileri kapsar. Bu değerde çıkarlar geri plana atılır. İnsanları sevmek ve onlara yardımcı olmak temel düşüncedir.
5. Politik Değer: Mükemmeliyet, kuvvetli olma ve lider olma gibi değerleri kapsar. Bu değerler her şeyden daha öncelikli ve üstündür.
6. Dini Değer: Genel olarak kainat ve dünyaya ait değerleri içerir. Dini değerlere hâkim olan bireyler kainatı eksiksiz bir şekilde anlar. Evrenle kendisi arasında aidiyet bağı oluşturur (Güngör, 2010: 85).

2.1.3.2. Rokeach'ın değer sınıflandırması

Değerler eğitimi sınıflandırmasıyla tanınan bir diğer bilim insanı Rokeach'tır. Dünyadaki tüm bireylerin sayısal olarak 36 benzer temel değere sahip olduğunu söylemekte ve bunun yanında bu değerlerin ehemmiyetinin her birey için de benzer olma zaruriyetinin bulunmadığı düşüncesindedir (Güven, 2014: 22). Rokeach, değerleri iki temel başlık şeklinde ifade etmiştir:

- a. Amaç Değerler: Beğeni, milli güvenlik, toplumsal kabul, huzurlu hayat, bağlı olmama, ülfet, bahtiyarlık, gönül rahatlığı, coşkulu bir yaşam, hakikatler dünyası, uygunluk, dini yetkinlik, muvaffakiyet, barışsever bir cihan, ailenin korunması.

b. Araç Değerler: Yaratıcılık, yardımcı olmayı sevmek, pak olma, mesuliyet, sevilen olma, sevinçli olma, düşünceli olma, kendini kontrol edebilme, söz dinleme, muhteris olma, düşünce dünyasının geniş olması, aydın olmak, doğruluktan yana olma, cesaretli olma, affedici olma ve istiklal (Rokeach,1973: 28).

2.1.3.3. Schwartz'ın değer sınıflandırması

Değerler, Schwartz tarafından kişisel ve kültürle bağlantılı olarak iki seviyede incelenmiştir. Kişisel seviyedeki değerler, insanların hayatlarına yön vermedeki önemliliklerine göre düşünülürken sosyal seviyede gaye cemiyetin tamamında bölüşülen ve sosyal kurallara bağlı soyut düşüncelerle ilgili veri oluşturmaktır. Schwartz (1994: 19-45)'a göre değerlerin sınıflandırılması aşağıdaki şekildedir:

1. Kuvvetli olma değeri,
2. Sosyal kuralları temel olarak gören muvaffakiyet yolunu belirten başarı değeri,
3. Hoşlanma değeri,
4. Coşku ve yenilenmeye ulaşmayı anlatan uyarılış değeri,
5. Hukuk, telakki, anlayışlı ve faziletli davranmayı içeren evrenselcilik değeri,
6. Hayırseverlik, doğruluk ve mütevazılığı kapsayan iyi olma değeri,
7. Dinsel öğreti, kültür ve ananelere saygı ve sadakati belirten gelenekçilik değeri,
8. İnsanlara olumsuz durum yaratabilecek ya da sosyal öngörülere uygun olmayan tepki ve hareketlerin sınırının çizilmesini belirten uygunluk değeri,
9. Meraklı olmayı, yaratıcılığı, özgürleşmeyi ve bağımsızlığı da içine alan bireysel yönelim,
10. Kişisel, sosyal refahın sürdürülebilirliğini ve sosyal döngünün devamını amaçlayan güvenlik değeri.

2.1.3.4. Refshauge'in değer sınıflandırması

Refshauge, değerleri sınıflandırırken 9 ana değer belirlemiştir. Refshauge için devlet ön plandadır. Devlet, ana değerleri toplum için önemli görür ve bunların takibini yapar. Mükemmeliyet, hukuk, uygar ve doğru bir cemiyet olma düşüncesi de dahil olmak kaydıyla tüm değerler Avustralya halkının öğretilerini ve prensiplerini yansıtır (Refshauge, 2004). Bu değer, laik ya da dini görüşlerde etkindir ve genel olarak bütün kültürlerde de yer alır. Refshauge için esas değerler şu şekildedir:

1. Dürüstlük: Her zaman doğru ve güven verici olmak.

2. Mükemmellik: Her açıdan en yüksek kişisel başarı için çabalamak ve hayat boyu öğrenme.

3. Saygı: Kendini ve başkalarını gözeterek, yasal ve adil olma. Farklı veya karşıt görüşlere sahip olma hakkı.

4. Sorumluluk: Kendinizin başkalarının yaptığı eylemlerde birey ve toplum için sorumlu olmak.

5. Katılım: Ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışmak, başkalarına destek olmak ve sorunların barışçıl bir şekilde çözülmesine katkı sunmak.

6. İş birliği: Barışsever çözümlerle anlaşmazlıkları düzeltmek ve diğer insanların arkasında durarak müşterek gayeleri gerçekleştirmek için iş birliği içinde hareket etmek.

7. Önemseme: Kendinizin ve başkalarının iyiliği için duyarlı olmak, empati göstermek ve şefkatle hareket etmek.

8. Tarafsızlık: Sosyal adalet ilkelerine bağlı olmak ve önyargı, sahtekârlık ve adaletsizliğe karşı çıkmak.

9. Demokrasi: Vatandaş olmanın sorumluluklarını, haklarını, özgürlüklerini kabul etme ve yükseltme (Refshauge, 2004).

2.1.3.5. Kluckhohn'un değer sınıflandırması

Kluckhohn değerlerin kültürden kültüre ve toplumdan topluma farklılık gösterdiğini belirtir. Değerlerin subjektif değerlendirmeye bağlı olduğu görüşünü destekleyen Kluckhohn, değerleri çeşitli ölçütler bakımından sınıflandırır:

1.Tür: Yararlı ve yararsız olma durumuna göre sınıflama.

2.Kapsam: Terimsel, estetik ve ahlaki olarak sınıflandırma.

3.Amaç: Değerlerin bir davranış stili, davranışın sonucu veya en son ulaşılan sonuç bağlamında sınıflandırılması.

4.Genelleme: Değerlerin; rol değerler, farklı hallerde kendini gösteren değerler, konusal değerler şeklinde sınıflandırılması.

5.Yoğunluk: Tercihe dayalı değer ve zoraki değer şeklinde ayrılması. Tercihe dayalı değer, “kesinlikle yanlış” şeklinde düşünülmeyecek değerlerdir.

6.Büyüklik: Duruma özgü, kendine has bir gruba veya insanlara ait, küresel biçimde ayrılması.

7.Örgütlenme: Değerlerin niteliğine göre ayrılması, kimi değerler bazı değerlerden daha ön plandadır (Kluckhohn, 1951).

2.1.3.6. Takiyettin Mengüşoğlu'nun değer sınıflandırması

Değerler üzerinde çalışmaları bulunan Takiyettin Mengüşoğlu, her bireyin değer duygusuna sahip olması gerektiğini ifade etmiştir ve değerleri iki başlıkta toplamıştır:

1.Yüksek değerler: Sevgi, saygı, nefret, idealler, öğretiler, doğruluk, dostluk, sözünde durma.

2.Araç değerler: Fayda, ilgi, çıkar, çekememezlik her çeşit maddesel değerler, tutkular, güç ve iktidar etmenleri, şöhret ve şan hırsı vb. bu gruba girer. (Mengüşoğlu, 1997: 198).

2.1.3.7. Hilmi Ziya Ülken'in değer sınıflandırması

Sosyolog Ülken, değerleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. İçkin Değerler: Kavramlar, eşya ve duygular ile ilişkilenen ve bilinçle çevrelenen, inanmadan daha çok öğrenmenin ve bilmenin hâkim olduğu, bireyin kendi dışındaki dünyadan oluşturduğu değerlerdir.

2. Aşkın Değerler: İnsanlar arası ilişkilerden ortaya çıkan ve kişinin sosyal çevresiyle etkileşiminden meydana gelen değerlerdir.

3. Normatif Değerler: Bireylerin sözlerinin ve eylemlerinin birbirleriyle değişiminden ortaya çıkan değerlerdir. Burada hareketler karşılaştırılınca ölçü hukuk olur, laf lafla değiştirilince ölçü lisan olur, eşya ile değiştirilince ölçü iktisat olur. Bu değerler de normatif değerlerdir (Ülken, 2001).

2.1.3.8. Erol Güngör'ün değer sınıflandırması

Sosyal Psikoloji Profesörü Erol Güngör, çalışmasında 14 değeri sıralamış ve bunları çok değer verilenden az değer verilene doğru sıralamıştır. Bu değerler şu şekildedir:

1. Her şeyin ölçülü ve uyumlu olması
2. Öbür dünyayı kazanmak
3. Yalanların olmadığı bir yaşam
4. Günahların affedilmesi
5. Maddi özgürlük
6. Rahat bir yaşam
7. Tüm hakikatlerin bilinmesi
8. Vicdan rahatlığı
9. Cahilliğin olmadığı bir dünya

10. Güzelliklerle dolu bir dünya

11. Eşit olma

12. Gerçek dostluk

13. Özgürlük için mücadele

14. İnsanlara yardım etme (Güngör, 2010: 86). Güngör'ün yaptığı çalışmada belirlediği değerler yazarın değerler sınıflandırması olarak kabul edilmektedir.

2.1.4. Değerlerin özellikleri

Değerler; değer hükümlerinin etkisi kapsamındadır, bireyin hareket ve davranışlarının esin kaynağıdır, görecelidir yani mutlak olmayandır (Doğan, 2007: 310-311). 1900'lü senelerin başından itibaren değer eğitimi alanında çeşitli ve önemli çalışmalar yapılmaktadır. Değerler alanında pek çok araştırma yapan Schwartz ve Bilsky (1987) için değerler şu özellikleri ifade etmektedir:

1. Değerler öğretilerdir ama tamamıyla objektif ve hislerden arındırılmış düşünce özelliğine sahip değildir. Değerler, etkinliklerle iş birliği içerisinde duygusal bir anlam kazanır.

2. Değerler kişinin gayesiyle ve gayelere ulaşmada kuvvetli olan davranış şekilleriyle ilişkilidir.

3. Değerler bireysel davranış ve durumların üzerindedirler. Mesela, itaatkârlık değeri; hayatımız her alanında, evde, okulda, işte veya diğer insanlarla ilişkilerimizde etkilidir.

4. Değerler; kişinin hareketlerini, hem vakaların hem bireylerin tercih edilmesini veya değişmesini yol gösteren kurallar şeklinde görev alırlar.

5. Değerler sahip oldukları değer bağlamında düzenlenir. Bu düzenleme değerlerin öne çıkanlarını tanımlayan düzen meydana getirir. Kişiler, kültürler gösterdikleri değer düzenleriyle tasvir edilebilirler.

6. Değerler dönüşüme ve gelişime her zaman açıktır. Süreç içerisinde meydana gelen etkileşimler ve bireylerin ya da toplumun ihtiyaçları sebebiyle değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.

Özen (2019: 61), değerlerin özellikleri ile ilgili her toplumu birbirinden farklı kılan unsurlar olduğunu, bu unsurların ortaya çıkardığı farklılıkların toplumların dilleri, dinleri, yaşayış biçimleri, mitolojileri, değerleri, tutum ve davranışları, gelenek ve görenekleri olduğunu ifade etmektedir. Bu değerlerin tamamının oluşumunda ise tarih ile eş değer

olduğunu, hiçbir değerin kısa bir zaman içerisinde oluşamayacağını ve değerlerin oluşumunun uzun bir zaman sürecinde meydana geleceğini ifade etmektedir.

Aydın ve Gürler (2014: 7), değerlerle ilgili şunları belirtir:

1. Deneyimlerden ortaya çıkan kalıcı öğretilerdir.
2. Ortak görüşte uzlaşmış olgulardır.
3. Toplumsal yaşamı düzene koyma işlevine sahiptir.
4. Sonuç belirlemede yararlanılan kriterlerdir.
5. Toplumsal denetleme etkenleridir.
6. Kültür sürekliliği sağlarlar.
7. İşe yarar olması etrafıyla ilişkisi neticesinde anlam kazanır.
8. Tavrıların temelidir.
9. Etkileyicidir.
10. Kişilerin toplumsal tercihlerine kılavuzluk yaparlar.
11. Ötekileşme ya da yalnız kalma durumlarında ön plana çıkar.
12. Ayrılıkların kesiştiği durumlarda anlaşmaya yönlendirir.
13. Kalıtsal olmayıp yaşam içerisinde anlam kazanırlar. Bu sebeple hem öğrenilebilir hem de öğretilir etmenlerdir.
14. Etik yetkinliğe destek olurlar.
15. Tamamlayıcıdır.
16. Tescil işlevi oluşturur.
17. Değerlerin var olmasını sağlayan ve devam ettiren bireydir. Bundan dolayı değerler insancadır.
18. Kişiye gaye ve taraf tespitinde destek olurlar.
19. Nitel özellikler taşırlar.
20. Değerlerin diğer değerlerle ilişkisi vardır.
21. Kişiye fark ettirme, ilkeler meydana getirme ve yetenekleri konusunda imkan sağlarlar.
22. Sosyal öngörülere farklı olan tepki ve hareketleri sınırlarlar.
23. Bireylere görüş alanı sunar.
24. Soyut bağlamda kendilerini gösterirler.
25. Bilişsellikten ziyade duyusallık ön plandadır.
26. Değişik düzenlerde (felsefe, siyaset, hukuk, sosyoloji, ekonomi vs.) değişik anlam alanını ortaya çıkarırlar.

27. Hareketlidirler.
28. İsteklendiricidir.
29. Bütünleştiricidir.
30. Değişime açıktırlar.
31. Ani ya da bilinç dışı dönüşümlerde karışıklığa da neden olabilirler.
32. Öncüdürler.
33. Bireysel denetim yaparlar.

Değerleri tam olarak idrak edebilmek için özelliklerine hakim olmak gerekmektedir. Bu durum Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı içerisinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır:

- Değerler birey veya toplumca kabullenilen bütünleştirici davranışlardır.
- İnsanların toplumsal gereksinimlerini giderdiğine, kişilerin faydasına olduğu düşünülen olgulardır.
- Yalnızca algılama olmamakla birlikte his ve coşkuları da içine alan yapılardır.
- Değerler kişinin hafızasında var olan ve davranışa rehberlik eden dürtülerdir.
- Değerler kurallardan farklı olarak daha evrensel ve soyutlardır. Değerler, kuralları da kapsar (İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı, 2009).

Değerlerin belli başlı özelliklerini sıralayacak olursak:

- Değerler kalıtsal unsurlar değildir. Yaşanılan çevrenin etkisiyle taklit veya örnek alınarak birey değerleri sahiplenir. Bir insanın sokakta yaşayan hayvanlara göstermiş olduğu tepki ile çevrenin sokakta yaşayan hayvanlara gösterdiği tepki genelde doğru orantılıdır. Yaşanılan çevrede sokakta yaşayan hayvanlara zarar veriliyorsa çocuk çevresindekileri örnek olarak gördüğü için çocuk da aynı davranışı sergileyecektir. Sağlığına dikkat etmeyen bir aile bireyi kendi çocuklarının yanında sigara içtiğinde çocuklar da sigaranın zararlı olamayacağını düşünerek sigara ile oyun oynamaya çalışacak, imkânını bulduğunda da belki de ağzına alarak onu içmeye çalışacaktır. Bu sebeple de çocukta sağlıklı olmaya dikkat etme ve önem verme değeri gelişmeyecektir.

- Değerler, bireyler arası farklılık gösterebildiği gibi, bölgesel, kitlesel, milletler arası da farklılık gösterebilir. Toplumlarda ortak evrensel değerlerin (saygı, sevgi, hoşgörü vb.) var olduğu kabul edilir. Ancak bu değerler her toplumda çeşitli şekillerde algılanıp çeşitli şekillerde uygulanabilir. Örneğin, Türk toplumunda da belli bir saygı değeri vardır; Fransız toplumunda da vardır. Ancak saygı değerinin aktif bir şekilde uygulanmasında ölçüsel

manada farklılıklar mevcuttur. Türk çocuğunun anne, baba ve büyüklerine göstermiş olduğu saygı; Fransız toplumunda daha farklıdır.

- Değerler zaman içerisinde farklılaşabilir. Geçmiş yıllarda büyüklerin yanında çocuğuna ilgi göstermeme, çocuğu sevmeme büyüklere karşı gösterilen bir saygı olarak görülürken yaşadığımız dönemde bu durumun azaldığı görülmektedir. Geçmiş yıllarda gözlenen bu değer etkisini kaybetmiştir.

- Değerler arasında ayrım sağlayacak olan kesin bir sınır çizgisi yoktur. Bir değer kapsamında birden fazla değer bulunabilir. Örneğin; yaşadığımız toplumda düğünlerde, cenazelerde komşular yemek getirir (yardımseverlik), misafirin kalacak yeri yoksa kendi evinde misafir eder (duyarlılık), bunun yanında sevince ve üzüntüye ortak olunur (dayanışma). Kısacası; yardımseverlik, duyarlılık, dayanışma değerlerinin birbirini kapsadığı görülmektedir.

- Değerler bireyleri sosyal anlamda kendi çevresinde birleştirir. Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'da yaşayan insanların bağımsızlık ve vatanseverlik değerleri etrafında birlikte hareket etmesi değerlerin bu özelliğine bir örnektir (Çakıcı, 2010).

Bazı değerler tüm insanlar tarafından genel kabul görmüş olma özelliğine sahiptir. Nitekim adalet, yardımseverlik, hoşgörü vb. değerlerin tüm insanlar için değişken düzeylerde kabul edildiği bilinmektedir. Genel kabul gören ve evrensel kabul edilen bu değerlerin dışında kalan değerler ise toplumların ekonomik, sosyal, tarihsel, siyasal ve dinsel farklılıklarına bağlı olarak daha az önemli ya da daha çok önemli görülebilir. Ya da bireyin kendi yaşam deneyimleri ve bireysel farklılıkları nedeniyle toplumdan farklı biçimde değerlere anlam verebilir (Yaman, 2014: 24).

Değerler bireyin yaşadığı toplumun kültürel deneyimlerinin ve birikimlerinin tamamlayıcısıdır. Bu şekilde insanın vicdanına hitap ederken aynı zamanda sosyal döngünün devamında da ehemmiyetli bir rol oynamaktadır. Bundan dolayı değerlerin toplumca kabullenilmesi ve gelecek nesillere ulaşabilmesi amacıyla özellik olarak da iyi anlaşılması lazımdır. Mesela; insanların tümünün esas olgularından olan aile, siyaset, hukuk, ekonomi, spor gibi etmenlerin kendine has değerleri olmasının yanı sıra çalışma durumları kendilerine bağımlı olmadan düşünülüyorsa değerleri de aynı şekilde birbirinden ayrı düşünmemeli, birbirleriyle olumlu bir birliktelik olduğu dikkate alınmalıdır (Özensel, 2003: 228).

Sonuç olarak araştırmacıların değerler hakkında genel anlamda bazı özellikleri ön plana çıkardıkları görülmektedir. Bunlar şu şekildedir: Değerler, kültürel yaşamın

ayrılmaz unsurudur. Değerler, birbirlerinden bağımsız düşünülemez ve birbirleriyle ilişkilidir. Değerler, zaman içerisinde farklılaşabilir ve toplumsal düzenin ve huzurun sağlanmasında önemli bir işlev görür. Değerler, kişilerin vicdanına seslenmektedir.

2.1.5. Değerler eğitimi ve okul

Okul, öğrencilerin akademik başarılarının desteklenmesinin dışında çok daha önemli bir işleve sahiptir. Öğrenciler okulda etkileşim halinde oldukları öğretmen ve akranlarının olumlu davranışlarından doğrudan ve dolaylı yollarla etkilenmektedir. Gözleme dayalı olarak edindiği bu olumlu davranışları uygulamak için yine okulun sağladığı geniş sosyal ortam sayesinde bu davranışların provasını gerçekleştirebilir. Okullarda yer alan derslerde, kültürel hayatın canlı bir panoramasını sunan değerler eğitimi belli bir disiplinle ve yöntemle verildiği takdirde, milletlerin sürekliliği için hayati öneme sahip olan insanî vasıfların genç nesiller içinde canlı kalmasına aracılık edecektir. Bundan dolayı, değerler eğitimi sınıflandırmasında yer alan başlıklara uygun edebî eserlerin tespit edilmesi ve bu eserlerdeki değerlerin gün yüzüne çıkarılması, eğitim yoluyla kültürümüzü ayakta tutmaya katkı sağlayacaktır (Yılmaz, 2017). Bu yönüyle okul; sevgi saygı, yardımseverlik, paylaşma, hoşgörü, çalışkanlık vb. değerlerin etkileşim yoluyla öğrenilmesine ve öğrenilen bu değerlerin de uygulanmasına katkı sağlamaktadır.

Yapıcı ve Zengin (2003: 185), günümüzde gençlerin birlikte yaşadıkları ortamın değer unsurlarını sahiplenmeleri eğitim öğretim dışındaki çevrelerde ciddi anlamda geliyor gibi görünse de bu konuda okulların veya kapsamlı olarak formel eğitimin ehemmiyetini bilhassa belirtmek gerektiğini, eğitim ve öğretimin esas vazifelerinden biri durumunda olan toplumsallaşmanın oluşmasında en dikkat çekici hususun değerlerin bireylere aktarılması ve kabullenilmesini olduğunu ifade etmektedir. Eğitim; değerleri kabullendirme amacının yanında eleştirme, analiz etme, güncel manalar aktarma vb. vazife ve mesuliyetleri de kapsadığını bu durumda da bireyin yanında toplumun ilerlemesinde ve dönüşümünde eğitimin oldukça ehemmiyetli olduğu manası ortaya çıkmaktadır.

Değer mevzusu ile ilgili okullarda bir tartışma ortamı söz konusudur. Okullarda değer konusu üzerinde bir tartışma ortamı hâkimdir. Bireyler okullara çeşitli değerler yüklemekte ancak gerekli açıklamalar yapılmamaktadır. Okullarda değerlerin görünümü şöyledir:

1. Değerlerin ve karakterin okul ortamlarındaki görevi her zaman tartışmalıdır.

2. Öğretmenlerin açık ya da gizli fark etmeksizin değer ve ahlak öğretiminden kaçması mümkün değildir.

3. Toplumun değer eğitimiyle alakalı düşünce ve ifadeleri az da olsa tutarlıdır.

4. Karakter eğitimi, değerler ve değerleri edinme sürecini içine alır.

5. Örtük program öğretimin en kuvvetli ögesidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 96).

Sosyolojide “Aile ve Devletin Evrimi Kanunu” şeklinde isimlendirilen kural bağlamında ailenin yaşamış olduğu gelişim neticesinde nüfusu azalmış ve görevlerinden feragat etmiştir. Ancak devlet; ailenin tersine gelişim göstermiş, ailenin feragat ettiği görevleri kendisi sahiplenmiştir. Değer eğitimi bu dönemde artık devlet adına okullarda gerçekleştirilmektedir (Köylü, 2016: 69).

Çocuklar ailesinden kazanmış olduğu değerlerle okul öncesi eğitim dönemine başlar ve böylelikle çocuklar okul hayatlarına ilk adımı atmış olurlar. Okul öncesinde okullaşmanın ve okul öncesi eğitim olanaklarının artmasıyla da çocuklar çok küçük yaşlardan itibaren okul ortamıyla etkileşim içerisine girmektedirler. Okul öncesi ve ilköğretim dönemindeki öğrenciler sınıfta, bahçede vb. eğitim ortamlarında bilişsel yönlerinin yanında duyuşsal olarak kendilerini dönüştürmekte; güncel ve farklı davranışlara sahip olmaktadır. Ancak okullarda duyuşsal alana verilen değer, bilişsel alana verilen değer gerisinde kalmıştır. Bilişsel alan, eğitim ve öğretim programlarında bilgiyi vermede daha etkilidir. Duyuşsal alanların, çocukların kişilik ve değer tarafını arka plana atan bu olay; okullarda saygı ve sevgi kazanamayan, doğruluktan uzaklaşan, nazik olmayan davranışları gösteren öğrencilerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Selçuk, 2004: 16).

Bugün okullarda görülen şiddet eğilimli gruplar, kaba güç ve taciz olayları, değerler eğitiminin istenilen seviyeye ulaşmadığını ve çeşitli planlamalara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu durumda bilhassa gerçekleştirilmesi gereken ilk faaliyet öğrencilerin değerleri kabullenmesine yardımcı olacak aktivitelerin yer aldığı eğitim programları hazırlamaktır. Bunun yanında okullarda iş birliği kültürü yaratarak öğrencilerin ve öğretmenlerin karşılıklı saygı içerisinde yaşadığı, uygarca davrandığı, birbirlerine yardımcı olduğu bir okul ortamı meydana getirmek gerekmektedir. Ayrıca eğitim ve öğretim unsurları da bu amaçla düzenlenmeli, ders içinde ve ders dışında yapılan çalışmalarla eğitim öğretim programlarına destek verilmelidir (Kumbasar, 2011: 57).

Değerler, okulların ve toplumun faaliyetleri ile iş birliği içerisinde öğretilir ve kazandırılır. Okullarda ana değerler insanların birbirleriyle kurduğu iletişimi, birlikte

alışmasını ve kararlar almasını etkiler. Değerler öğrenci huzuruna ve okul disiplininin sağlanmasına rehberlik eder. Ayrıca, okulun anne ve babalarla iletişiminin yanında yetkililerin, öğrencilerin ve ebeveynlerin karar verme sürecine katılmalarına destek olur. Bununla birlikte öğrencilerin öğrenme tecrübelerine olanak sağlar ve bu durumun ne şekilde ortaya konduğu konusunda yol gösterir. Bu değerler, okul bünyesinde kişisel ve grup olarak karara varma aşamasında destek olur (Biçer, 2013: 17).

Genel anlamda okulların en önemli görevi birincil anlamda öğrencilerin yaşadığı toplumun değerlerini kazandırmak, geniş anlamda ise evrensel değerleri kazandırarak yaşadığı toplum ve dünyaya yabancılaşmasına engel olmaktır. Böylelikle değerleri kazanan öğrenciler manevi anlamda olgunlaşma yaşarken toplumun değerleri de gelecek nesillere aktarılır.

2.1.6. Değerler eğitimi ve aile

İnsan, dünya hayatının başlangıcından itibaren ailesiyle birlikte var olur. Birey, ailesiyle birlikte yaşamı öğrenme sürecine girer. İnsanın davranışları, ailesini rol model alarak ve tekrar ederek oluşur. Dolayısıyla bireyin ruh ve beden sağlığı, kaliteli bir yaşam için güvenli ve huzurlu aile fertlerine gereksinim vardır.

Bir kadın ve bir erkeğin evliliğiyle meydana gelen aile ortamı bireylerin ruh ve beden sağlığı için önemli bir işleve sahiptir. Bireylerin kişisel gelişimlerinin devamı için aile, kritik bir yerdedir. Toplumsal yaşamın düzeni açısından da bir bireyin aile içinde var olması ve toplumsal ve ahlaki değerleri öncelikle burada kazanması beklenmektedir (Yaman, 2014: 81).

Aile, değerlerin kazandırılmasında büyük bir öneme sahiptir. Çünkü aile bireylerinde dinsel ve etik değerlerin oluşumunda en önemli unsur ailedir. Ayrıca aile içerisinde aktarılan değerler zoraki olmadığı için aynı zamanda da değerlendirme faktörü olmaması sebebiyle oldukça etkilidir. Bunun yanında ahlak ve din alanındaki uzmanlar da değerlerin ancak aile içerisinde edinilebileceğini söylemektedirler. Çocuklar, aile içerisindeki diğer mensupların yaşam, görüş, his ve fikirlerini benimserler. Aile; değerlerin, kuralların ve faaliyetlerin kabullenildiği sosyal yaşam grubudur. Aile, çocukların değer hislerinin oluşumunda asıl etken rolü oynamaktadır. Çünkü ailede çocuk diğer fertlerin ahlaki tavır ve davranışlarını örnek alır (Köylü, 2016: 112).

Aile fertleri, çocuğun önek aldığı ilk rol modellerdir. Aile içindeki çocukların vicdanı ve diğer duyguları; çekirdek aile, baba ve ailenin diğer mensuplarından gözlemlenen davranışlar ile kendini göstermeye başlar (Hökelekli, 2010).

Aileler, çocuklarına değerleri öğretirken verdikleri eğitimin okulda kazandırılan değer eğitimi ile uyuşmaması konusunda dikkatli olmalıdır. Şayet, aile ve okul değerler eğitimi mevzusunda çatışırsa sosyal değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında problem olacağı gibi eğitimin sosyalleştirme hareketi de gerçekleştirilemez (Taşpınar, 2009: 28).

Aile özellikle karakter eğitimi anlamında tüm eğitim unsurlardan daha önemlidir. Çocuk, yaşama adapte olma konusunda faydasına olacak davranışları küçük yaşlardan itibaren öğrenir. Bu öğrenmeler kolay unutulmayacak şekilde sağlam hale gelir. Ailenin çocuk eğitimindeki etkisi çocuğa sadece bilmediği şeyleri öğretmekle sınırlı değildir. Aynı zamanda çocuğun geleceğini şekillendirmede de en önemli görev aileye düşer (Güngör, 2010).

Kadınların iş yaşamına girmesiyle ve bu durumun artışı itibariyle de aile yapısında değişiklikler ortaya çıkmıştır. İş alanında aile bireylerinin yaşamış olduğu yoğunluk sebebiyle anne ve babalar aile yaşamına gereken vakti ayıramamakta ve çocuklarıyla yeterince ilgilenememektedirler. Bu sebeple aile bireyleri arasındaki değer kazanımının aktarılması sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilememektedir. Bununla birlikte birçok sorun ortaya çıkmaktadır (Alpöge, 2011: 11).

Aile bireylerinde ulusal ve evrensel değerleri öğrenen çocuklar güzel karakterli bir birey olma yolunda başlangıç yapmış olurlar. Bu nedenle aileler değerleri öğretmedeki rollerinin etkisini önemsemeli ve farkında olmalıdır. Değerleri gündelik hayatlarında uygulayarak çocuklarına iyi bir rol model olmalıdır (Yalçın ve Şengül, 2004: 213).

2.1.7. Değerler eğitimi ve öğretmen

Öğretmenler bazen davranışlarıyla bazen duruşuyla bazen ise oluşturdukları sınıf ortamıyla öğrencilerin değerleri kazanmasında önemli aktör konumundadır (Sayar ve Aysun, 2011: 9).

Öğretmenler türlü çalışmalarla değerleri öğrencilerine kazandırmaktadır. Bunu yaparken derslerin konusundan veya örnek bir olaydan faydalanır. Değer aktarımını gerçekleştirirken yalnızca değerleri anlatma yoluna gitmekle yetinmeyip kendi davranışlarıyla da öğrencilerine iyi ve güzel davranışlar konusunda örnek olmalıdır (Meydan, 2014: 157). Bunun yanında olumsuz davranışlar gösteren öğrencilerin bu

hareketlerini iyi yönde geliştirmeleri için onlara destek olmalıdır (Gökdere ve Çepni, 2003: 103).

Değer kazandırma olayında öğretmenler, çeşitli öğretim yöntemleri sayesinde bireylerin hem bilişsel hem de eleştirel düşünce izlemleri üzerine yönelmelerine rehberlik ederler. Bu sebeple öğretmenler değer kazandırmada önemli bir öge konumundadır (Veugelers, 2000: 41).

Öğretmenler, öğrencilere değerleri aktarımında gereksinimlerin durumuna göre bazı değerlere daha fazla önem verirken bazı değerleri de geri planda bırakabilirler. Bu olay her öğretmenin kendi benimsediğı değeri aktarması olarak ifade edilebilir (Veugelers, 2000: 44).

Yazıcı (2006) “Değerler Eğitime Genel Bir Bakış” isimli çalışmasında öğretmenlerin eğitim ve öğretimdeki rolünü ve önemini ifade etmek üzere bazı hususlara değinmiştir: Sadece bilişsel ve devinimsel normların aktarıldığı bir görüş, topluma değer unsurlarını aktaramaz. Bu sebeple sosyal birlikteliğın sağlanması mümkün olmayan bir hâl alır. Bu olay, değerler eğitiminin okullarda düzenli ve etkin biçimde yapılmasının mecburiyetini ortaya koymaktadır. Değerler eğitiminin etkin bir şekilde yapılmasının başında da öğretmenlerin değerleri gerçek anlamda benimsemesi gelmektedir.

Öğretmenlerin bulundukları konumları gereğı değerler eğitiminde üstlenmeleri gereken bazı kriterler vardır. Thomas Lickora'nın öğretmenler için bu durumla ilgili bazı önerileri bulunmaktadır:

- Örnek olmak
- Yol gösterici olmak
- Grupların oluşumunda ahlaki unsurları esas almak
- Düzen oluştururken etik olmak
- Demokrasiye uygun bir ortam yaratmak
- Değerleri öğretim programı vasıtasıyla iletmek
- Ortak bir çalışmayla öğrenmeyi gerçekleştirmek
- Öğrencileri ahlaki ve sanatsal faaliyetlere teşvik etmek
- Anlaşmazlıklar yaşanmasın diye önlem almak
- Kurumlarda olumlu bir hava yaratmak
- Aile fertleri ile iyi ilişkilerde bulunmak (Lickona, 1992; akt. Ulusoy ve Dilmaç

2015: 99).

Titus, “Amerikan İkinci Kademe Okullarında Değerler Eğitimi” isimli araştırmasında öğretmenlere, etkin bir değer eğitimi için bazı tavsiyelerde bulunmuştur:

1. Eğitimi öğrencilerin bilgi, davranış ve duygularına göre planlayın.
2. Gerçekleştirilen öğretimin içeriğini saygı, şeref ve fazilet gibi örneklerle destekleyerek değer unsurlarının aktarılması konusunda teşvik edin.
3. Aktarmalar ve özlü sözler aracılığıyla destek verin.
4. Olumlu bireysel emsallerle iyi bir örnek olmaya çalışın.
5. Sınıf kurallarını oluştururken ve uygularken merhametli olma, adaletli olma, doğruluktan ayrılmama, iyi olma, bağlı olma, saygılı olma, sorumluluk sahibi olma gibi değer unsurlarından faydalanırken tarafsız bir şekilde tutum sergileyin.
6. Bireylerin yakın çevresinin eğitim öğretim sürecinde aktif olmasını sağlayın.
7. Öğrencilerle toplum için çalışmalar yapın.
8. Sürekli sözle yönlendirmekten ziyade öğretme yoluna gidin (Titus, 1994: 3-14).

Bunların yanında değerler eğitiminin daha etkin ve kaliteli yapılabilmesi için öğretmenlerin değerlerle ilgili gerekli alt yapıya sahip olması gerekmektedir. Bu sebeple Millî Eğitim Bakanlığının gerçekleştireceği hizmet içi eğitimler önem arz etmektedir (Güven, 2014: 82).

Sonuç olarak öğrenciler değerler eğitimi anlamında yetkin öğretmenlerle karşılaştığında hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak kendilerini geliştireceklerdir (Hökelekli, 2011: 8).

2.1.8. Türk milli eğitim sistemi ve değerler

Toplumlar genel anlamda değerlerini ve kültürünü yaşayarak yeni nesillere aktarır. Eğitim ve öğretimle yetiştirilmesi amaçlanan birey tipi eğitim programlarını şekillendirir. Milli Eğitim Temel Kanunu (1973: 1), Türk millî eğitim sisteminin eğitim öğretim süreçleriyle yetiştirmek istediği kişilerde olması gereken özellikler şu şekilde aktarmıştır:

“Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve

sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek.”

Günümüzde değerler eğitiminin ehemmiyet kazanmasıyla Millî Eğitim Bakanlığı da bu konuyu eğitim ve öğretim programlarına eklemiş, 2003 yılından itibaren değerler eğitimi eğitim sistemimizde kendine yer bulmuştur. 2005 yılında aktif olarak uygulanmaya başlanan yapılandırmacı model ekseninde hazırlanan güncel eğitim programlarında tematik yaklaşımla esas alınmıştır. Bu yaklaşım çeşitli disiplinler bir değer çevresinde bütünleştirilmiştir. Programlar tasarlanırken var olan temalar ve konular değer unsurları çerçevesinde tasarlanmış olup derslerin tümü aynı temalar çevresinde düzenlenmiştir. Temaların ve değerlerin öğrencilere aktarılması tüm derslerin esas gayelerinden biri olmuştur.

2005 yılında aktif olarak uygulanma aşamasına geçilen Türkçe dersi öğretim programında da değer konusuna değinilmiş ve programın gayesi şöyle açıklanmıştır:

“Türkçe Dersi öğretim programıyla dinlediklerini, izlediklerini ve okuduklarını anlayan; duygu, düşünce ve hayallerini anlatan; eleştirel ve yaratıcı düşünen, sorumluluk üstlenen, girişimci, çevresiyle uyumlu, olay, durum ve bilgileri kendi birikimlerinden hareketle araştırma, sorgulama, eleştirme ve yorumlamayı alışkanlık hâline getiren, estetik zevk kazanmış ve millî değerlere duyarlı bireyler yetiştirilmesi amaçlanmıştır.” (TDÖP, 2019: 3)

Değerler konusunda ülkemizde Millî Eğitim Bakanlığının gerçekleştirdiği bazı çalışmaların yanında farklı çalışmalar ve faaliyetler de gerçekleştirilmektedir. Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezi (EDAM) bu çalışmaları yapan kurumlardan birisidir. 2000 yılında çalışmalara başlayan kurumun gayesi ülkemizdeki eğitim konulu sorunlara çare bulmak ve eğitim alanındaki insani tüm unsurlara tecrübe kazandırmaktır. Bazı kitap ve dergiler yayımlayan Eğitim Danışmanlığı ve Araştırma Merkezinin önemli faaliyetlerinden biri de yayımladığı “Değerler Eğitimi Dergisi”dir. Bu derginin esas amacı bireylerin ve toplumun tüm kesimlerinde önemli bir olgu haline gelen değerlerin tekrardan bilimsel olarak ve ciddi bir görüşle gözden geçirilmesine destek olmaktır.

Ders programlarında, genelgelerde, şura kararlarında ve müfredatlarda değerler eğitime yer verilmesi Millî Eğitim Bakanlığının ve diğer kurumların değerler eğitime verdiği önemi göstermektedir. Ancak çağımızda değerlerle ilgili yaşanan dejenrasyon, bireylerin birbirlerine karşı hissettikleri güven ve saygının giderek azalması, gün geçtikçe fazlalaşan kuvvet kullanma hareketleri değerler eğitimin ülkemizde değerler eğitiminin

yeterli seviyeye ulaşmadığını bizlere sunmaktadır. Sonuç olarak gerçekleştirilen birçok çalışma bu saptamayı doğru kılmaktadır. Bazı araştırmaların sonucunda değerler eğitiminin başarılı olamamasının nedenleri şöyle aktarılmıştır: Eğitim sisteminde değerler eğitiminin amaç olarak bulunmasına karşın özel anlamda bu değerlerin öğrencilere ne şekilde aktarılacağına net bir biçimde verilmemesi, özellikle bireylerin bilişsel alanlarını ön plana alan ve bu yönde gelişmesini isteklendirmeye çalışan ancak bunun aksine davranışsal alanını arka plana atan bir eğitim sisteminin senelerdir aktif olarak faaliyette olması, öğretmen yetiştirmede görev alan eğitim fakültelerindeki derslerde değer konusuna gerektiğince yer verilmemesi. Bu sebeple ülkemizde değerler alanında daha çok ve daha düzenli faaliyetlerde bulunulması konusunda bir ihtiyaç olduğu görülmektedir (Kumbasar, 2011: 64).

2.1.9. Değerler eğitimi yaklaşımları

Değerlerin insanlara benimsetilmesinin çeşitli yolları ve yöntemleri vardır. Buna göre değerlerin kişilere düzensiz bir şekilde değil de bir sistem içerisinde benimsetilmesi gerekmektedir. Buna göre değerlerin kişilere kazandırılması için çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan genel olarak kabul edilen altı temel yaklaşım bulunmaktadır. Bunları şu şekilde ifade edebiliriz:

1. Değerleri Telkin Etme Yaklaşımı
2. Değerleri Belirginleştirme ve Açıklama
3. Değer Analizi Yaklaşımı
4. Ahlaki Sorgulama Yaklaşımı
5. Karakter Eğitimi Yaklaşımı
6. Değerler Eğitiminde Gizil Güç: Örtük Program

2.1.9.1. Değerleri telkin etme yaklaşımı

Bu yaklaşımın temel noktasında öğretmen vardır. Anlatma, soru cevap, tekrar gibi yöntemler sıklıkla kullanılır. Bu yaklaşımda öncelikle genel çerçeveden başlanır. Daha sonra kural ve genellemeler ifade edilir. Örnek çalışmalarla bu genellemeler ve kurallara pekiştirilmeye çalışılır (Taşpınar ve Atıcı, 2002).

Algur'un (2017: 174) Superka ve Johnson'dan (1975) aktardığı bilgilere göre bireyin ya da öğrencilerin özelliklerinden çok bireyin ya da öğrencilerin yaşadığı toplumun sosyal değerleri daha ön plandadır. Değerler, kültür ve toplum kaynaklı standartlar ve normlar

olarak kabul edilir. Bu metot ile değerler eğitimi, öğrencilerin okudukları metinler ve diğer çeşitli uygulamalarla kendilerine yöneltilen bazı değerleri kazanmasıyla gerçekleşir. Bundan dolayı değerlerin ve ahlaki mesajların yer aldığı şiirler, hikâyeler, fabllar, masallar, tiyatrolar, videolar bu süreçte eğitim öğretim vasıtası olarak kullanılır (Aydın ve Akyol Gürler, 2014: 70). Bu metotta, kazandırılacak değerlerde yetişkinler rehber olduğu için yetişkinlerin yönlendirmesiyle çocuklar o değerleri öğrenir. Superka (1976) değerlerin öğretimi yaklaşımında sistematik durumlarda kullanılan bir öğretim modeli oluşturmuştur. Bu modelin basamakları aşağıda verilmiştir:

- a. Telkin yaklaşımı olabilecek değerleri belirleme.
- b. Değer düzeylerini belirleme
- c. Uygun yöntemleri seçme
- d. Yöntemleri uygulama
- e. Sonuçları değerlendirme (Whitney, 1986; akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2015: 71).

2.1.9.2. Değerleri belirginleştirme ve açıklama

Dünya hayatının değişmesi, gelişmesi sebebiyle bağımsız fikir sistemi gelişim göstermiş ve böylece sadece telkin yöntemiyle değerleri aktarmak zorlaşmıştır. Bu yeni dönemde günümüz gençleri kişisel değerlerini oluşturmuşlar ve bu gençlere kendi değerlerini ifade edebilecekleri metotlara yönelmeye başlanmıştır (Kirschebaum, 2000: 4-20). İnsanları düşüncelerini ifade etmesindeki engellerin ortadan kalkmasıyla eleştirel görüşler kendini geliştirmiş ve çeşitli sorgulamalar ortaya çıkmıştır. Bu durum da telkin yöntemini geri plana atmıştır.

Değer belirginleştirme aşamasında en başta bir vaka veya konu verilir. Konu kişi fark etmeksizin ilgili herkes tarafından öne sürülebilir. Konu olarak aile, dostluk, çalışma, din, sağlık, siyaset, okul, normlar, ekonomi vb. kavramlar olabilir. Konu belirlendikten sonra öğretmen öğrencilere çeşitli okuma, yazma ve düşünme uygulamaları yaptırır. Uygulamaların temelinde amaç öğrencilerin olaylara kendi bakış açılarını ve değerlerini ifade ederek tartışma başlatmak vardır. Öğrenciler olayla ilgili kendi değerini ifade eder. Bu durumda en kritik nokta öğrencilerin başkasının fikirlerini kabul etmesidir. Öğrencilerin değerlerinin ortaya çıkması için öğretmen de türlü sorular sorabilir (Kirschebaum, 2000: 4-20).

Değer belirginleştirme yaklaşımında etkili olan durumlardan birisi de yaşanan teknolojik gelişmelerdir. Bu gelişmelerle birlikte çocukların karşısına kendilerine model

olabilecek farklı kişiler de ortaya çıkmıştır. Çocuklar kabullendiği bu modelleri kendi değerlerinden yola çıkarak belirlemişlerdir.

Bu yaklaşımda esas amaç öğretmenlerin öğrencilere değer kazandırmasından ziyade öğrencilerin kendi içlerindeki değerleri belirgin bir şekilde gün yüzüne çıkarmakta yol gösterici olmaktır. Simon, Rath ve Harmin bu yol göstericiliğin iyi bir biçimde oluşması için değer belirginleştirme aşamasında farklı üç aşamın olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bahsedilen aşamalar şu şekildedir (Welton ve Mallon, 1999'dan aktaran Doğanay, 2006: 269):

1. Seçme

- a. Bireylerin değer seçiminde rahat olmalarını sağlama.
- b. Seçme aşamasında farklı tercihler konusunda destek olma.
- c. Farklı seçenekleri belirlerken destek olma.

2. Ödüllendirme

a. Bireyleri ödül konusunda ve ne şekilde korunulacağı mevzusunda düşünmeye teşvik etme.

- b. Tercihlerini diğer bireylerin kabul etmesi için imkanlar sağlama.

3. Davranma

- a. Bireyleri tercihleriyle uyumlu yaşam sürdürmesi için teşvik etme.
- b. Hayatın diğer aşamalarında bu hareketlerin yinelenmesi için bireylere destek olma.

2.1.9.3. Değer analizi yaklaşımı

Değer analizi yaklaşımı Oliver ve Newmann (1967-1972), Metcalf (1971) ile Shawer ve Larking (1973) gibi sosyal bilimciler tarafından ortaya konulmuştur (Aladağ, 2009). Değer Analizi Yaklaşımı'nda insanların ahlaki kararlar alırken mantıklı ve adım adım ilerleyen bir sürecin olduğunu öğrenmeleri esasına dayalıdır (Tahiroğlu ve Çetin, 2012). Söz konusu aşama ilmi araştırmaya ve mantıklı düşünmeye dayalı bir süreçtir (Sarı, 2007). Öğrenciler, okulda ve günlük yaşamda ahlaki konularda yaşadıkları meseleleri ilmi ve rasyonel bir görüşle değerlendirme yaparak değer kavramlarını oluştururlar.

Değer analizi yaklaşımı, telkin etme yaklaşımından farklı bir şekilde kişinin şahsi değerleri bağlamında araştırma ve analiz yapmasında yol göstericidir. Kişi kendisine söylenen yani telkin edilen değerleri araştırır, bilgi toplar ve analiz eder (Tokdemir, 2007: 43).

Toplum bilimciler tarafından ortaya çıkarılan değer analizi yaklaşımının esas gayesi değerlerle ilgili meselelerle karşılaşan öğrencilerin karar alabilmelerine destek olmak amacıyla mantıklı düşünme ve bilimsel araştırma yaklaşımlarından yararlanabilmelerine destek olmaktır. Değer analizi yaklaşımında kapsamında değer yer aldığı soru ya da sorunlar, hisler konuya dahil edilmeden mantık içerisinde analiz edilmeye çalışılır. Bu aşamada üst düzey bilişsel süreçler görev alır (Doğanay, 2006: 272).

Çakıcı (2010: 25), değer analiz yaklaşımının değer öğretimindeki amaçlarını şu şekilde sıralamıştır:

1. Bir değer unsurunu uygun bir biçimde analiz etmeyi öğretmek,
2. Belirli bir değer unsuru ile ilgili bireylerin en mantıklı düşünceye ulaşabilmelerine destek olmak,
3. Bireylere, en mantıklı yargıya ulaşmalarını öğretmek.
4. Öğrencilere, değer anlamında ortaklığı olan bir bütünün parçası olabileceğini göstermek.

Doğanay (2006:256-287)'a göre değer öğretiminin aşamaları şu şekildedir:

1. Problemi tespit etme,
2. Problemi açıklığa kavuşturma,
3. Probleme ait veri ve delillere ulaşma,
4. Veri ve delillerin gerçekliğine ve tutarlılığına yönelik analiz etme,
5. Sonuçla alakalı yöntemleri tespit etme,
6. Sonuca ulaşma yöntemlerinin uygunluğunu tespit etme ve analiz,
7. Tercihlerden birine yönelme,
8. Tercih edilen tavsiyeye uygun hareket etme.

2.1.9.4. Ahlaki sorgulama yaklaşımı

Ahlaki sorgulama yaklaşımında değer kazandırmaktan ziyade sorgulayıcı düşünme ve muhakeme yapmak dana ön plandadır. Kohlberg'in ortaya koyduğu ahlaki sorgulama yaklaşımında değerler, bilişsel ahlaki öğretiler veya konular şeklinde ifade edilmektedir (Whitney, 1986: 67).

Suparka ve Johnson'a (1975'den aktaran Köylü: 2016) göre ahlâkî muhakemenin sınıfta uygulanma aşamasında esas yöntem çeşitli gruplarla temel metot küçük gruplarla bazı yönlerden yapılan tartışmalardır. Bu tartışmanın sınıfta uygulanması ile ilgili Savage ve Armstrong bir model önermişlerdir:

1. Öğrencilerin düzeylerine uygun fakat erişkin olarak hayatta karşılaşmaları ihtimali olan ilgi çekici bir sorun sınıfta açık ve net bir şekilde sözel, yazılı ya da görsel olarak verilir.
2. Tüm öğrencilerden bu sorun ile karşılaşıldığında ne yapacaklarını sebebiyle birlikte yazmaları istenir.
3. Öğrencilerin çeşitli gruplara ayrılmasıyla kendi ifadelerini grup içinde aktarmaları ve özellikle sebepler ile ilgili olarak tartışmaları sağlanır.
4. Öğretmen tüm görüşleri içeren bir tartışma ortaya çıkarır.
5. Öğretmen tartışmadan sonra bütün öğrencilerden kendisinin savunmadığı bir görüşü savunarak pozitif sebepler yazmasını ister. Bu şekilde tüm öğrenciler kendi görüşlerinden farklı olarak diğer alternatifler üzerine düşünmüş olur.
6. Sürecin sonunda tüm öğrencilerden kendi görüşlerini savundukları sebepleri tekrar yazmaları istenir.

2.1.9.5. Karakter eğitimi yaklaşımı

Karakter eğitimi esas manasıyla açık ve örtük program vasıtasıyla, süreç içerisinde dinamiklik gösteren yeni nesillere asıl kişisel değerlere yönlendirme, değerlere yönelik hassasiyet kazandırma ve değerleri harekete çevirme mevzusunda destek olma amacının genel ifadesidir. Türk milli eğitim temel kanununun ilk bölümünde millî eğitimin amaçları ifade edilirken manevi ve ahlaki değerleri özümseyen, zihin, ahlak, ruh, duygu ve beden açısından kararlı ve sıhhatli bir karaktere malik olan bireyler yetiştirmek konusu ifade edilmektedir (Ekşi, 2003: 79). Toplumların gelecek dönemlerdeki gelişimlerini vasıflı yetişmiş karakter sahibi kişilere bağlı olduğu bir hakikattir. Kişi tek başına veya kendiliğinden ahlaki bir karakter kazanamaz. Bu sebeple kişilere, tutarlı ahlaki değer unsurları ve davranış şekilleri kazanmasını destekleyecek değerlerin aktarılması okul ve eğitimin gayelerinden biridir (Ekşi, 2003: 81).

Yaşadığımız toplumda bir bireyin güzel bir kişilik kazanarak ifade edilebilmesi için toplum içerisinde esas kabul edilen çalışkanlık, dürüstlük, fedakârlık, saygı, yardımseverlik ve merhamet vb. değerleri kazanması elzemdir. Doğumdan önce henüz dünyaya gelmeden başlayan eğitim; okul, toplumsal çevre ve başka unsurlarla beraber bireyi geliştirmeye devam eder. Yaşam öncesinde bireyde var olmayan ancak yaşanılan çevre ile beraber bir kişilik oluşturur. Bundan dolayı karakter eğitimi önemlidir (Aytan ve Yeşilyurt, 2012: 1-15).

Başaran'ın (1997: 193) Cronbach (1978)'dan aktardığına göre, bireyin kişiliğini oluşturmada ailesinin dışında okullar da ehemmiyetli bir rol oynamaktadır. Ailede genellikle planlı olarak yapılmayan karakter eğitimi okullarda planlı bir şekilde öğrencilere verilmektedir. Başaran'a göre okul karakter eğitiminde şu görevleri üstlenmelidir:

a. Öğrencinin güven içinde olduğu bir ortamda onun duygusal gelişimine destek olunmalıdır.

b. Öğrencinin ahlaklı olma amacına destek olunmalıdır.

c. Öğrencinin karşılaşılabileceği ahlaki çatışmaların mantıklı yollarla aşılabileceği aktarılmalıdır.

d. Öğrencileri çeşitli deneyimlerin içerisinde meydana gelen ahlaki sorunları sonuca bağlaması amacıyla imkân sunulmalıdır.

e. Öğrencinin gerçekleşen bu deneyimlerle, ahlak ile ilgili kavramları kazanmasına isteyerek destek olunmalıdır.

Thomas Rusrak da okulda etkili olabilecek karakter eğitimi programlarının uygulanması için altı ilke belirlemiştir:

1. Karakter eğitimi yalnızca bir dersin mevzusu şeklinde düşünülmemelidir. Tam tersi okul programlarında yer alan bütün ders ve derslerin içeriklerinde yer alan konularda somut olacak şekilde verilmelidir. Kişilik eğitimine okullarda öğrenci için hazırlanan yaşantıların tümünde değinilmelidir.

2. Karakter eğitimi yalnızca düşüncede kalmamalı öğrencilerin hareketlerini de içine alacak biçimde planlanmalıdır. Yalnızca değerlerin bilişsel olarak oluşturulmasıyla kalmayıp bireyin eylemler şeklinde gösterebileceği uygun çevrelerin bireylere aktarılması elzemdir. Kişilik eğitimi davranışsal bir eğitim şeklinde düşünülmesi ve bu düşüncüyü gösterecek hareketleri kapsayacak biçimde tatbik edilmelidir.

3. Olumlu bir okul çevresi kişilik oluşumuna destek olur. Bu sebeple okul, genç bireylere olumlu rol modelleri görme imkânı oluşturmaktadır. Okul çalışanları davranış ve tutumları ile öğrencilerin kişilik oluşumuna yardım etmelidir. Bu amaçla okulun kabullendiği değerler sisteminin öğrencinin kişilik gelişimine destek olacak nitelikte olması ve okulun daha önceki çalışmalarıyla bireylerin kişilik oluşumuna destek vermesi çok önemlidir.

4. Okul, kişilik eğitimi planlamalarını veya bireylerin kişilik oluşumunu şahsi görüş ve düşüncesinin vazgeçilmez bir unsuru olarak nitelendirmelidir.

5. Karakter oluşumun etkili bir şekilde gerçekleşmesi hür ve vazifeli öğretmenler ile yapılabileceği için öğretmenlerin, ana programın engelleri olmadan eğitim yapmaları gerekmektedir.

6. Toplum ve okulun, kişilik oluşumundaki birlikteliği çok önemlidir. Bu sebeple kişilik eğitimi içeriği, bireylerin kişilik oluşumunu tesir eden veya edecek olan bütün etmenleri içerecek biçimde hazırlanmalıdır. Ayrıca kişilik eğitimi bütün okul personelini ve okulun yer aldığı çevredeki insanların bütününe kapsamalıdır (Rusrak, 1998: 4-6; akt. Katılmış 2010: 55).

2.1.9.6. Değerler eğitiminde gizil güç: örtük program

Yüksel (2005: 32) göre örtük programı, resmi programdaki gaye ve faaliyetler yanı sıra eğitim aşamasında meydana gelen düşünce, bilgi ve uygulamalar ile öğrenciler tarafından kazanılan özellikler şeklinde ifade eder. Planlanmış resmi program uygun bir şekilde düzenlense de bu durum öğrenciye uygulanırken okul, öğretmenler, toplumdaki düşünce ve değerler bağlamında değişebilmektedir.

Örtük program Taşpınar (2009: 27), şu şekilde açıklar: Örtük program “gizli müfredat” şeklinde isimlendirilen; her gün öğrenciler tarafından gerçekleştirilen düzenli faaliyetler kapsamında kazandıkları anlam, inanç ve doğrulardır.

Porteili (1993) örtük program için söylenen tanımları dört farklı şekilde düzenlemiştir:

1- Resmi olmayan ya da net bir şekilde tespit edilmemiş ancak bireylerin ulaşabilmelerinin istenildiği iletiler: Bu açıklama bağlamında bireyler, örtük programın bir etkeni durumunda olan okulların kurallarına uyması kaydıyla başarılı olacaktır.

2- Amaçlanmayan öğrenme sonuçları: Örtük programla, öğrenciler resmi programda söz edilmemiş, ayrıca öğrenilmesi beklenmeyen gayelere erişebilirler.

3- Eğitim sisteminin yapısı sebebiyle oluşan ve net olmayan mesajlar: Bu açıklamaya göre de okul; öğretmen ve yöneticilerin gözetiminde toplumun hâkim olduğu siyasi fikir ya da görüşleri bireylere vermeyi hedeflemektedir.

4- Öğrenci tarafından ortaya konulan faaliyetler: Bu açıklamada, öğrenciler okulun olağan koşulları ile resmi program arasındaki çelişkileri belirler ve okulun hakiki koşulları bağlamında davranır (Yüksel, 2005; akt. Çubukçu, 2012).

Örtük programda öğrenciler; okul yöneticilerinden, arkadaşlarından, öğretmenlerinden, okuldaki toplumsal çevreden ve diğer okul personellerinin tavır ve

hareketlerinden, onlarla olan haberleşmelerinden, okul ve sınıfın kendi ilkelerinden, okul gruplarından; kitap, gazete ve dergilerinden; sosyal, ekonomik ve siyasi vb. birçok deneyimin etkisinde kalarak resmi programın haricinde hareket, tavır, değer benimsedikleri görülmüştür. Öğrenci, okulda yer alan bütün unsurlardan etkilenme yönelimindedir. Bu durum da kişiye resmi program haricinde olumlu ve olumsuz davranış veya tutumlara yöneltir. Öğrencinin hareket ve görüşlerinin pozitif şekilde devam etmesi isteniyorsa çevre, okul, aile birlikteliğine yönelerek örtük bir şekilde kazandırılması amaçlanan değerlerin verilmesine yönelik elverişli çevrelerin düzenlenmesi gerekir (Tahiroğlu, 2014: 342).

2.2. Rasim Özdenören'in Hayatı ve Edebi Kişiliği

Rasim Özdenören, 20 Mayıs 1940'ta Kahramanmaraş'ta memurluk göreviyle geçimini sağlayan bir ailenin ikiz çocuklarından birisi olarak dünyaya gelmiştir. Babası Hakkı Özdenören memurdur. Annesi Ayşe Özdenören ise ev hanımıdır (Eryarsoy, 2008: 7).

Alâeddin Özdenören, kardeşi Rasim Özdenören'den bir saat kadar önce dünyaya gelmiştir. Alâeddin ve Rasim bu ailenin ikinci ikizleridir. Rasim ve Alâeddin'den daha önce Nedime ve Necibe isminde bir ikiz çocukları daha dünyaya gelmiştir. Rasim Özdenören'in babası Hakkı Bey esasında İstanbulludur. Devlet memuru olarak Kahramanmaraş'ta görev yapmıştır (Eliuz, 2017: 23-24). Kahramanmaraşlı olan ise annesi Ayşe Hanım'dır (Eryarsoy, 2008: 8).

Özdenören ve kardeşleri, babalarını küçük yaşlardan itibaren hep ihtiyar olarak algılamışlardır. Aralarında yaş farkı olmasına rağmen Özdenören'in annesi, eşi Hakkı Bey ile olan bu yaş farkını önemsemez.

"Biz kendimizi hatırladığımızdan beri, babamızı yaşlı bir insan olarak bilirdik. Annemle babam arasında yirmi ya da yirmi beş yaş farkı vardır. Babam evlendiğinde 43 yaşında idi" (Haksal, 1999: 66).

Rasim Özdenören'in annesi Ayşe Hanım aile bireyleri içerisinde Nezahat adı ile bilinmektedir. Ayşe Hanım'ın ninesinin ismi de aynı olduğu için aile bireyleri tarafından nine şeklinde kızıdırmalar gerçekleşir. Ayşe Hanım'ın adını Dede Hacı Nuri Bey Nezahat şeklinde değiştirir. Dede Hacı Nuri Bey nine ya da Ayşe şeklinde hitap edenlere para cezası uygular (Eryarsoy, 2008: 9).

Özdenören'in dedesiyle ilgili 1943 yılının mart ayındaki vefatı dışında hatırladığı çok az şey vardır. Üç yaşlarında olmasına rağmen dedesinin kendisiyle ve ikiz kardeşi Alâeddin ile oynadığı oyunları anımsamaktadır.

“Üç yaşındayım. Dedemi hatırlıyorum. Yatağına sırtüstü yatmış, beni dizlerinde hoplatıyor. Hastaymış. Ve bir de öldüğü gün: Tıptırlar, fısıltılar ve sessizlik. Dedemin o çok iri gülümseyen gözlerinin arasında beyaz bir uçurum. Hıçkırıklar. Anlıyorum ki dedem ölmüş. Anlamıyorum da seziyorum... Biz çocukları Uzunoluk yokuşunun başındaki eve götürüyorlar” (Eryarsoy, 2008: 13).

Rasim Özdenören ve ikizi Alâeddin Özdenören babalarının işi gereği eğitim hayatlarına Kahramanmaraş'ta başlamışlardır. Baba Hakkı Bey'in memuriyeti gereği farklı kentlerde farklı okullarda eğitim görmüşler ve arkadaşlarını, öğretmenlerini hatıralarında saklamak zorunda kalmışlardır. Baba Hakkı Bey'in beş yıl süren Malatya sürecinin ardından Tunceli'ye tayini çıkması sebebiyle Özdenören kardeşler ortaokul eğitimlerini bu kentte tamamlamışlardır (Eliuz, 2017: 30).

Yazar, Kahramanmaraş'ta liseye başladıktan sonra Hamle adındaki okulun dergisi ile tanışır. Hamle dergisinin kapağında yazar Sait Faik Abasıyanık yer almaktadır. Özdenören ilk olarak dergi kapağındaki kişinin vefat eden okul müdürü olduğunu düşünmüştür ve Sait Faik'i bu şekilde tanımıştır (Kahraman, 2007: 14).

Rasim Özdenören üniversite yıllarında edebiyat alanında kendini geliştirmiş, yazarın fikri doygunluğu ortaya çıkmış ve yazar tanınır hale gelmiştir. Felsefe, Sosyoloji ve İngiliz Dili ve Edebiyatı gibi bölümleri öğretmen olmayı düşünmediği için seçmemiş ve 1958 yılında İstanbul Hukuk Fakültesinde üniversite hayatına başlamıştır (Eliuz, 2017: 47).

Rasim Özdenören üniversite eğitimini aldıktan sonra Ankara'da Dışişleri Bakanlığı, Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu, Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı gibi kurum ve kuruluşlara iş başvurusunda bulunmuştur. Başvurular sonucunda Devlet Planlama Teşkilatında uzman yardımcısı olarak iş hayatına başlamıştır (Eryarsoy, 2008: 52-53).

1970 yılında burslu olarak lisansüstü eğitimini gerçekleştirmek için Devlet Planlama Teşkilatından izin alarak ABD'ye gitmiştir. New Mexico Üniversitesinde Kalkınma İktisadi alanında yüksek lisans eğitimine devam ederken eğitiminin ikinci yılında Türkiye'de Türk Silahlı Kuvvetleri var olan iktidara muhtıra vermiştir. Bu sebeple yurtdışında olan memur ve öğrencilerin geri dönmesi istenmiştir. Özdenören, ABD'de

eğitimini bitirmek için yetkili kurumlara başvuru yapsa da buradaki eğitimini yarım bırakarak yurda dönmek mecburiyetinde kalmıştır (Eryarsoy, 2008: 60-61).

Rasim Özdenören'e 1977'de yayın hayatına başlayan *Yeni Devir* gazetesi tarafından gazetede yazması için teklif gelir. *Yeni Devir* gazetesi kadrosundan biri o sıralar Kültür Bakanlığında çalışan Rasim Özdenören'e telefon açarak kendi gazetelerinde yazmasından memnun olacağını söylemiştir. Bunun yanında bazı arkadaşlarının da aynı gazetede çalışması önerisinde bulunur. 1956 senesinde yazı hayatında öykü yazarak başlayan Rasim Özdenören o zamana kadar çeşitli yerel gazetelerde görev almış ve aynı zamanda öykü dışında denemeler de yazmıştır. *Yeni Devir* gazetesinden gelen teklif konusunda yazar, bu işi yapabileceği konusunda tereddüde düşmüştür. Kendisini arayan gazete yönetiminin ısrarı sebebiyle:

“Eğer yetkiliyseniz o zaman randevulaşıp teklifinizin boyutlarını ve şartları yüz yüze konuşalım. Bu arada bana, başka arkadaşlar da yazsın diyorsunuz. Bunların adını söylemediniz, ben size sayayım. Akif İnan ve Alâeddin Özdenören'i mi kast ediyorsunuz?” (Eryarsoy, 2008: 88).

Gazete yönetimi “evet” deyince randevu konusunda anlaşılır. *Yeni Devir* gazetesi o sıralar baskı sayısı yüksek olan bir gazete değildir. Özdenören de bu gazeteyi henüz hiç okumamıştır. Tekliften sonra gazeteyi incelemeye başlar. Gazeteyi okurken bazı bölümlerinde Necip Fazıl Kısakürek ile alakalı çeşitli ağır eleştiriler yapıldığını gören Rasim Özdenören bu durumdan pek hoşnut olmasa da Necip Fazıl ile ilgili olumlu veya olumsuz bir yazı yazılmaması şartını da öne sürerek teklifi kabul eder (Eryarsoy, 2008: 87-88).

Rasim Özdenören'in 1978 senesinde ilk deneme kitabı olan *İki Dünya* yayımlanmış, 1979 senesinde Türkiye Milli Kültür Vakfı tarafından Jüri Özel Ödülüne layık görülmüştür. *Çok Sesli Bir Ölüm* eseri varsayılmazsa bu ödül, yazarın almış olduğu birinci ödüldür. Rasim Özdenören, kazandığı bu önemli ödülün yanı sıra beğenilen ve ilgiyle karşılanan eserler de kaleme almıştır. Bunlardan en dikkat çekici olanlardan biri *Yeni Devir* gazetesinde yayımlanmış olan *Gül Yetiştiren Adam* romanıdır. Özdenören bu romanında batılılaşmanın etkisi ve bu etkinin yeni kuşak bireyler üzerindeki yansımalarını kendine has üslubuyla ele almıştır. Edebiyatseverler üzerinde bıraktığı etki nedeniyle romanın adı Rasim Özdenören ile birlikte anılmaya başlanmış, *Gül Yetiştiren Adam* ile Rasim Özdenören'in şahsı kastedilmiştir (Eryarsoy, 2008: 94).

Devlet Planlama Teşkilatı 1980 senesinin ilk döneminde Rasim Özdenören'e işine geri dönmesi için teklif yapar. O yıllarda Devlet Planlama Teşkilatının başında Rasim Özdenören'in de daha önce tanıştığı Hasan Celal Güzel bulunmaktadır. Geçici olarak bu vazifeyi yapmakta olan Hasan Celal Güzel'i yeni vazifesinde tebrik etmeye gelen Rasim Özdenören'e "Seni biz tekrar planlamaya alalım." demiştir. Rasim Özdenören de "Tekrar planlamaya ve memuriyete girmeye niyetim yok, teşekkür ederim. Buna rağmen arkadaşlarla bir istişare yapalım, ben sana tekrar bir ziyarette bulunurum." diyerek ayrılır (Eryarsoy, 2008: 95)

1983 senesinde Rasim Özdenören *Denize Açılan Kapı* adında hikâye kitabını yayımlar. *Denize Açılan Kapı* adlı eseri Türkiye Yazarlar Birliği tarafından o senenin hikâye dalındaki ödülüne layık görülmüştür (Eryarsoy, 2008: 98).

1997 senesinde Rasim Özdenören üç kitap daha yayımlar. *Ben ve Hayat ve Ölüm, İpin Ucu ve Acemi Yolcu* yayımlanan eserleridir. Yayımladığı bu eserlerin ortak noktası deneme ve hatıra ikileminde yer almasıdır. Özdenören'in *Kent İlişkileri* adlı eseri de 1998 senesinde yayımlanmıştır (Eryarsoy, 2008: 103).

1999 senesi mart ayında Rasim Özdenören kasığındaki bir tümör sebebiyle kasık fıtığı ameliyatı olmak zorunda kalır. Ameliyattan sonra kısa bir zaman diliminde eski sağlığına kavuşarak çalışmalarını sürdürür (Eryarsoy, 2008: 104)

Rasim Özdenören 2000 senesinde üç eser yayımlar. Öncelikle iki hikâye kitabı *Ansızın Yola Çıkmak* ve *Hışırıtı*'yı daha sonra bir deneme türü olan *Eşikte Duran İnsan*'ı yayımlar. Hikâye türündeki eserlerinde tasavvufi konularda yazmayı sürdürmüştür. *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eserinde acemi dervişleri anlatırken kişinin iç karışıklıklarını, şahsı ve etrafıyla olan hesaplaşmaları aktarır. *Hışırıtı* eserinde ise kadın karakterlerin bakış açısıyla aşk ve evlilik konuları işlenmiştir. Rasim Özdenören 2002 senesinde yayımlandığı hikâye kitabı *Toz*'da ise gelişen dünyanın getirdiği değişimlerin bireyler üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu değişim ile bireyler düştükleri çıkmaz ve açmazın derinliği işlenmiştir. Özdenören'in 2002 yılında şiirsel anlatıma sahip eserlerini bütünleştirdiği üç eserinden biri olan *Yazı, İmge ve Gerçeklik* adlı eseri, yazma ve yazı hakkındaki fikirlerini okuyucuyla paylaşması açısından değişik özellikte bir çalışmadır (Eryarsoy, 2008: 105).

Rasim Özdenören 2006 yılında 50. sanat yılını kutlar. Yazarın 50. sanat yılı vesilesiyle *Kitap Postası* dergisi özel bir sayı yayımlar. Özdenören'in 50. sanat yılı programı İstanbul Beyoğlu'ndaki Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezinde gerçekleştirilir. Kraman Belediyesi yazara 2008 yılında "Türkçeyi Güzel ve Doğru Kullanan Edebiyatçı

Ödülü”nü layık görür. 2009 yılında “TBMM Üstün Hizmet Ödülü”ne uygun görülür. Yine 2009 yılında *İmkânsız Öyküler* adında bir başka eseri yayımlanır. Rasim Özdenören 2010 yılında Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi tarafından gerçekleştirilen “*Edebiyat Mevsiminde*” isimli çalışmada “Öykü Ödülüne” layık görülür. Yazara 2011 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi tarafından fahri doktora unvanı verilir. Yazarın 2015 yılında bir başka hikâye kitabı “*Uyumsuzlar*” yayınlanır. Yine 2015 yılında uzunca bir süre mola verdiği dergiciliğe yeniden döner ve şubat ayı ile birlikte Hece dergisinin yayın yönetmenliği görevine başlar. Sakarya Üniversitesi 2015 yılında Özdenören’e fahri doktora unvanı verir. Yazar, yine 2015 yılında Star gazetesinin gerçekleştirdiği “Geleneksel Necip Fazıl Kısakürek Ödülleri”nde “Saygı Ödülü”ne layık görülür. Rasim Özdenören 2015 yılında “Edebiyat Alanı”nda “Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük Ödülü”ne layık görülmüştür. (Eryarsoy, 2008:108) 23 Temmuz 2022’de tedavi gördüğü Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesinde vefat etmiştir. Mezarı Eyüpsultan Culus Yolu üzerinde bulunan Mihrişah Valide Sultan Külliyesi haziresindedir.

Rasim Özdenören kaleme aldığı eserlerle Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olmuştur. Özdenören’in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinin temelinde insan yer almaktadır. Yazar, bu hikâyesinde insanın bilinçaltına yönelerek ruhsal çözümlemelerde bulunur. Yazar bir diğer eseri *Çözülme*’de ise ülkedeki sosyal ve kültürel farklılaşmaların bireyde ortaya çıkardığı değişimleri anlatmaktadır. Rasim Özdenören, *Hışırta* adlı eserinin genelinde kadının dünyasını ve sıkıntılarını anlatmaktadır. *Çok Sesli Bir Ölüm*’de sosyal değişimlerin insanlar üzerindeki etkilerini okuyucuya sunar. Birey, yaptığı hatalarla kendi sonunu belirlemektedir. *Çarpılmışlar*’da insanın yaşadığı iç çatışmaları çevresindekilere de yansıtarak dış çatışmalara sebep olmasını anlatır. Bireyin yanlışları başta kendileri olmak üzere çevrelerini ve bütün toplumu etkileyen sorunlara yol açmaktadır. Yazar, *Denize Açılan Kapı*’da diğer eserlerinden farklı olarak ilk kez tasavvufa hikâyelerinde değinir. Bireyler yaşadığı sıkıntılardan kurtulmanın yolu olarak Allah’a yönelir. *Kuyu*’da birey nefsinin kurbanı olur ve günah işler. Bu günahdan dolayı acılar çeker ve kurtulmanın yolu olarak tekkeye yönelir. *Ansızın Yola Çıkmak*’taki hikâyelerin odak noktası tasavvuftur. Bireyler hayatındaki boşlukları doldurmak için tasavvufa yönelir. Bu sayede sabrı ve sükûneti öğrenirler. Özdenören, *Toz* adlı eserinde yeni dünyanın yaratmış olduğu sorunların ve karmaşaların gittikçe büyümesine değinir. Sorunlar artar ama çözümler bulunamaz. *İmkânsız Öyküler*, yazarın hikâye formatından biraz uzaklaşıp denemeye yaklaşan eseridir. Eserdeki hikâyelerin genelinde yazarın hayatından izler görülmektedir.

İlk Öyküler, yazarın bazılarını dergilerde yayımladığı bazılarını ise hiç yayımlamadığı öykülerinden oluşan eseridir. Acemilik yıllarının bu öyküleri aslında gelecek yıllarının müjdecisidir. *Kör Pencere*ler, yazarın imkansız dönüşen bir aşkı anlattığı eseridir. Yazar, hayalle gerçek arasında yaşanan aşkı doyumsuz anlatımıyla dile getirmektedir. Özdenören, *Uyumsuzlar*'da insanların doğal hallerinden, aşktan ve uyumsuzluktan bahseder. Birbiriyle uyum sağlayamayan bireylerin bunun sonucundan yaşadıkları hüsrancı dile getirir. Yazarın roman türündeki tek eseri olan *Gül Yetiştiren Adam*'da milli mücadele yıllarından sonra gelen neslin durumu gözler önüne serilmektedir. Yazar, yaşanan kültür değişimlerini ve bireylerin ruh hallerini ustalıkla aktarmıştır.

2.3. İlgili Bazı Araştırmalar

2.3.1. Rasim Özdenören ile ilgili yapılan araştırmalar

Sağlık (1992) Rasim Özdenören'in eserlerinin tematik incelemesini gerçekleştirmiştir. Özgül (2010) Rasim Özdenören'in hikâyelerinde moral değerlerin çözülüşü ve kimlik bunalımı adındaki çalışmasında toplumdaki temel sorunları ele almıştır. Deliklitaş (2008) Rasim Özdenören'in hikâyelerindeki kahramanları incelemiş ve yazarın insan kavramı karşısındaki bakış açısını irdelemiştir. Güneş (2014) Rasim Özdenören'in hayatını, sanatını ve tüm hikâyelerindeki gelenek modernizm çatışmasını tematik bakış açısıyla değerlendirmiştir. Doymaz (2018) Rasim Özdenören'in hikâyelerinin yeni Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programının amaç ve kazanımları açısından değerlendirmiş, bu hikâyelerin derslerde materyal olarak kullanılıp kullanılamayacağı ve ders kitaplarına seçilecek metinler arasında yer alıp alamayacağını belirlemek amacıyla bu araştırmayı gerçekleştirmiştir. Kılınçkiran (2019) Rasim Özdenören'in hayatı, sanatı ve eserleri ilgili çalışma yapmıştır.

2.3.2. Değerler eğitimi ile ilgili yapılan araştırmalar

Değerler eğitimi ile ilgili birçok tez çalışması yapılmış ve dergilerde birçok makaleye yer verilmiştir. Senek (2018) Aytül Akal'ın masallarındaki değerlerle ilgili bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada Akal'ın masallarındaki değerleri sınıflandırmıştır. Karagöz (2018) yaptığı çalışmada Emin Özdemir'in kurgusal nitelikli çocuk kitaplarını değerler eğitimi bakımından incelemiştir. Araştırma sonucunda bu eserlerde en çok yer alan değerlerin sevgi, arkadaşlık ve yardımlaşma olduğunu tespit etmiştir. Mutlu (2017) Halide Edip

Adıvar'ın eserlerinin değerler eğitimi açısından incelendiği çalışmada yazarın iki eseri biçim ve muhteva yönüyle incelenmiş ve dünyaya bakış açısı ele alınmıştır. Binyıl Şahin (2019) çalışmasında Sabahattin Ali'nin eserlerini değerler eğitimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda Sabahattin Ali'nin eserlerinde en çok yer verilen değerlerin sevgi ve yardımseverlik olduğu tespit edilmiştir. Akkaya (2014) yaptığı çalışmada Keloğlan masallarını Schwartz değerler listesine göre analiz etmiştir. Bu araştırma sonucunda en sık görülen değerlerin geleneksellik, başarı ve güç olduğunu tespit etmiştir. Doğaner (2021) yaptığı çalışmada Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarındaki değerleri analiz etmiştir. Bu araştırma sonucunda Uşaklıgil'in romanlarında en sık görülen değerlerin sevgi ve fedakârlık olduğu tespit etmiştir. Kılıç (2019) hazırladığı yüksek lisans tezinde Ömer Seyfettin'in roman ve hikâyelerini değerler eğitimi bakımından incelemiştir. Çalışmada on dokuz değer tespit edilmiş ve eserlerin bu değerleri içerip içermediği ele alınmıştır.

Tunagür (2016), Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki değerler ile ilgi yaptığı çalışmada en sık görülen değerlerin sırasıyla dini inanç, yardımseverlik ve sevgi değerleri olduğunu belirlemiştir. Yazgan Yalçın (2019), Tarık Buğra'nın romanlarındaki değerler ile ilgili yaptığı çalışmada eserlerde en sık görülen değerlerin sevgi, selamlaşma ve temizlik değerleri olduğunu tespit etmiştir. Çelikten (2019), Nezihe Meriç'in çocuk kitaplarını değerler açısından incelemiş ve çalışmasında en fazla rastlanan değer bilimsellik değeri olmuştur. Sarıkaya ve Aydeniz (2021) yaptıkları çalışmada Van masallarını değerler eğitimi açısından analiz etmişlerdir. Çalışma sonunda değerlerin masallarda farklı sıklıklarda işlendiğini tespit etmişlerdir. Van masallarında en yoğun işlenen değerlerin yardımseverlik, inanç, cesaret, sevgi, sabır şeklinde sıralandığını belirlemişlerdir. Yılmaz (2019) yaptığı çalışmada Türk, Alman, Balkan ve Rus Masallarını değer iletimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda Türk, Alman, Rus ve Balkan masallarında görülme sıklığı en çok tespit edilen değerler yardımseverlik, sorumluluk, adalet iken görülme sıklığı en az görülen dürüstlük, dostluk, öz denetim ve vatanseverlik olduğu tespit edilmiştir. Salim (2022) hazırladığı yüksek lisans tezinde Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun roman ve hikâyeleri değerler eğitimi açısından incelemiştir.

Rasim Özdenören edebiyatımızın önemli yazarlarından biridir. Yazarın kaleme aldığı roman ve hikâyelerde değerler ile ilgili bir çalışma yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple yazarın roman ve hikâyelerinde yer verdiği değerlerle ilgili bu çalışmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerindeki değerlerin tespit edilmesine yönelik nitel bir araştırmadır. Nitel araştırma, çalışılan konu ile ilgili daha detaylı bilgilere ulaşabilme imkânı sağlamasından dolayı özellikle sosyal bilim araştırmalarında sıklıkla tercih edilen yöntemlerdendir. Bu çalışmada da nitel araştırma desenlerinden temel nitel araştırma kullanılmıştır. Eğitimde en çok kullanılan nitel araştırma desenlerinden biri olan temel nitel araştırmada veriler; görüşme, gözlem ya da doküman incelemesi yoluyla elde edilmektedir (Merriam, 2018). Rasim Özdenören'in roman ve hikâyeleri kaynak taraması yapılarak ve incelenerek değerler belirlenmiştir. Belirlenen değerler ile ilgili örnekler verilerek yorumlanmıştır.

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evreni roman ve hikâyeler olup örnekleme ise Rasim Özdenören'in kaleme aldığı roman ve hikâyelerdir. İncelenen eserler şunlardır: *Hastalar ve Işıklar*, *Çözülme*, *Çok Sesli Bir Ölüm*, *Çarpılmışlar*, *Uyumsuzlar*, *Denize Açılan Kapı*, *Kuyu*, *Ansızın Yola Çıkmak*, *İmkânsız Öyküler*, *Hışırta*, *Toz*, *İlk Öyküler*, *Kör Pencere* ve *Gül Yetiştiren Adam*.

3.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu çalışma Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde geçen değerlerin tespit edilmesine yönelik yapılmış nitel bir araştırmadır. Araştırmada veri toplama yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu hakkında veri içeren yazılı materyalin çözümlemesini içine alan ve doğrudan gözlem ya da görüşmenin mümkün olmadığı durumlarda kullanılabilen bir veri toplama yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 187-188). Çalışmada elde edilen verilerin analizinde ise içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi bilimsel yöntemler kullanılarak metin ya da başka biçimlerdeki içeriklerin, mesajların özetlenmesi; sınıflandırılması, karşılaştırılması ve sayısal olarak ifade edilmesidir (Cohen, Monion ve Morrison, 2007). Bu bağlamda; Rasim Özdenören'in eserleri incelenmiş, kodlamalar yapılmış ve değerlerle ilgili elde edilen veriler sınıflandırılmıştır. Sonrasında ise tespit edilen değerlere uygun örnekler belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde yer alan değerlerin dağılımı Tablo 4.1.de yer almaktadır.

Tablo 4.1. *Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde değerlerin dağılımı*

Değerler Roman ve Hikâyeler	Alçak Gönüllülük	Cömertlik	Çalışkanlık	Dostluk	Dürüstlük	Merhametli Olma	Misafirperverlik	Nezaketli Olma	Sabırlı Olma	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Yardıms severlik	Toplam
Gül Yetiştiren Adam	-	-	1	-	2	1	1	7	1	1	3	-	2	19
Çok Sesli Bir Ölüm	-	-	2	-	-	-	3	-	-	4	2	3	5	19
Çarpılmışlar	-	4	1	-	-	1	1	-	-	5	1	-	2	15
Denize Açılan Kapı	1	1	-	-	-	-	-	4	1	5	2	-	-	14
Çözülme	-	-	-	2	-	-	1	-	1	-	6	-	1	11
Uyumsuzlar	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	6	-	1	8
İmkânsız Öyküler	-	-	-	1	-	2	-	-	1	-	-	-	4	8
Hışırta	-	-	-	-	-	-	-	2	1	-	3	-	2	8
Hastalar ve Işıklar	-	-	-	2	-	1	-	-	1	2	2	-	-	8
Toz	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	4	-	1	7
Kuyu	-	-	-	-	-	-	-	3	-	1	1	-	2	7
Kör Pencereleler	-	-	-	-	-	2	-	1	1	-	3	-	-	7
Ansızın Yola Çıkmak	-	-	1	-	-	-	-	-	3	1	-	-	1	6
İlk Öyküler	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	1	4
Toplam	1	5	7	5	2	7	6	17	13	20	33	3	22	141

Tablo 4.1.de Rasim Özdenören'in roman ve hikayelerinde yer alan değerler gösterilmektedir. Eserler, toplam değer sayılarına göre çoktan aza doğru sıralanmıştır. Tespit edilen değerlerin hangi eserde kaç defa verildiği tabloda ifade edilmiştir. Aynı zaman tespit edilen değerlerin toplam sayısı tabloda gösterilmiştir.

4.1. Alçak Gönüllülük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte alçak gönüllülük: “Alçak gönüllü olma durumu, tevazu, mahviyet, mütevazılık.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 86). Alçak gönüllülük, bireyin kendisini hafife alması değildir. Kişinin kendisinin nasıl olduğunu bilmemesinin aksine ne olduğunu bilmesi ve bunu kabul etmesidir. Alçak gönüllülükte büyüklenme ve kendini beğenme yoktur. Alçak gönüllü birey kendisini gerçek ölçüsünün daha altında değerlendirmeye yönelim gösterir. Kişi diğer insanların karşısında kendini yok saymış gibidir. Gururlu bir birey görünüşte gerçek olan bir zayıf yönünü gizlemeye kendisini zorlarken alçak gönüllü birey, kendisindeki büyük bir gücü gizler (Hökelekli, 2013). Alçak gönüllü bir birey; gönlünü bütün insanlarla paylaşabilen aynı zamanda ilişkilerinde şöhret, unvan ve zenginliğin mevzu olmadığı bir yaşamı olan, kendisi bunları taşıyorsa onlarla başkalarını etki altında bırakmayan gönül insanıdır (Demirel, 2006: 19). Aslında asıl sorulması gereken bugün fakirim diyerek kendini gösteren insanların zengin olmaktan anladığı şey nedir? Bir ev ya da araca sahip olmak mı? Ya da çok parası olması ve tatillere gitmesi mi? Ancak bu zenginliğe ulaşanlar bile kendilerini zengin olarak görmüyorlar. Eğer tevazu göstererek kendilerinin yoksul olduklarını kastetmiyorlarsa, en iyi ihtimalle orta halliyim diye konuşurlar (Özdenören, 2023: 126).

Denize Açılan Kapı adlı eserinin *Sabahın Seher Vaktinde Aman* adlı hikâyesinde alçak gönüllülüğü anlatıcı şöyle ifade eder:

“İncozların, zerdalilerin kara gövdeleri ıslaktı, acı-yeşil yapraklarının üstünde damlalar birikmiş ve sessiz, ulu, grimsi göğün altında sessiz bir alçak gönüllülükle sabah yelinin dallarını sarsmasını bekliyorlardı.” (Özdenören, 2022e: 43).

Rasim Özdenören’in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinin *Sabahın Seher Vaktinde Aman* adlı hikâyesinde anlatıcı, alçak gönüllülüğü bir olay ya da şahıs bağlamında vermek yerine doğa tasviriyle cümlelerine yansıtmaktadır. Kahramanın gözünden alçak gönüllülük, doğadaki diğer canlı unsurlara yüklenmektedir.

Rasim Özdenören’in hem roman ve hikâyelerinde hem de deneme ve çeviri türündeki eserlerinde alçak gönüllülük bireyin kendini hangi konumda gördüğüyle ilişkilidir. Özdenören, deneme vb. bazı eserlerinde alçak gönüllülük değeriyle ilgili doğrudan bilgi aktarımı yaparken olaya dayalı eserlerinde ise alçak gönüllülüğü genel olarak tasvir etme şeklinde vermektedir. Roman ve hikâyelerinde alçak gönüllülük tabiattaki diğer varlıkların üzerinden aktarılmaktadır.

4.2. Cömertlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte cömertlik: “Cömert olma durumu, eli açıklık, ahilik, semahat, mürüvvet.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 471). Bayram (2015: 354) cömertlik değerini, “İnsanın başkalarına karşı cömert davranması, anlayışlı olması, insanlara karşı yardımsever davranması...” anlamlarıyla ifade etmiştir. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere cömertlik, muhtaç durumda olanlara iyilik yapmaktır. Bu sebeple cömert olmak, insandan bir şey eksiltmez; tam tersi bireyi yüceltir. Önemli olan cömertliğin nasıl ve ne yönde kullanıldığıdır. Birey, kendi nefsi için cömertlik yapabilir. Bu sebeple aslında kendini ve diğer insanları kandırabilir (Özdenören, 2023: 150).

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde Ejder ve arkadaşları, Selman'ın misafiri olurlar. Ejder, Selman'ın çocuğunu görünce ona harçlık vermek ister. Arkadaşı Fahri ve Selman'ın harçlık verme demelerine rağmen çocuğa harçlık vermesini anlatıcı şöyle ifade eder:

*“ejder elini cebine atmıştı ki fahri
aman hısım ne yapıyorsun dedi yüz vermeye gelmez piçkurularına
kaygılanma yeğenim dedi ejder çocuktur şunun şurasında
sonra başa çıkamazsın ama dedi fahri
keyfine bak sen yeğenim dünyayı bağışlamıyoruz ya
sonra çocuğa döndü
gel lan velet al şunu
çocuk uzatılan bozuklukları kaparcasına aldı kadına yöneldi”* (Özdenören, 2022b: 62).

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* adlı eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde anlatıcı, cömertlik değerini işlerken Ejder'in Selman'ın çocuğunu görünce ona harçlık vermesine vurgu yapmıştır. Selman, harçlığa gerek olmadığını söylemesine rağmen Ejder büyük bir cömertlik duygusuyla çocuğu sevindirmenin yanında bağışladığı şeyin çok küçük olduğunu belirtmiştir.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde Selman ile arkadaşlarının bir eğlencede yer alması ve bu eğlence sırasında kendilerini memnun eden kişilere dağıttıkları bahşişleri anlatıcı şöyle ifade eder:

*“şoför gözünü yoldan ayırmadan başını salladı belirsizce aferin hemşerim
hoşuma gittin sen, cebinden para tomarını çıkardı*

*alın bakalım birer tane herkes şansına ne gelirse ona razı olacak daha siftah
bu keyfiniz gelsin diye*

*tomarın üstünden parmağını tükürükleyerek bir banknot çıkardı şoföre uzattı
al hemşerim*

birer tane de davulcuyla zurnacıya uzattı” (Özdenören, 2022b: 70).

Rasim Özdenören`in *Çarpılmışlar* adlı eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde anlatıcı, Selman ve arkadaşlarının bir eğlence sonrasında davulcu, zurnacı ve taksi şoförünün gayretlerini takdir etmek için onlara gönlünden geçen miktarlarda bahşış vererek cömertçe bir davranış sergilemelerini aktarmıştır.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde kahramanın Gülbahar adında bir kadını görmek için gittiği eğlence mekanına girerken kapıdaki görevliyi hoşnut etmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

*“gülbahar çıktı mı hemşerim diye sordu
daha çıkmadı abi en son çıkar o
iyi öyleyse al şunu da yol göster bize şefe benim geldiğimi söyle ejder dersin
kapıcı aldığı parayı kaşla göz arasında avucunda kaybederken önden seğirtti”*
(Özdenören, 2022b: 79).

Rasim Özdenören`in *Çarpılmışlar* adlı eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde anlatıcı, Gülbahar adlı bayanı görmek isteyen kahramanın eğlence mekanındaki görevliye bahşış vererek bu amacına ulaşmaya çalışmak istemesini okura aktarmaktadır. Bahşış vermenin burada sembolik bir güç olarak bazı şeylerin daha kolay halledilebilmesinin önünü açtığını gözler önüne sermektedir.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde bir düğünde eğlenilmesini ve düğünde bahşış isteyenlerin geri çevrilmemesini anlatıcı şöyle ifade eder:

*“velime çok neşeli geçmişti iki davul birden gümbürdüyordu herkes bol bol
yiyip içmişti kapıya gelenlerin hiçbiri eli boş dönmemişti önüne gelene para
serpmiştii velimeden sonra camiye götürmek için arkadaşları tepeden tırnağa
giyinmesine yardım etmişlerdi arkadaşları arada bir bağıırıyordu babasına enişte
bu ayakkabı dar geldi ejdere ne dersin”* (Özdenören, 2022b: 89).

Rasim Özdenören`in *Çarpılmışlar* adlı eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde anlatıcı, düğündeki misafirlerin eğlence sırasında ve sonrasında bol bol bahşış dağıtmasını, Ejder`in kıyafet ihtiyacının karşılanmasını cömert bir hareket olarak göstermektedir.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Öteki* adlı hikâyesinde müşterinin miktarını umursamadan garsona verdiği hesabı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Düşünmedi. Elindeki fincanı aceleyle tabağa bıraktı. Kalktı, kapıya doğru yürüdü.

‘Beyfendi afedersiniz, hesabınız...’

Önüne uzatılan tabaktaki pusulaya bakmadı bile cebinden çıkardığı bütünlüğü tabağa bıraktı.” (Özdenören, 2022e: 92).

Rasim Özdenören`in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinin *Öteki* adlı hikâyesinde anlatıcı, bir müşterinin hesabı öderken ödeyeceği miktardan daha fazlasını ödeyerek garsonu da hoşnut etmesi cömert bir davranış olarak nitelendirmektedir.

Rasim Özdenören`in hikâye ve romanları cömertlik değeri açısından incelendiğinde genel olarak bu değerin küçük çocukları sevindirme, bir iş yerinde ya da eğlence mekânında çalışanların hoşnut edilmesi, beklenti içerisinde olsun ya da olmasın emek veren çalışanlara cüzi bir miktar da olsa para vererek mutlu edilmesi şeklinde okuyucuya aktarıldığı görülmektedir.

4.3. Çalışkanlık Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte çalışkanlık: “Çalışkan olma durumu, faaliyet.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 487). Kişiyi yaşamında daha iyi yerlere ulaştıracak değerlerin başında çalışkanlık gelmektedir. Çalışma bir ürünü ya da durumu ortaya çıkarmak, meydana getirmek için çaba göstermektir (Demirel, 2006: 61). Çalışmak kişinin kendisini daha iyi hissetmesine yardımcı olur. Kişi çalıştığında zihnini ve bedenini iyi bir biçimde kullanır, bu durumda da hem zihnen hem de bedenen sıhhatini güçlendirir (Urban, 2007: 153).

Ansızın Yola Çıkmak adlı eserin *İki Leyla* adlı hikâyesinde hikâyenin kahramanı olan Leyla çalıştığı iş yerlerinden kısa sürede kovulmaktadır. Annesine bu durumu söylemese de annesi her kovulduğunda bu durumu anlamaktadır. Anlatıcı, kahramanın en son beraber çalıştığı yerdeki Leyla adlı bir kızın çalışkanlığını hem kahramanın hem de kızın ağzından şöyle ifade eder:

“Son çalıştığı yerde bulaşıkçılık yapan kız, ona bir sürü şeyler anlatmıştı. Bir yüksek okulda öğrenciymiş ve alnının teriyle okumak istiyormuş ve bütün bunların arasına daha neler sıkıştırılmıştı: benim bir huyum var, diyordu, ben kendimi göstermesini bilirim, içimden geliyor bu, şimdi şu bulaşığı yıkıyorum ya, birileri işte şu tabak Leyla'nın elinden çıkmış demeli... ben burada

çalışıyorum ya, birileri, bakın nasıl belli Leyla'nın burada çalıştığı, demeli... dedirtirim ben bunu, inan olsun..." (Özdenören, 2022a: 45).

Rasim Özdenören'in *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eserinin *İki Leyla* adlı hikâyesinde anlatıcı, çeşitli işlerde çalışan ve aynı zamanda öğrenci olan Leyla adlı bir kızın iş hayatında ne kadar titiz olduğunu, işlerini iyi bir şekilde zamanında yaptığını ve kendini göstermesini, çalışkanlığını ifade eder.

Çarpılmışlar adlı eserin *Arasat* adlı hikâyesinde pamuk tarlasında çalışan ırgatlardan birinin kızının çalışkanlığını anlatıcı şöyle ifade eder:

"ırgatlardan birinin kızı gündelik hizmetlerini görüyordu yemek pişiriyor kapları yıkıyor yatakları toplayıp seriyor ortalığı temizliyordu bir şey istenir istenmez koşup getirir yerinde duramaz gözleri fıldır fıldır oynardı..." (Özdenören, 2022b: 19)

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* adlı eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde anlatıcı, pamuk tarlasında çalışan ırgatlardan birinin kızının oradaki çalışanlar acıktıklarında yemeklerini yapması ve bulaşıkları yıkaması, uyuma ve dinlenme ihtiyaçları olduğunda yataklarını sermesi ve sonrasında tekrar toplamasını, etrafı temizleyip düzenlemesiyle gayret ve çalışkanlık örneği sergilemesini ifade eder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Sabah Aralığı* adlı hikâyesinde daha iyi bir yaşam sürmek ve çocuklarına daha iyi bir gelecek sağlamak için çabalayan çiftçinin toprağına olan bağlılığını, vermiş olduğu emeği ve alın terini anlatıcı şöyle ifade eder:

"Bir insan elinin emeğinin varabileceği son yere kadar varmak istedim ben, kimsenin sahiplenmediği, sahiplenmek istemeyeceği bir toprak parçasında işe başladım. Çoraktı, taşlıydı. Damla damla alnımın teriyle suladım orayı, bir bir taşlarını ayıkladım. Benden sonra çocuklarım burada daha verimli bir yaşamayı sürdürecektir umuduyla uğraştım. Ama şimdi anlıyorum ki, eksik bir şey bırakmışım." (Özdenören, 2022c: 45).

Rasim Özdenören, *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinin bu bölümünde kendi emeğiyle sahip olduğu çorak bir toprak parçasında sürekli çalışarak hem şimdiki yaşamlarını hem de geleceklerini daha iyi sürdürmeleri için çabalayan bir adamın çalışkanlığından bahsetmektedir. Yazar; çiftçinin bıkmadan, yorulmadan, büyük bir azimle çalışmasını okura aktarır.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Kan* adlı hikâyesinde Zeynel'in kimseden yardım almadan evini yaparken ve toprağını işlerken göstermiş olduğu çabayı yazar şöyle ifade eder:

“Hayvan gibi çalışmıştı bu damı meydana getirmek için. Onu düşündü. Sonra bu taşlı tarlayı adam etmek için çalışmıştı. Kimsede yardım görmemişti. Zaten böyle bir şey de beklememişti.” (Özdenören, 2022c: 63).

Rasim Özdenören, *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinin bu bölümünde tarlasını tek başına düzene koyan, evini yaparken tek başına çalışan ve kimseden yardım almayan, beklentisi olmayan bir adamın çalışkanlığından bahsetmektedir. Yazar, bu bölümde çalışkanlığı okura aktarırken aynı zamanda bir insanın işlerini yaparken kendi gücünün farkına varmasını ve kendine yetmesini de gözler önüne ermektedir. Azimle hayat mücadelesi veren kişilerin durumunu okura aktarmaktadır.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda yaz sonlarında yapılan üzüm hasadını ve sonrasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“...yaz sonlarına doğru üzümler iyice olgunlaşmıştır, selelerle olgun üzümler toplanır, üzümler salların içine tepeleme bastırılır, ezilip suyu çıkarılır, üzüm suyu bezlerin üstüne serilip kurutulur, bastık yapılır, sonra bastıklardan samsa yapılır, bütün bunlar günler, geceler, haftalar boyu sürer...” (Özdenören, 2021: 23).

Rasim Özdenören’in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, yazın bitimine doğru üzümlerin toplanması ve devamında epey bir zaman dilimi içerisinde üzümlerden bastık ve samsa yapılırken gösterilen gayret ve çalışkanlıktan bahseder. Üzümler toplanır, suyu çıkarılır, bastık ve samsa yapılır. Bu aşamaların her birinde ayrı bir emek vardır. Yazar, bu emeği ve çiftçilerin hayat mücadelesini okura aktarır.

İlk Öyküler adlı eserin *Yol Ötesi* hikâyesinde köylülerin tarlalarını işlemedeki heyecanı, anlatıcı şöyle ifade eder:

“Heyecanlıydılar.

—Ömer Ağadır bu belki, diye umutla söylendi Süleyman, traktörlere gelecekti o da...

Traktör yaklaştı. Geldi ve ağacın biraz ötesinden geçen yolun üstünde durdu. Kazmalarını, küreklerini kapıp traktöre doğru koştular. Güneş yakıcı ve Aksu hışırtilıydı. Yol, yana yana bereket fışkıran tarlaların arasından upuzun kaybolup gidiyordu.” (Özdenören, 2022h: 152).

Rasim Özdenören’in *İlk Öyküler* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, köylülerin tarlalarını işlerken ki heyecanlarını, işe başlamak için gösterdikleri çabayı ve çalışkanlığı ifade eder.

Toz`da yer alan *Oyun* adlı hikâyede mağazada temizlikçi olarak çalışan kahramanın işini iyi bir şekilde yapmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“O gece o dayı dediği adamı gördük. Bana bir mağazada temizlikçilik ayarlamış. Koca mağazayı her an oradan oraya koşuşturarak temizlemeye çalışıyordum. Dur durak yoktu. Getir götür işi, çay servisi, mağazanın dışarda koşuşturacak işleri, postaydı, koliydi, her ne varsa, hepsi üstümdeydi. Ama yakınmıyordum. Seve seve koşuşturuyordum.” (Özdenören, 2022k: 77).

Rasim Özdenören`in *Toz* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, bir yakınının sayesinde mağazada iş bulan bir kadının işini yaparken göstermiş olduğu gayret ve çalışkanlıktan, işini seve seve yapmasından ve hiçbir işten kaçmamasından bahseder.

Rasim Özdenören hikâye, roman, deneme vb. edebi eserlerinde çalışkanlık değerini sıklıkla işlemiştir. Onun eserlerinde bazen bir işçinin işini gayretle yapmasıyla bazen bir çiftçinin işini zamanında bitirmesiyle bazen bir öğrencinin hem derslerine çalışıp hem de bir iş yerinde para kazanmaya çalışmasıyla bazen bir ailenin çocuklarının geleceği için özveriyle çalışmaya gayret etmesiyle çalışkan değerini görmek mümkündür. Onun eserlerinde çalışkan bir birey olmak, sosyal çevrenin takdir etmesinin yanı sıra bireyin kişisel mutluluğa erişimi açısından önemli bir özelliktir.

4.4. Dostluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte dostluk: “1.Dost olma durumu. 2.Dostça davranış.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 707). Kişinin ruhsal ihtiyaçları arasında arkadaşlık kurma, bir oluşuma mensup olma, rol ve pozisyonu sahiplenme gibi dilek ve amaçlar vardır. Kişinin ruhsal ihtiyaçlarından birisi de diğer kişilerle gönül bağı kurmak ve dostane bağları sürdürülebilmektir (Geçtan, 1981: 91).

Çözülme adlı eserin *Ölünün Odaları* adlı hikâyesinde İdris`in babası hastalık ve yaşlılığa bağlı olarak vefat eder. İdris`in taziyeye gelen arkadaşı Üzeyir ile olan konuşmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kenara çekildi. O zaman omzuna çekingen bir el dokundu. Dönüp baktı. Üzeyir`di. Arkadaşı. Yüzünde, donmuş bir gülümsemeyle, gülmeye benzer bir şeyle kendisine bakıyordu. Duyulur duyulmaz bir mırıltıyla: “Başın sağ olsun.” dedi Üzeyir.” (Özdenören, 2022d: 11).

Rasim Özdenören`in *Çözülme* adlı eserinde anlatıcı, İdris`in babasının ölümünden sonra taziyeye gelen dostu Üzeyir`in onu teselli etmesinden ve bu zor gününde yanında

olmasından, acısını paylaşmasından bahsetmektedir. Yazar, “Dost kara günde belli olur.” sözünün bir örneği olarak bu durumu okura sunar.

Çözülme adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Kerim tesadüfen karıştığı bir cinayet sonrası suç işleyenlerden biri olan arkadaşı Şadi’yi yalnız bırakmak istemez. Bu durum hakkında Ragıp ile konuşmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Çok köpoğluca şeyler kurmuşsun, dedi Ragıbın yüzüne bakarak, yalnız bir nokta kalıyor, beni ikna etmeni istiyorum o noktada. Dediğin gibi, bizim böyle, işin içinden sıyrıldığımızı farzedelim. Şadiyi yalnız bırakmış olmayacak mıyız o zaman? Yani, sen diyorsun ki, Şadi bizi ele vermekle kalleşlik etti, şimdi biz de aynı duruma düşmüyor muyuz?” (Özdenören, 2022d: 80).

Rasim Özdenören’in *Çözülme* adlı eserinde anlatıcı; Ragıp’ın arkadaşının, Şadi’yi ele vererek işin içinden çıkma önerisini Ragıp’ın doğru bulmamasından, Ragıp’ın Şadi’yi yalnız bırakmak istememesinden yani dostunu arkadan vurmak istememesinden bahseder. Yazar, dostluğun ne kadar önemli bir değer olduğunu gözler önüne sermektedir.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Profil* adlı hikâyesinde kahraman, ölümü bekleyen ve bunun farkında olan arkadaşı İlyas’ı ziyaret etmeye gider. İlyas’ın ölümünden sonra şehirden ayrılacak olan kahramanın dostlarını unutmaması ve onlarla vedalaşmak istemesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“O gece uyuyamadım. Ertesi gün yola çıkacaktım. Bütün eşyayı derleyip toplamak epey vaktimi aldı. Üstelik vedalaşmak için bütün tanıdıkların, dostların kapısını vurdum, bütün şehri aşağı yukarı baştan başa dolaştım.” (Özdenören, 2022f: 40).

Rasim Özdenören’in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı, kahramanın arkadaşı İlyas’ın ölümünden sonra şehirden ayrılmadan önce diğer dostlarını da bir bir ziyaret etmesinden bahseder. Dostluk, toplumsal uyumun bir göstergesidir. Yazar da burada dostluğun değerini okura sunmaktadır.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Kundak* adlı hikâyesinde kahraman, babasının vurumduymazlığından ve baskısından, kardeşi Kerem’in sürekli tekrarlayan hastalığından ve annesinin aile bireylerinin çatışmalarının arasında kalmasından uzaklaşmak istemektedir. Bu durumlardan dolayı kahramanın sığınacak bir yer olarak dostuna gitmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Sokakta nereye gideyim diye düşünüyordum. Eve dönemezdim artık. Birden aklıma geldi. Bir dostumu biliyordum. İlyas. Gece için onun evine sığındım. On üç Ekim – İlyas at cambazı. Hep kapalı, sarı yüzlü, sayrılı. Az gülerdi, belki de

hiç. Bir yanlarda ana babası vardı galiba. Onlardan konuştuğunu hatırlamıyorum. Beni iyilikle karşıladı. Yabancılık çekmeden rahat, derin, ummadığım bir uykuya daldım. Uyandığımda ilk anda çevremi yadırgadım. Ama ossaat her şey apaçık geldi bana. Geçen anlarımın, üstümde hiçbir iz bırakmadığını görünce şaşıtm. Bir gecede değiştim gibi. İlyas erkenden işe çıkmıştı. Durumumu biliyordu. İstersem bir süre yanında kalabileceğimi, hattâ birlikte çalışabileceğimizi söyledi.” (Özdenören, 2022f: 103).

Rasim Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı, aile içerisindeki sıkıntılı ortamdan uzaklaşmak isteyen kahramanın evden ayrıldıktan sonra dostu İlyas'a sığınmasından ve onun bu durumu anlamasından, ona yardımcı olmasından bahseder. İnsanın bazı durumlarında ailesinden önce dostlarının daha ön planda olduğunu yazar gözler önüne sermektedir.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Kel Satıcı* hikâyesinde kel satıcı ile çolak berber arasındaki bağı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Ortada tartışılmayacak bir husus varsa, o da, kel satıcı ile çolak berberin müthiş bir dostluk kurmuş olmalarıydı. Kel satıcının o gün anlattıkları çolak berberi çıldırtmıştı. "Düşünebiliyor musun?" diye söze başlamıştı kel satıcı: "O gün sen, telin üstüne iskemleni kurmuş, seni seyretmeye gelmiş gönüllü müşterilerini tıraş ederken, ben de sana aşağıda piyano çalıyorum. Zurna üflüyorum.” (Özdenören, 2022i: 13).

Rasim Özdenören'in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, kel satıcının gösteri esnasında gönüllü ziyaretçileri tıraş ederken çolak berberin de onu desteklemek için piyano çalıp ve zurna üflemesiyle dostluğunu sergilemesini tasvir eder. Herhangi bir maddi beklentisi olmadan insanların iyilik anlayışı çerçevesinde elindeki imkanlarla birbirlerine destek olmaları, sosyal anlamda iyiliğin yaygınlaşması için dostluk duygusunun ne kadar önemli olduğunu okura gösterir.

Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde dostluk genel olarak olumlu bir şekilde ele alınmıştır. Dostluk, Özdenören'in roman ve hikâyelerinin bazılarında arkadaşının kötü gününde yanında olmak, ona destek olmak şeklinde işlenirken bazılarında ise her ne kadar kötülük yapsa da bir dostuna bu yüzden kin tutmamak ve dostluğunu devam ettirmek şeklinde işlenmiştir. Özdenören; kimi eserlerinde de dostluğun yıllar geçse de sürebileceğini, eski dostları unutmamak gerektiğini ve yaşanan sıkıntılarda bir dostun önemli bir dayanak olduğunu bizlere göstermektedir.

4.5. Dürüstlük Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte dürüstlük: “Doğruluk.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 739). Dürüstlük değeri var olmayla başlayan bir değer değildir. Bir insanı dürüst olarak tanımlayabilmemiz için farklı deneyimler yaşaması lazımdır. Böyle deneyimlerde de aile önemli vazifeler üstlenmelidir. İnsan ailedekilerden kavradıklarını farklı deneyimlerine yansıtaacağı için bireyin ortamı, söz ve hareketlerinde uygun ve doğru bir duruş sergilemelidir. Ailelerden sonra kişi üzerinde etkisi olan bir diğer yapı da okullardır (Güven, 2014: 97). Dürüst davranmamak insanın taklitçi ve başkalarını kandıran insan vasfı kazanmasına sebep olur. Yapılan sahtekârca bir hareket bir diğerinin önünü açar. İnsan söylediği yalan sayesinde gayesine ulaşırsa tekrar yalan söylemeyi sürdürür. Aynı zamanda birey yalanını kapatmak için farklı bir yalan söyleme ihtiyacı duyar. Bu döngü sürerse yalancılık artık bir hayat şekli durumuna evrilir (Urban, 2007: 116).

Gül Yetiştiren Adam adlı romanında bir bayanın kendi kişiliği ile ilgili fikirlerini romandaki karakterin ağzından aktarırken yazar, insanın nasılsa öyle görünmesini dürüstlük olarak tasvir eder. Olduğu gibi görünmek ve yaşamak, insanın ikiyüzlü tavırlardan uzak durması dürüstlüğün temelidir:

“Kafam fazla inceliklere yatmaz benim, neyse oyum, gördüğün gibi. Eskiden genç bir kızken kendimi kandırmayı severdim, başka türlü göründüğümü düşünmekten hoşlanırdım.” (Özdenören, 2021: 46).

Rasim Özdenören’in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı; bir bayanın iyi veya kötü fark etmeksizin kendini anlatmasını, olduğu gibi görünmesini, sözlerinde düşüncelerini hilesiz bir şekilde aktarmasını dürüstlüğün temel ilkeleri olarak okura sunar. Romanda Sitare’nin Tansel’in yazdığı yazılar ile ilgili yaptığı itiraf bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir:

“Başaracaksın, diyor, biliyor musun beni kınamazsan bir şey itiraf edeyim sana: senin yazıları ilk kez derli toplu dün gece okudum.” (Özdenören, 2021: 133).

Rasim Özdenören’in roman ve hikâyelerinde dürüstlük değeri genellikle kişinin doğru ve yanlışlarını açıklaması ya da bir durumu açıklamak zorunda kalması şeklinde ele alınmıştır. Özdenören; bazı eserlerinde bireyin kendini iyisiyle kötüsüyle anlatmasına, olduğu gibi görünmesine ve bunları ifade ederken dürüst davranmasına değinmiştir. Bazı eserlerinde de yakınları için yapmadığı şeyleri itiraf etmesi şeklinde yer vermiştir.

4.6. Merhametli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte merhamet: “Bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 1657). Merhamet fark etmeksizin bir canlının üzüntüsünü, kederini, mutsuzluğunu gönlünde hissederek o canlıya karşı yardım duyguları beslemektir (Ayverdi, 2011: 801).

Çarpılmışlar adlı eserin *Arasat* adlı hikâyesinde Ejder eve geç geldiğinde annesinin uyumamış olmasını ve onu beklemesini, Ejder'e yemek hazırlamasını ve onunla ilgilenmesini bir annenin çocuğuna duyduğu merhamet ve şefkat şeklinde yorumlamak mümkündür:

“yanı başında bir karartı belirmediğini güçlükle ayırt etti anasıydı ışığı o da yakmamıştı kapının eşiğinde sessizce duruyordu ne zamandan beri diye düşünmedi bile nasıl ayırt ettim diyemedi ona öyle geldi ki anası zaten oradaydı eşikte bulunması gerekiyordu ve o da orada duruyordu kadın kapıyı aralık bırakarak çekildi az sonra bir tepsi yemekle gene sessizce geldi ama bu sefer ışığı yaktı tepsiyi oradaki karton bir sandığın üstüne bıraktı ejder sessizce ilgisizce onu izliyordu...” (Özdenören, 2022b: 43).

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı; Ejder'in her ne kadar eve geç gelse de annesinin onu beklemesinden, ona yemek hazırlamasından hareketle annenin oğluna olan merhametini bizlere ifade eder. Yazar; annenin merhametini, kendinden ziyade çocuklarını düşünmesini, çocuklarının yokluğunda rahat olamamasını okura sunar.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda Sitare'nin kasabadaki köpeklerle olan merhametini yazar şöyle ifade eder:

“Ovanın ortasından geçen trenin düdüğü kasabanın içlerine kadar taşıdı, belki daha da uzaklara. Fakat kimse duymadı. Tıpkı bu sıralarda acı acı uluyan köpek seslerinin pek fark edilmemesi gibi. Fark edilemezler ama mevcutturlar. Fark edilmedikleri için de insanın içinde gizli bir trajedi havası uyandırır. Yalnız insan değil, eşya da tuhaf bir melankoliye bürünmüştür.” (Özdenören, 2021: 70).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı; Sitare'nin hiç kimsenin farkında olmadığı ya da umursamadığı köpeklerin, kendisinde uyandırmış olduğu merhamet duygusunu bizlere de yansıtmaktadır. Yazar, sadece insanlara değil aynı zamanda hayvanlara karşı da merhametli olmak gerektiğini dile getirmektedir.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Eskiye*n adlı hikâyesinde anlatıcı; yoksul bir ailenin ev hâlini, hastalıklarını, birbirlerine bağılılıklarını etkileyici bir dille ifade eder. Evin yükü omuzlarında olan kadının hasta olan kocasına göstermiş olduğu merhameti anlatıcı şöyle ifade eder:

“Bu kez hafifçe sarstı omuzlarından, ama gene aldırmadı babam. “Lapa yapayım mı, yer misin?” diye seslendi. Babam hafifçe döndü, gözlerini araladı: “Ben bittim Rükü, dedi, bittim artık ben.” (Anama Rukiye demez, Rükü der hep). “İster misin, yapayım mı lapa?” diye yeniden sordu anam. “Bilmem ki yiyebilir miyim?” “Ye biraz, kendini zorla.” dedi anam, kalktı, lambayı alarak dışarı çıktı.” (Özdenören, 2022f: 65).

Rasim Özdenören`in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı; Rukiye`nin hasta olan kocasına olan ilgisini, merhametini ve ona yardım etmeye çalışmasını oğlunun gözünden okura aktarmaktadır. Yazar, Rukiye`nin kocasını iyileştirme çabasını ve ona duyduğu merhameti okura sunar.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Kedicik* hikâyesinde kahramanın yeni doğmuş bir kedi yavrusuna olan duygusal söylemlerini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Bunları düşünürken minicik bir kedi yavrusunun, nerdeyse yeni doğmuş ve henüz gözleri bile açılmamış bir kedi yavrusunun uzaktaki annesini çağıran yalvarış dolu cıyırtısı çalındı kulağıma. Öylesine ince, öylesine cana yakın ve insanın içinde acıma duygusu uyandıran bir sesteki ki bu, insanın hiç de o kedicğin annesi olması gerekmiyordu ona memesini uzatıp emzirmesi için...” (Özdenören, 2022ı: 48).

Rasim Özdenören`in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, yeni doğmuş bir kedi yavrusunun çaresiz durumundan, annesini arayışından bahsederken insanın bir kediye beslemesi için sadece annesi olması gerekmediğini merhametli olmak bağlamında okura aktarmaktadır.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Çocukluğun Labirentinde* adlı hikâyesinde ninenin oruç tutmaya çalışan torununa olan merhametini anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Nine, erik yersem orucum bozulur mu?

—Can eriği çocukların orucunu bozmaz.

Ninenin cevabı bu, kesin. Çocuk, ninesine minnetle bakıyor. Nine, dalından bir can eriği kopartıyor, çocuğa uzatıyor. Çocuk, eriği ağzında kütürdetiyor.

Orucunun bozulduğunu biliyor aslında. Ama ninenin şefkatini sonuna kadar anlıyor, daha fazlasını da anlamaya çalışıyor.” (Özdenören, 2022i: 182).

Rasim Özdenören’in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinde nine, oruç tutan torununa kıyamaz ve erik yemesinin orucu bozmadığını söyler. Torun, ninesinin bunu kendisine duyduğu merhametten söylediğinin farkındadır.

*Kör Pencere*ler adlı hikâyede bir evladın yaşlı annesinin ihtiyaçlarını karşılaması ve ona olan merhametini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Uyuyuncaya kadar anneme eşlik etmek zorunda kaldım. Ben yanında kalmadığım zaman yemeğini yemiyor, su bile içmiyor. Onu konuşturarak, gönlünü almaya çalışarak yemesini sağlıyorum, uyuduktan sonra da yanından ayrılmamı istemiyor.” (Özdenören, 2022i: 29).

Rasim Özdenören’in *Kör Pencere*ler adlı eserinde anlatıcı; bir evladın yaşlı annesine olan merhametinden, ona yardım etmesinden, yemek yedirmesinden ve hep yanında olmaya çalışmasından bahseder.

*Kör Pencere*ler adlı hikâyede bir evladın yaşlı annesinin ihtiyaçlarını karşılaması ve onunla ilgilenmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Bu arada anneme kahvaltı hazırlamam gerekiyor. Yemeğini kendim yediriyorum. Odadan çıkarken son bir kez göz attım pencereye. Kapalıydı. Mutfakta annemin kahvaltısını hazırladım. Onun kullanmasını sevdiği küçük tepsiye nevalisini dizip servis yaptım.

‘Çay ister misin?’ diye sordum.” (Özdenören, 2022i: 33).

Rasim Özdenören’in *Kör Pencere*ler adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı; bir evladın yaşlı annesine karşı merhametli olmasından, ona kahvaltı hazırlamasından ve onun hoşnut olacağı şeyler yapmasından bahseder.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde merhameti genel olarak insanlar arasındaki merhamet ve insanların hayvanlara karşı olan merhameti şeklinde işlemiştir. Özdenören, kaleme aldığı roman ve hikâyelerinin bazılarında bir annenin çocuğuna göstermiş olduğu merhameti bizlere sunarken bazen de tam tersi bir çocuğun annesine göstermiş olduğu merhameti günlük hayatın ilişkileri çerçevesinde tasvir eder. Eserlerinin bazılarında da bir dedenin torununa göstermiş olduğu merhamet ve sevgiyi işlemiştir. İnsanların hayvanlara karşı göstermiş olduğu merhameti de onun eserlerinde görmek mümkündür.

4.7. Misafirperverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte misafirperverlik: “Konukseverlik.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 1689). Aile mensupları haricinde ailenin yaşadığı meskene, güzel düşünceyle ve belli bir zaman konaklamak için gelen kişilere misafir denir (Alkan, 1991: 741). Misafiri hoş karşılayan, misafir ağırlamayı bir meziyet durumuna getirmiş kişilere de misafirperver ya da konuksever adı verilir. Kapısı diğer insanlara açık olan, misafir izaz etmekten hoşlanan, misafiri maddi durumunun imkanları ölçüsünde yediren ve içiren insanlar misafirperver insanlardır. (Özdemir, 1991: 740). Türk toplumunun yaşantısında konukların içirilip yedirilmesinin, ağırlanmasının, misafiri memnun etmenin ehemmiyetli bir yeri vardır. Konuk ağırlamak, sosyal birleşmeye destek olur; kardeş olma hislerini, insanlar arasında saygı ve sevgi bağlarını kuvvetlendirir (Şen, 2007: 82).

Çarpılmışlar adlı eserin *Arasat* adlı hikâyesinde Selman`ın baldızının Selman`ın evine gelen Ejder ve arkadaşlarına gösterdiği hürmeti anlatıcı şöyle ifade eder:

*“biraz sonra orta yaşlı bir kadın omzunda bir döşekle odaya girdi döşegi duvar dibine atıp serdi
karısı mısın sen selmanın dedi ejder
baldızıyım dedi kadın
karısı yok mu
var uyuyor dedi kadın
evin işine sen mi bakıyorsun
yerine göre o da bakar ben de buyurun oturun ben yastık da getiririm şimdi
oturdular biraz sonra kadın arkalarına yastık koydu kendisi de kapının yanına ayakta beklemeye başladı...”* (Özdenören, 2022b: 59).

Rasim Özdenören`in *Çarpılmışlar* adlı eserinde anlatıcı, Selman`ın arkadaşlarının eve gelmesiyle Selman`ın uyuyan eşi yerine baldızının eve gelen misafirleri ağırlamasından ve onlarla ilgilenmesinden bahseder. Selman`ın baldızının gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlamasını ve bunu yaparken hiçbir şekilde hoşnutsuzluk göstermemesini yazar okura sunmaktadır.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Kan* adlı hikâyesinde Zeynel`in misafirlerine göstermiş olduğu hürmeti anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Oturun haydin, dedi, acıkmışsınızdır, biz de yeni başlayacaktık daha.” (Özdenören, 2022c: 64).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, ev sahibi olan Zeynel'in evine gelen misafirlerini güzel bir şekilde ağırlamasından bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Kan* adlı hikâyesinde annenin eve yeni gelen gelinine ve oğluna göstermiş olduğu ilgi ve alakayı anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Haydin, diye yineledi kadın, kendisi de elini bir un sucuğuna uzattı; dişlerim olsaydı.. dişlerim varken... şimdi şu öndeki bir iki dişimle geveleyebiliyorum ancak.. dişiniz varken yiyin bol bol.. rahmetli nenem böyle söylerdi hep.. dişiniz varken, derdi. Hadi kızım çekinme. Ha bak hele (koca-sına baktı), bizim gelinin oralarda bilmezlermiş tarhanayı, yani bizim yaptığımız gibi yapmazlarmış. Hiç bu aklıma gelmezdi.. her yerin ayrı bir usulü var demek.” (Özdenören, 2022c: 71).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, annenin uzun zaman sonra evine gelen oğlu ve gelinini güzel bir şekilde ağırlamasından, onlarla ilgilenmesinden bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Çatışma* adlı hikâyesinde Şermin'in, halasının yokluğunda Sadık'a göstermiş olduğu ilgi ve alakayı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yatağın kenarına ilişip ayakkabılarını, çoraplarını çıkardı, terliklerini giydi, kalktı. —Orada rahat etmezsen, gel şöyle yatağın kenarına otur, dedi, pencere kenarı daha aydınlık... Ben kahve yapmaya çıkıyorum.” (Özdenören, 2022c: 132).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, Şermin'in halası evde olmadığı için Sadık'ı ağırlamasından, onun ihtiyaçlarını karşılamasından ve kahve ikram etmesini okura aktarır.

Çözülme adlı eserin aynı adlı hikâyesinde babası hasta olan Ragıp'ı arkadaşı Kerim'in ziyaret etmesini ve Ragıp'ın Kerim'i ağırlamasını, ikramlarda bulunmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Bir kâse içinde zeytin, ötekinde kurumuş peynir, birkaç parça dişlenmiş, bayat ekmek parçası duruyordu. Ragıp, hasır bir iskemleyi işaret ederek:

—Otur bakalım, dedi, hoş geldin.

Kerim, iskemleyi altına çekti. Ragıp:

—Hep bu çeşit iskemleleri sevmişimdir hayatta, dedi, insan şöyle çöke çöke oturduğunu biliyor.

Kendine de bir iskemle çekti. Daha oturur oturmaz da:

—Dur yahu, dedi, niye oturdum ki ben? Çay ister misin?

Kalktı. Kerim seslenmedi.

—İstersin elbet. Çayım halis Seylan'dır. Geçen bir arkadaş sınır taraflarından geliyormuş, getirmiş, bize de bir pay çıktı.” (Özdenören, 2022d: 70).

Rasim Özdenören'in *Çözülme* adlı eserinin bu bölümünde babası hasta olan Ragıp'ı arkadaşı Kerim ziyaret etmektedir. Anlatıcı, Ragıp'ın Kerim'i misafir etmesinden ve ona ikramlarda bulunmasından bahseder. Yazar, Ragıp'ın misafirperverliğini ve ısrarlı tekliflerini okura sunar.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda misafirlğe giden Sitare ve kocası ile ev sahipleri arasında geçen konuşmaları anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kapıdan girerlerken:

Rahatsız ettik delikanlıyı, diyordu Sitare'nin kocası.

Bir çay içelim şöyle geçerken dedik, dedi Sitare.

Buyrun, buyrun, dedim, hoş geldiniz.

Girmeyelim, dedi Sitare'nin kocası, rahatsız ediyoruz.

Ne münasebet, buyrun, girin içeri, sevindirdiniz beni.” (Özdenören, 2021: 8).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinin bu bölümünde Sitare ve kocası ev sahiplerine misafirlğe gider. Kocası her ne kadar gitmek istemese de ev sahibinin ısrarıyla misafir olmak zorunda kalmaktadır. Anlatıcı, ev sahibinin misafirperverliğinden bahseder.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde misafirperverlik değerini gelenek ve görenekler bağlamında genellikle olumlu bir şekilde işlemiştir. Özdenören, misafirperverlik değerini eserlerinde işlerken sadece tanıdık olmak ya da akraba olmakla sınırlamamış ve yabancı insanlara karşı olan misafirperverliğe de eserlerinde değinmiştir. Özdenören, bazı eserlerinde eve gelen misafire gösterilen ilgi ve alakaya yer vermiştir. Bazı eserlerinde de anne babanın yeni evlenen oğlu ve eşini misafir etmesini işlemiştir. Eserlerinin bazılarında genel olarak arkadaşı misafir etme, komşuyu misafir etme, akrabayı misafir etme gibi değerler işlenmiştir.

4.8. Nezaketli Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte nezaket: “Başkalarına karşı saygılı ve incelikli davranma, incelik, naziklik.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 1769). Nezaketin hangi anlamı kapsadığı konusunda bazı uyuşmazlıklar vardır. Kimi insanlar nezaketi saygı olarak kabul ederken

kimileri de güzel konuşma veya uygun davranış şekli olarak ifade etmektedir. Bunun dışında nezaket dili, bir insanın direk iletişime geçmemek için kullandığı dil veya başka insanlara karşı saygı gösteren bir dil manasına da gelmektedir. Nezaket dili, efendim, hanımefendi, lütfen, teşekkür ederim gibi sözlerin kullanılmasıyla da elde edilebilmektedir (Watts, 2003).

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Beklenen* hikâyesindeki kadın ve Hidayet arasındaki Hidayet'in ablasıyla olan bir meseleden dolayı hatasının farkına varmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“BİRİNCİ KADIN: Biliyorum yavrum. Ama bundan sonra ablana karşı daha dikkatli davranmalısın. (Sesini biraz yükselterek azarlar gibi ve ciddi) Bir daha yaramazlık yapmanı istemiyorum.

HİDAYET: Peki ablacığım, özür dilerim. Bir daha yapmayacağım.”
(Özdenören, 2022e: 20).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, ablasına karşı daha dikkatli olması konusunda uyarılan Hidayet'in bu durumu kabullenerek suçunu kabul etmesinden ve özür dilemesinden bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Ocak* hikâyesinde abinin eve geldiğinde kardeşi tarafından karşılanmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“İpin ucunda bacım. Merdiven sahanlığından eğilmiş bakıyor. Kapıda beni görünce birkaç basamak inip bekliyor. Sevecen bir sesle: "Hoş geldin." diyor. İşte o sırada keskin bir bebek viyaklaması işitiliyor: oğlum. "Hoş bulduk oğlum." diyorum içimden "Hoş bulduk. Sen de hoş gelmişsin." Merdiven başında bir an karşı karşıya kalıyoruz bacımla, diyecek bir şey bulamamanın sıkıntısıyla. Biraz süzölmüş mü ne? İğreti bir gülümseme yerleşiyor yüzümüze. Ayakkabılarımı çıkartıyorum sahanlıkta.” (Özdenören, 2022e: 35).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı, uzun zaman sonra eve gelen abinin kardeşi tarafından güzel ve nazik bir şekilde karşılanmasından bahseder. Yazar, abinin kardeşine olan nazik davranışlarını ve söylemlerini okura sunar.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Ocak* hikâyesinde kız kardeşin eve gelen abisine yaklaşımını anlatıcı şöyle ifade eder:

“ ‘Aç mısın?’ diye soruyor, başını çevirip bana bakıyor. Hayır, anlamında başımı sallıyorum. ‘Açsan...’ diye üsteliyor. ‘Yok... Değilim...’ sözleri duyulur duyulmaz dökölüyor dudaklarımdan.” (Özdenören, 2022e: 38).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, eve gelen abinin kız kardeşi tarafından ihtiyaçlarının sorulmasından ve onunla nazik bir şekilde ilgilenmesinden bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Sabahın Seher Vaktinde Aman* hikâyesinde babanın sigara içen oğlunu görmezden gelmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Çoktandır birinin kendisini gözetlemekte olduğumu sezinliyordu. Komşu evlerin radyolarından sabah türküleri çevreye dağılmaya başlamıştı. İçi burkuluyor, dünyaya sığmaz oluyordu. Kimseye iletebileceği bir mazereti yoktu. Serçeler her yanını sarmış gibiydi, damın saçaklarında, zerdali dallarında, dutların üstünde çılginca ötüşüp duruyorlardı. Pabuçları ıslanmıştı. Cıvıltıların arasından babasının öksürdüğünü işitti. Sahici bir öksürük değildi bu: daha çok, var olduğunu, orada bulunduğunu bildirmek için boğazını temizler gibi bir şeydi. Birden sigarasını avucunun içinde sakladı, babasına döndü. Babası, onun sigara içtiğini görmezlikten gelirmişçesine, ona bakmadan, onunla göz göze gelmek istemeden yüzü çit çalılarına dönmüş olarak...” (Özdenören, 2022e: 53).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı; gizlice sigara içen bir evladın yanına gelen babanın ses çıkararak geldiğini fark ettirmesi ve sigara içtiğini görmezlikten gelmesini, evladının utanmasını istememesinden bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda cami avlusundan gelip geçenlerin konuşmalarını anlatıcı şöyle ifade eder:

*“Selamünaleyküm gardaş
Ve aleykümselam gurban
Ne var ne yok?
Bildiğin gibi.
Peder nasıl?
O da öyle.
Hasta mı?
Hep öyle, yatıyor işte.
Allah şifalar versin.
Sağol.” (Özdenören, 2021: 8).*

Babasından saklayarak sigara içen bir evladın mahcup olmaması için babanın ince düşüncesi anlatılmıştır. Oğlunun yanına gelirken bilerek ses çıkarması nazik bir davranış

örneğidir. Evladının sigara içtiğini görmezden gelmesi, oğlunun bu durumdan utanmasının önüne geçer.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda Sitare'nin misafirlikteki ihtiyara karşı hoşgörüsünü anlatıcı şöyle ifade eder:

“Gitmem gerek benim.

Biraz daha sabır nonoşum, birlikte kalkarız şimdi.

Sitare mutfağa çekiyor başını.

Naz yapıyor, biliyor musun, diyor bana.

Yaşlı o, diyorum, hasta da, hoş göreceksin.” (Özdenören, 2021: 9).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı, biraz sabırsız olan bir ihtiyara karşı Sitare'nin nazik bir şekilde yaklaşmasından ve onun hoş görülmesinden bahseder. Yazar, yaşlı insanlara karşı gösterilen güzel ve nazik davranışları okura sunmaktadır.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda tatlı yerken torun ve dede arasındaki muhabbeti anlatıcı şöyle ifade eder:

“Çok güzel olmuş ama, dedi çocuk, biz yedik, hem de parmaklarımızı yalaya yalaya.

Afiyet olsun, dedi adam, siz daha gençsiniz, yiyeceksiniz elbet.” (Özdenören, 2021: 34).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı; dedenin torununa olan nazik söylemlerinden, onların genç olduğundan ve tatlı yemeleri konusunda tavsiyede bulunmasından bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda Sitare'nin misafirliğe gelenleri karşılamasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Şaşkınlıkla ‘evet’ derken kapı açılıyor. Sitare kapıda. Koyu, sade bir giyim var üstünde. Kapıyı ardına kadar açıyor.

Buyrun lütfen, diyor.

Adamlar giriyor içeriye. Ben arkada kalıyorum.” (Özdenören, 2021: 83).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı, Sitare'nin eve gelen misafirleri nazik bir şekilde karşılamasından bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda insanlar arasındaki konuşmaları, nazik davranışları ve muhabbetleri yazar şöyle ifade eder:

“Otellerin park yerleri silme otomobille dolu. Demek, sandığım kadar yalnız değil insanlar. Herkes birbiriyle konuşuyor. Lütfen diyorlar, özür diliyorlar,

birbirlerine bu küçük kelimelerle ilmikler atıyorlar. Bu küçük küçük ilmiklerle yekpare bir dantelâ oluşturuyorlar.” (Özdenören, 2021: 90).

Rasim Özdenören’in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı; insanların birbirleriyle olan iletişimde nezaket kurallarına dikkat etmelerinden, birbirlerini kırmamalarından ve bu sayede oluşan samimi ortamdan bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda adres soran bir çifte yardım edilmesini ve sonrasındaki nazik söylemleri anlatıcı şöyle ifade eder:

“Orta yaşlı bir karı koca bizi durdurup Sezar Otelinin yerini sordu. Onlara oteli tarif ettim. Anlamadılar. Bir kez daha anlattım. Erkek teşekkür etti, kadın iyi geceler diledi, gülümseyerek gösterdiğim yöne doğru kayboldular. Çok içten bir gülümsemeleri vardı.” (Özdenören, 2021: 96).

Rasim Özdenören’in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı; adres soran orta yaşlı bir çifte yardım edilmesinden, anlama konusunda sıkıntı yaşanılınca tekrar anlatılmasından ve bu çiftin nazik bir şekilde teşekkür ederek ayrılmasından bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda caddelerde gezen bir çiftin arkadaşları Yavuz ile karşılaşmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yavuz!

Bizi görüyor.

Oo, siz ne arıyorsunuz buralarda, diye soruyor. Nasılsınız?” (Özdenören, 2021: 135).

Rasim Özdenören’in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı; Yavuz’un caddede dolaşırken karşılaştığı dostları ile nazik bir şekilde konuşmasından, hâl hatır sormasından bahseder.

Hışırta adlı kitabın *Mevsim Sonu* hikâyesinde küçük bir kasabada motelde kalan kahramanın nazik bir insan olan motel görevlisi ile arasında geçen konuşmaları anlatıcı şöyle ifade eder:

“Akşamın dar vaktinde uyumaya kalkıştı ve başaramadı. Televizyon seyredebilirdi, istemedi. Biraz sonra kapısının tıklatıldığını işitti. Kapıyı henüz kilitlememişti. “Buyrun!” diye seslendi. İşletmeci kadın, küçük bir tepsinin üstüne konmuş bir kâseyle göründü kapıda. “Sana çorba getirdim.” dedi, bir an duraksadı: ‘Sanırım akşam bir şey yemedin.’ ‘Teşekkür ederim, gerçekten yememiştin, ama yemek istemiyorum.’ ‘Tepsiyi sehpanın üstüne bıraktı: ‘Yemek istediğin zaman alırsın.’ dedi ve kapıyı çekip çıktı.” (Özdenören, 2022g: 34).

Rasim Özdenören`in *Hışırta* adlı eserinde anlatıcı, motelde kalan kahramanın akşam yemeği yememesi üzerine bunu fark eden motel görevlisinin kendisine yemek getirmesi ve nazik bir şekilde onunla ilgilenmesinden bahseder.

Hışırta adlı eserin *Boşluktaki Duruş* hikâyesinde yeni evli bir kadın kocasıyla arasında hiçbir sıkıntı olmamasına rağmen kocasından boşanmak ister. Arkadaşı olan bir avukatla görüşür. Avukat ondan geçerli bir sebep bulmasını ister. Kadın geçinemediğini söyler. Ama istese evliliğini devam ettirebileceğini de bilmektedir. Kocasını boşanmayı kabul eder. Boşandıktan sonra kadın doğduğu şehre gitmek üzere gara gider. Garda kadına yardımcı olmak isteyen bir delikanlı ile kadın arasındaki konuşmaları anlatıcı şöyle ifade eder:

“ ‘Size eşlik edebilirim.’

Nazik bir öneriydi bu.

‘Hayır, geçti, teşekkür ederim, kendim gidebilirim.’ dedi.

Delikanlı kendisiyle konuşmaya başlayınca kadar onun orada, kendi masasında oturmakta olduğunu bile unutmuştu.

Delikanlı:

‘Müsaade ederseniz valizinizi alayım.’ diye ısrar etti. Kadın, birden, bu soruyla, farklı bir algılama alanının içine düştü, reddedici bir tonla:

‘Nedenmiş o?’ diye sordu.

‘Yalnız görünüyorsun’, dedi delikanlı, ‘sanki birinin yardımına ihtiyacın varmış diye düşündüm.’ ” (Özdenören, 2022g: 63).

Rasim Özdenören`in *Hışırta* adlı eserinde anlatıcı, boşandıktan sonra şehirden ayrılıp doğduğu yere gitmek isteyen kadına garda çalışan bir delikanlının nazik bir yaklaşımla yardımcı olmaya çalışmasından bahseder.

*Kör Pencere*ler adlı hikâyede iki kişi arasında duygusal bağın da getirdiği nazik söylemleri anlatıcı şöyle ifade eder:

“Birden yalvarıyorum, şimdi çıkma, şimdi çıkma, şimdi çıkma, şimdi görmek istemiyorum... Bir yandan da :

‘Teşekkür ederim hanımefendi, diyorum, rahatsız ettim, özür dilerim.’ ” (Özdenören, 2022i: 49).

Rasim Özdenören`in *Kör Pencere*ler adlı eserinde anlatıcı, birbirlerine karşı bir şeyler hisseden iki kişiden birinin diğerini görüp görmemek konusunda ikilemde kalması

ve bundan dolayı kendisinin suçlu olduğunu düşünerek kendi kendine özür dilemesinden bahseder.

Kuyu adlı hikâyede kahramanın otel görevlisine boş oda olup olmadığını sormasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yanlış bir yere geldiğini anlamıştı ama sorulan soruyu cevapsız bırakamayacağını da anlamıştı. Şeyy, diye kekeledi özür dilercesine, boş odanız var mıydı?” (Özdenören, 2022j: 20).

Rasim Özdenören’in *Kuyu* adlı eserinde anlatıcı; yanlışlıkla farklı bir otele gelen kahramanın, otel görevlisine karşı nazik bir şekilde boş oda konusunda soru sormasından bahseder.

Kuyu adlı hikâyede kahramanın otel lavabosunda sıra beklerken bir kadınla denk gelişini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kapıda dikilip kaldığının, böylece kapıyı tıkadığının farkında değildi. Kadın, yol vermesi için ondan izin istiyordu. Sonunda kadının kapının pervazına doğru büzülüp yol aramasından çıkardı bunu ve: Tabii buyrun, diyebildi.” (Özdenören, 2022j: 23).

Rasim Özdenören’in *Kuyu* adlı eserinde anlatıcı, otelde lavabo sırası beklerken bir kadınla karşılaşan kahramanın nazik bir şekilde kadına yol vermesinden bahseder.

Kuyu adlı hikâyede kahramanın otelde karşılaştığı kadınla olan muhabbetinin başlangıcını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Rahatsız etmiyorum ya?”

Kadın, kaygısızca süzdü onu:

Yoo, ne münasebet, dedi, belki bir yardımın dokunurdu bana... İçeri girmez misin?” (Özdenören, 2022j: 24).

Rasim Özdenören’in *Kuyu* adlı eserinde anlatıcı, kahramanın otelde karşılaştığı kadınla izin isteyerek nazik bir şekilde konuşmak istemesinden ve kadının da nazik bir şekilde bu durumu kabul etmesini gözler önüne serer.

Rasim Özdenören; roman, hikâye vb. edebi eserlerinde nezaket değerine oldukça geniş yer vermiştir. Onun eserlerinde bir arkadaşına ya da tanımadığı birine karşı hata yapan birey karşıdakinin gönlünü almak için özür diler. Birinden iyilik veya yardım gören birey ona karşı minnet duygusunu teşekkür ederek gösterir. Yazar; eserlerinde toplumsal, geleneksel ve kültürel normlara uygun iletişim biçimlerine de değinir. Onun eserlerinde bayramlarda tokalaşma ve karşılıklı güzel sözler söyleme; misafire “Hoş geldin.”, “Güle

güle.” sözleri gibi nezaket ifadeleri kullanma; yaşlılara saygı gösterirken onların gönüllerini okşayacak güzel sözler söyleme davranışlarını gözlemlemek mümkündür.

4.9. Sabırlı Olma Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte sabır: “1. Acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. 2. Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 1996). Sabır, bireylerin yaşam içinde karşılaştıkları zorlayıcı olaylar ve durumlar karşısında isyan etmeden, bağırış çağırış şeklinde şikâyetten uzak bir tutumla tahammül etme erdemini gösterme olgunluğudur (Seyyar, 2003: 343).

Ansızın Yola Çıkmak adlı eserin aynı adlı hikâyesinde kahramanın gece vakti tek başına yolda yürürken bulduğu eski bir otobüsle yaptığı yolculuk sırasında otobüsün bozulması, bu soruna bir çare bulunamaması, otobüs görevlilerinin vurdumduymazlığı ve bekleyerek bu duruma tahammül etmesi konusunda göstermiş olduğu sabrı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yarım saat bekleyebilecekleri söylenmişti. Yarım saat geçti. Beklemenin yarım saat daha ertelendiği söylendi. Bir saatin sonunda bir yarım saat daha ertelendi. Üçüncü yarım saat- ten sonra otobüsün onarımının ertesi güne kalabileceği bil- dirildi. Herkes başının çaresine baksın denildi. Şikâyeti olan varsa, bunun şirkete iletilmesi gerektiği, şu anda otobüs personelinin yapacak bir şeyi bulunmadığı bildirildi. İşte şimdi, kafeteryada oturuyordu. Onu götürebilecek bir otobüs yakalarım umuduyla bekliyor, kahve içiyordu. Üçüncü fincan kahvesi masanın üstünde tütüyordu. İki avucuyla şakaklarını kavramış, kımıldamadan, oraya yumulup kalmıştı...” (Özdenören, 2022a: 37).

Rasim Özdenören’in *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, kahramanın bir otobüsle yaptığı yolculuk sırasında otobüsün bozulması, otobüs görevlilerinin umursamazlığı ve bu duruma çare bulunamamasına rağmen göstermiş olduğu sabırdan bahseder.

Ansızın Yola Çıkmak eserin *İki Leyla* adlı hikâyesinde ruhsal sıkıntılar içerisinde yaşayan kahramanın yaşlı bir adamın sözlerine tahammül etmesi, onu dinliyormuş gibi yapması ve zoraki olsa da sorularına cevap vermesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Ben biliyorum, dedi adam, bunların arasında yaşı benden büyük olan mutlaka vardır, çünkü ben elli yıldır geliyorum buraya ve işte şurada oturam, şu suya

dalmak isteyen hep aynı yerde görürüm. Ama şimdi çöplükle besleniyor bunlar, bundan sonra belki daha az yaşarlar, ne dersin?" "Bilmiyorum, dedi bir daha, martılar hakkında bilgim yok. Belki de sınanıyordu: sabrı deneniyordu, kabul ettiğini söylemişti çünkü bir kez ve öyleyse katlanmalıydı, martıya da bu adama da işe de işsiz kalışına da evet, söylemişti bu cümleyi, söylemişti." (Özdenören, 2022a: 45).

Rasim Özdenören'in *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eserinde anlatıcı, işsiz kalan kahramanın ruhsal bunalım içerisinde karşısında konuşan yaşlı adamın sözlerine ve sürekli konuşmasına tahammül etmesinden bahseder.

Ansızın Yola Çıkmak adlı eserin *Boyalı Ölü* adlı hikâyesinde kahraman yorgun bir şekilde yatağına uzanır ve uykuya dalar. Rüyasında gerçekçi olmayan bir ortamda bir kadını görür ve o kadına ulaşmaya çalışır. Ulaşmak için sürekli çabalar. Kahramanın bu amacına ulaşmasını sabırla beklediğini anlatıcı şöyle ifade eder:

"... Kendini alabildiğine yalnız, bırakılmış, baygın hissediyordu. Dünya tekerleği Babil Kulesinin spiral yokuşunu tırmanıp duruyordu. O kadın biçimlendi gözünün önünde. Yokuşun yukarlarında duruyordu. Serap gibiydi. Her defasında yaklaştım, işte tutacağım, diye elini uzattığında, elinin boşluğa düştüğünü duyumsayarak irkiliyordu. Sonra kadının o uzun, at kılına benzeyen saçlarından yapılmış bir kamçı belirliyordu, ak, saydam bir avucun içinde. Ona bakıyor, o avucun sahibi olan yüzü seçmeye çalışıyor ama bunu asla başaramıyor, öyleyken el, havaya kalkıyor, kamçı Kule'nin boşluğunda göğün sonsuzluğuna doğru savruluyor ve toparlanarak sırtında, yüzünde, gövdesinin her bir yerinde şaklıyordu. Böyle böyle yola gelecekti. Yola, evet.. Bir gümbürtüyle sıçradı." (Özdenören, 2022a: 61).

Rasim Özdenören'in *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eserinde anlatıcı, rüyasında gördüğü bir kadına ulaşmaya çalışan kahramanın sabırla bu durumun gerçekleşmesini beklemesinden bahseder.

Çözülme adlı eserin *Aile* adlı hikâyesinde kadının çocuğunun olmaması ve ardından kocasını kaybetmesiyle ruhsal bunalıma girmesine karşın büyükannesinin desteğiyle ayakta durmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

"Çocuğu olmamıştır. Sonra, kocasının ölümüyle, bu acıya onmaz, çaresi bulunmaz bir acı daha eklenmiştir. Yaradılıştaki neşeli durumu, dayanıksız bir çam közü gibi, sönmeye yüz tutmuştur. Gizlice ölümü beklemektedir. Ama

kendisinden en az otuz yıl ilerde giden büyükana, bir umuttur. Sabrın ve tevekkülün yemişli bahçeleri içini verimlendirmektedir. Şimdi olduğu gibi, zaman zaman, yüreğinde sebepsiz umutlar, mutluluklar titreşmektedir.” (Özdenören, 2022d: 38).

Rasim Özdenören`in *Çözülme* adlı eserinde anlatıcı; çocuğu olmayan ve daha sonra kocasını da kaybeden bir kadına, aile büyüğü tarafından sabır tavsiyesinde bulunmasından ve kadın için bir umut olmasından bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Karşılaşma* hikâyesinde kahramanın çeşitli sosyal durumlardaki sabrını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Bir lokma ekmek için saatlerce fırınların önünde bekler, lokantalarda o da bir sandalye kapabilmek için gözünü dört açar, titizlikle seçtiği yemeğin getirilmesini sabırla beklerdi, bütün bunların göze alınması gerektiğini bilirdi, göze alırdı.” (Özdenören, 2022e: 66).

Rasim Özdenören`in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, kahramanın yemek ihtiyacını karşılamak için göstermiş olduğu sabırdan bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda hiçbir beklemenin sonuçsuz kalmayacağını ve sabrı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Mümkün müdür? Beklemek tüm anlamın kendisiydi, bekler ve düşünürdü, boşuna olamazdı, hiçbir şey boşuna olamazdı, boşuna değildi, sebepsiz, yersiz değildi, bekliyordu ve beklediği gelecekti.” (Özdenören, 2021: 14).

Rasim Özdenören`in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı; beklemenin ve sabrın sonucunun muhakkak güzel neticeleneceğinden, sabrın boşa olmadığından bahseder.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Yıkıntı* adlı hikâyesinde anlatıcı; kahramanın dostunun ölümünü ve insanların taziyedeki tavırlarını, ailesinin yıkılışını ustaca tasvir eder. Dostunu kaybeden kahramana komşusunun nasihatini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Babam kaşlarının altından baktı. Sirtında kütük ve bir şey demeden. Ben bir şey demeden o gene de ‘nasıl oldu bu iş böyle’ bakışıyla kütüğün ardından geçtim. Komşumuz, elini dostça omzuma koyarak: ‘Her şeyin başı sabırdır, oğlum.’ dedi.” (Özdenören, 2022f: 48).

Rasim Özdenören`in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı, yakın dostunu kaybeden kahramana taziye gelenlerin sabırlı olması gerektiği konusunda telkinlerde bulunulmasından bahseder.

Hışırıtı adlı eserin *Mevsim Sonu* hikâyesinde anlatıcı ruhsal olarak evliliğe hazır olmayan genç bir kızı, ailesinin kendileri gibi zengin biriyle evlendirmek istemesi ve kızın daha gösterişsiz bir yaşamı olan birini istemesi ve onunla evlenmesini anlatır. Ancak genç kızın evlilik konusundaki hoşnutsuzluğu devam eder ve sürekli olumsuz davranışlarda bulunur. Kızının evin içindeki olumsuz davranışlarına annenin tahammül göstermesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Bir gün durup dururken, sehpanın üstündeki kocaman çiçek saksısını salonun orta yerine getirip yere çaldı. Saksının toprağı ortalığa saçıldı. Çıkan gürültüye annesi geldi ve ona ilkin ne yaptığını sordu, ne yaptığı belliydi ve cevap alamadı. Sonra bu işi niçin yaptığını sordu. Annesine sessiz bir öfkeyle bakmakla yetindi. Annesi salonun kapısını çekip dışarı çıkarken: delirmişsin sen, dedi umarsızca ve bu işin sonunun nereye varacağını merak ederek. Kız, aynı işi ertesi gün yineledi. Büyük bir saksıyı getirip salonun orta yerinde yere çaldı ve topraklarını etrafa saçtı. Gürültüye annesi geldi ve ona böylelikle ne yapmak istediğini sordu. Kız, annesine sessizce baktı ve omuz silkti.” (Özdenören, 2022g: 30).

Rasim Özdenören’in *Hışırıtı* adlı eserinde anlatıcı; evlenmek istemeyen genç bir kızın aile tarafından evlendirilmek istenmesi, kızın bu duruma karşı çıkması, annenin bu durumu sürekli kızının önüne çıkarmasından dolayı kızın olumsuz davranışlarının artması ve annenin bu duruma sabırla yaklaşmasından bahseder.

İlk Öyküler adlı eserin *İnsan, Su, Balık* hikâyesinde gölde arkadaşlarıyla balık tutan Abbas’ın balık tutarken sabırla beklemesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Sepeti iğdim. İçinde topu topu beş balık var.

Abbas, oltası suda, kımıldanmadan duruyor. Karanlık nerdeyse bastıracak, ama hâlâ umutlu. Öyle görünüyor.” (Özdenören, 2022h: 81).

Rasim Özdenören’in *İlk Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, gölde arkadaşlarıyla balık tutmaya çalışan Abbas’ın zamanın epey geçmesine rağmen sabırla balık tutmayı beklemesinden bahseder.

İlk Öyküler adlı eserin *İnsan, Su, Balık* hikâyesinde gölde arkadaşlarıyla balık tutan Abbas’ın balık pişirirken arkadaşlarına biraz daha beklemeleri gerektiğini söylemesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Pişmedi mi daha? Dedim.

—Az daha bekleyelim, dedi.

İki çöple hepsini ters yüz döndürdüm. Yine cızırtılı bir koku yayıldı. Abbas da gözlerini ateşe dikmişti. Sabırla bekliyordu. Yiyecek sepetini yanına çekti. Bir parça ekmekle soğan vardı. Bir de limon.” (Özdenören, 2022h: 84).

Rasim Özdenören’in *İlk Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, gölde arkadaşlarıyla balık tuttuktan sonra balıkların pişmesini sabırla bekleyen Abbas’ın durumundan bahseder. Abbas’ın aç olmasını ve balıkları sabırla beklemesini, beklerken de yemek için ön hazırlıklarını yapmasını yazar okura sunar.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Beklemek* hikâyesinde beklemek ve sabır ile ilgili bağlantıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Beklenen geldiğinde iş işten geçmiş mi olacak? Meçhul.

Böyle bir beklemeye tahammül edebilecek mi?

Sabır, bu beklemenin neresine düşüyor?

Avucunu gözüne siper yaparak tepenin doruğunda yiten o tek noktaya gözünü diyor.” (Özdenören, 2022i: 207).

Rasim Özdenören’in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, sabırla beklemenin elbet bir gün güzel bir şekilde sonuçlanacağından bahseder. Umutla beklemenin, sabırla beklemenin güzelliğini okura sunar.

*Kör Pencere*ler adlı hikâyede hüma kuşunun yavrularını büyütürken göstermiş olduğu sabrı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Hüma kuşu yumurtladıktan sonra yumurtasını göğe çıkarırmış, kurttan kuştan yumurtasını korumak için yumurtasını göğe çıkarır, orada saklarmış, orada kuluçkaya yatarmış, Hüma kuşunun kuluçkaya yatması öteki kuşları gibi olmazmış, o, bakışıyla kuluçkaya yatarmış, yumurtasına gözlerini diker, böylece haftalarca gözünü yumurtasından ayırmazmış, öyle ki, bir anlık dalgınlığı, dikkatsizliği yumurtanın yere düşüp heder olmasına sebep olurmuş, bu yüzden Hüma kuşu, civcivi yumurtasından çıkıncaya, yumurtadan çıkıp uçuncaya kadar gözünü yumurtasından ayırmazmış.” (Özdenören, 2022i: 17).

Var olmanın aslında bir sabırdan ibaret olduğunu hissettiren bu satırlarda yazar, hikâyenin gelişimi içinde insanın bir şeyleri elde edebilmesi için mücadeleyle beklemesi gerektiğini vurgular. Gelişim ve olgunlaşma sabır isteyen bir eylemle gerçekleşir. Bazen gelişimi tamamlamak için hiçbir şey yapmadan beklemek de bir eylemdir. Rasim Özdenören’in *Kör Pencere*ler adlı eserinde anlatıcı aracılığıyla hüma kuşunun yavrusunun

yumurtadan çıkıp uçmaya başlayana kadar ki sürecini gözler önüne sererken sabır kavramının gelişim açısından ne kadar önemli olduğunu okura hissettirir.

Uyumsuzlar eserinin *Balkondaki Fısıltı* adlı hikâyesinde kahramanın inancını kaybetmeden bekleyişini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Ne zaman ona doğru elimi uzatsam elim boşlukta kalıyor. Her günüm cuma oluyor. Her cuma ona selamımı gönderiyorum. Yılmadan, yılgınlığa düşmeden. Boşluğa bırakılmış bir selam gene de muhatabını bulur mu diye kaygılandığım olmuyor değil. Ancak ben, bana düşeni yapıyorum. Bana düşen ona selamımı göndermek...” (Özdenören, 2022l: 35).

Rasim Özdenören’in *Uyumsuzlar* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, inancı gereği sabırla dileklerini dileyen kahramanın bu durumda umudunu yitirmemesinden bahseder. Kahraman inancı gereği yapması gerekeni yapar ve gerçekleşmesi için beklemeye devam eder.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde sabır değerini sıklıkla işlemiştir. Özdenören’in eserlerinde sabır, bazen işinin iyi yapmayanlara karşı gösterilen sabır bazen de bireyin kendini kötü hissettiği durumlarda başkalarının telkinlerine sabır göstermek şeklinde verilmiştir. İnsanın gördüğü rüyalarda da sabır konusuna değindiği görülmüştür. Sabırlı olmak konusunda ailenin desteğini ve sabrın sonunun iyi neticelenmesine de eserlerinde yer vermiştir. Yazar, eserlerinin bazılarında da sabır ve inanç arasındaki bağlantıyı göz ardı etmemiştir. Özdenören, aile bireylerinin birbirlerine karşı göstermiş olduğu sabrı, arkadaşların birbirlerine sabırlı davranmasını da eserlerinde yansıtmıştır.

4.10. Saygı Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte saygı: “1. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı, dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. 2. Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 2047). İnsanlara saygı duymak ve saygılı bir şekilde davranmak o insanlardan da bu duruma karşı saygılı hareketler görmenin ilk koşuludur. Kişilerarası ilişkilerde her iki kesimin de hoşnut olabilmesi için saygının karşılıklı olması gerekir. Saygı çerçevesinde yürütülmeyen ilişkiler kişileri bir arada tutmaz ve tam aksine kişilerin birbirinden uzaklaşmasına sebep olur (Güngör, 2010: 70). Özdenören, saygı değerine İslami bağlamda yaklaşmaktadır. Herkes kendi yürüttüğü işlerin ismini doğru bir şekilde nitelendirebilse diğer insanları kınamaktan, ayıplamaktan genel anlamda uzaklaşmış olur.

Müslüman başkalarının işlerine de dini gereği saygılı olur. Bu İslam kardeşliğinin bir sonucudur (Özdenören, 2023: 132).

Ansızın Yola Çıkmak eserin *İki Leyla* adlı hikâyesinde girdiği işlerden sürekli kovulan ve ruhsal sıkıntılar içerisinde yaşayan kişi ile yaşlı bir adam arasındaki saygı çerçevesindeki konuşmaları anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yaşlı adam teşekkür etti. ‘Öteden beri, ben, denizin bu hâlini severim, elli yıldır burada yaşıyorum, hep aynı deniz kuşları, şu martılar yani, belki yaşı benden büyük olanı bile vardır, ne dersin?’ Birden bocaladı. Cevabını bilmediği bir soruydu bu, bilse de cevap vermek istemezdi. Ama hatırladı: kimsenin kalbini kırmaması gerekiyordu, çünkü ‘Kabul ediyorum.’ demişti. ‘Bilmem ki...’ dedi.” (Özdenören, 2022a: 44).

Hikâyede geçen “Kimsenin kalbini kırmaması gerekiyordu.” ifadesi saygının insana ve evrene karşı genelleştiği bir hali ifade eder. Kimseyi kırmak istemeyen insan, bütün canlılara karşı can taşıdıkları için saygılıdır. Rasim Özdenören’in *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eserinde anlatıcı, çalıştığı işlerden sürekli kovulan kahramanın yaşlı bir adamla saygı çerçevesinde dertleşmesini anlatır.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde kahraman, karısının kendi annesinin evinde olduğunu düşünür ve oraya gider. Kaynanasının ona bağırmasına rağmen adamın saygısını bozmaması dikkat çekicidir:

“eli kapının tokmağına giderken düşündü gene karşıma çıkacak o tekinsiz şeyi görüyorum bakışlarında kim o diye bağırarak işte bağırıyor bile en iyisi susmak karşılık vermemek kim o diye üsteleyecek öyle yapıyor susuyorum çünkü kapıda duranın benim olduğumu bilse belki kapıyı hiç açmaz susuyorum...” (Özdenören, 2022b: 13).

Rasim Özdenören’in *Çarpılmışlar* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı; kahramanın eşinin evden ayrılıp annesine gitmesinden, adamın gidip onu getirmek istemesinden ve onu karşılayan kaynananın sözlerine karşın saygısından ödün vermemesinden bahseder.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde kahraman kaynanasının hoş olmayan tepkilerine rağmen saygısını bozmaz. Bu durumu anlatıcı şöyle ifade eder:

“hoş geldin demek yok mu valde dedi pervasız bir sırıtışla kapıyı kapattı arkasından dik dik bakıştılar bir an hoş geldin denecek adam mısın sen dedi kadın arkasını döndü kapının boşluğunda kayboldu” (Özdenören, 2022b: 14).

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* adlı eserinde anlatıcı, kaynanasının sözlerine karşın adamın saygıda kusur etmemesinden ve bu sözleri duymamazlıktan gelmesinden bahseder.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde karısıyla konuşmaya gelen adamın, kaynanasının tüm hakaretlerine rağmen sessiz kalmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

*“kadın elinde çatalla ayağa kalktı
hadi bir sına bakalım dedi bir sına bakalım hadi nasıl konuşacakmışsın onunla
bir sına bakalım
sonra nefretle bağırdı
it oğlu it seni kızımı illetli ettin şimdi de benim canıma mı kastedeceksin
valide dedi ejder gene o uyarıcı sesle kavgaya gelmedim ben o bana razı bir
çift sözüm var benim ne derse makbulümdür...”* (Özdenören, 2022b: 16).

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* adlı eserinde anlatıcı, kahramanın eşiyle konuşmasına izin vermeyen kaynanasına karşı saygısını kaybetmemesinden bahseder. Ejder, eşiyle problemlerini çözmek ister ancak kaynanası, kızını yine bu duruma düşüreceği korkusuyla kızıyla Ejder'in konuşmasına engel olmak ister. Tüm bu engellemelere rağmen Ejder, saygısından ödün vermez.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde Selman adındaki kahramanın eve gelirken eli dolu gelmesi ve geç geldi diye kadının gösterdiği tepkiye saygısını bozmadan cevap vermesini anlatıcı şöyle ifade eder:

*“Hah Selman da geldi dedi kadın kalkıp kapıyı açtı Selman kucağı paketlerle
dolu girdi içeri
nerde kaldın lan
ancak yetişebildim efendi kusura kalmayın”* (Özdenören, 2022b: 63).

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* adlı eserinde anlatıcı, Selman'ın eve geç gelmesi sebebiyle karısından laf işitmesi ve ona karşı saygısını bozmamasından bahseder.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde Ejder düğünden sonra camiye gider camiden sonra eve giderek büyüklerini görür. Anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder:

“sonra ilahiler okuyarak getirmişlerdi camiden eve gelip babasının elini sonra da anasının elini öpmüştü anası sevinçten ağlıyordu herkes maşallah diyordu” (Özdenören, 2022b: 90).

Rasim Özdenören'in *Çarpılmışlar* adlı eserinde anlatıcı, Ejder'in düğün sonrası camiye gidip döndükten sonra eve geldiğinde anne ve babasına karşı göstermiş olduğu saygıdan bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde kadın, hasta olan kocası Şehmuz'un tedavisi için Arap Baba'yı çağırttırır. Arap Baba'nın eve gelmesiyle kadının ona göstermiş olduğu saygıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

"Önce çocuk girdi odaya. Arap Baba'nın gelmekte olduğunu bildirdi, ardından da az sonra, Arap Baba geldi. Kadın, kapıda Arap Baba'yı görünce toparlanıp kalktı, kapıda adamı karşıladı." (Özdenören, 2022c: 15).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, bir kadının kocasının hastalığı için eve çağırdığı adama karşı göstermiş olduğu saygıdan bahseder. Arap Baba eve gelir, kadın hemen toparlanır ve saygıyla onu karşılar.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Kan* adlı hikâyesinde Şahin ve eşinin eve geldiklerinde evdekilere göstermiş oldukları saygıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

"Hep birlikte oturdular. Ama yeni gelin, oturmadan önce büyüklerin ellerini öpmeyi ihmal etmedi." (Özdenören, 2022c: 64).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, eve gelen yeni gelinin aile büyüklerine karşı göstermiş olduğu saygıdan bahseder. Gelin eve gelir ve ilk olarak aile büyüklerinin ellerini öperek onlara olan saygısını gösterir.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Kan* adlı hikâyesinde eve yeni gelen gelinin kaynanasına göstermiş olduğu saygıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

"Dışarıdan bir ayak sesi duyuldu, kapı tıkırdadı, cırlak bir gıcırtyla açıldı, bol entarisi içinde gelinin karartısı belirdi kapının aralığında. Yere bakarak duruyordu orada. —Buyur ana, dedi." (Özdenören, 2022c: 73).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, yeni gelinin hem sözüyle hem yüzüyle kaynanasına olan saygısından bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Kan* adlı hikâyesinde eve yeni gelen gelinin kendisinden yardım isteyen kaynanasına göstermiş olduğu saygıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

—Nerdesin kızım, dedi, ikidir çağırıyorum... Hadi avludan birkaç baş soğan devşir de...

Sözünü bitirmedi.

—Olur ana, dedi gelin. (Özdenören, 2022c: 74).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, yeni gelinin kaynanasının buyurduğu işleri yapmaktan kaçınmamasından bahseder. Gelin, kaynanasının sözlerini ikiletmeden hemen yapması gerekeni yapar.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Beklenen* hikâyesinde eve gelen Sadık'ın halasına olan saygısını anlatıcı şöyle ifade eder:

İKİNCİ KADIN: Hoş geldin yavrum.

SADIK: Ah halam... (İkinci kadının ellerini öper.) Hoş bulduk. (Özdenören, 2022e: 23).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı, halasının yanına giden Sadık'ın halasına olan saygısından bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Beklenen* hikâyesinde Sadık'ın babasına ve diğer halasına olan saygısını anlatıcı şöyle ifade eder:

SADIK: Baba.. (Hidayet'in ellerine doğru uzanır öpmek için) Öpeyim. (Hidayet bir an duraksadıktan sonra elini uzatır, öptürür.)

HİDAYET: (Sesi soğuk) Berhûdar ol.

SADIK: (Saygıyla geriye çekilir. Birinci kadına yaklaşıp) Öpeyim hala. (Özdenören, 2022e: 24).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı, Sadık'ın babasına ve halasına karşı göstermiş olduğu saygıdan bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Ocak* hikâyesinde eve gelen evladın annesine karşı göstermiş olduğu saygıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

"İşte anam. Çenesinin altındaki derisi sarkmış, buruşmuş. Elini öpüyorum. İlk çekinerek kucaklıyor beni, sonra kollarını belime sarıyor. İçini çekerken hıçkırdığını duyuyorum. "Anan ölsün, anan ölsün!" diye mırıldanıyor. 'Düşümde gördüyüm, ama gecikince...' Sözünü bitirmiyor. 'Hadi içeri girin, diyor bacım, soğukta.. babam içerde.' " (Özdenören, 2022e: 36).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı, yıllar sonra eve gelen kahramanın annesine olan özlemi ve saygısından bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Ocak* hikâyesinde eve gelen evladın babasına karşı göstermiş olduğu saygıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

"Diz çöküp iki elimle kurumuş, nasırlı elini yakalıyorum. Karşı koymadan uzatıyor. 'Allah razı olsun, berhudar ol.' /Hepsi bu kadar, bütün tören bundan ibaret." (Özdenören, 2022e: 36).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı, yıllar sonra eve gelen kahramanın babasının elini öpmesi ve ona saygı göstermesinden bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Ocak* hikâyesinde evladın babasına getirmiş olduğu hediyeleri babasının küçümsemesini ve oğlunun bu duruma tepkisini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Çaylarımızı içerken neden sonra, kendim ördüğüm mapusane işi boncuk tespihleri, para kesesini, tütün tabakası mahfazasını, boncuk yılanları çıkartıyorum cebimden. Keseyi babama veriyorum. Elinde evirip çeviriyor.

‘Bunlarla mı uğraştın?’ diyor yüzünü buruşturarak.

Ses etmiyorum.

‘Halıcılık ne öğrenseydin bari.’ diye sürdürüyor.

Karıştırdılar ve çay kaşıklarını nerdeyse aynı anda tabaklarının kenarına bıraktılar. Gözler gene yerdeydi. Yeni bir işaret bekliyorlardı. O, bardağından ilk yudumunu alınca sanki bu işaret verilmiş oldu ve gene nerdeyse hepsi aynı anda bardaklarından birer yudum içtiler. Sonra da içmeye devam ettiler, dudaklarından yakışıksız bir höpürtü çıkmamasına dikkat ederek ve ondan önce çaylarını bitirmemeye çalışarak.” (Özdenören, 2022e: 39).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı, kahramanın getirmiş olduğu hediye babasının küçümsemesine rağmen saygısını bozmamasından ve çay içerken bile ses çıkarmamaya dikkat etmesinden bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda dönemin toplumsal yapısını ve insanlar arasındaki saygıyı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yıllar önce -o yıllarda iki katlı evler seyrek görülürdü- sade bir evde yaşıyordu, bir şey yapmamanın da bir eylem olduğunu çoktan anlamıştı ve protesto için evden dışarı çıkmıyordu, evden dışarı çıkmasının, insanlar arasına karışmasının istemediği düzeni 'meşrulaştıracağı' inancındaydı ve bütün kasaba halkı onun bu sessiz protestosuna içten bir saygı duyuyordu ve onun bu devinimsiz eylemini değerlendiriyordu ve saygıdeğer bir yaşlı adam oluncaya değin ve hasatlığına hazırlanırken ve sonradan ölmeye hazırlanırken kendini bu dirençli, bu sessiz protestosu içinde görmüşlerdi: kim umutsuz bir beklemeden ibaret sanır bu bir ömrü dolduran protestoyu?” (Özdenören, 2021: 13).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı, insanların en zor anlarında bile birbirlerine karşı göstermiş olduğu saygıdan bahseder.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Pus* adlı hikâyesinde dede ve torun arasındaki saygı içeren davranışları anlatıcı şöyle ifade eder:

“Uzun uzun, kendinden geçercesine, kendini bırakırcasına, dalgınlıkla, istekle kıldı namazını. Ben eşikte hep bekliyor, içimde yılların biriktirdiği giz düğümlerinin tatlı, yumuşak, sözsüz bir şeyle çözülüp açılır gibi olduğunu, eridiğini duyuyordum. Dedem sonunda ayağa kalktı, yanıma geldi, bir şey demeden gözlerimin ta içlerine baktı, sonra kapıyı geçip dışarı çıktı. Orada, birkaç adım yürüyüp durdu, yeniden aşağı inen merdivene doğru yürüdü, bu arada hiç arkasına bakmadı. Merdivenden inmeye başlamıştı. Ben de peşinden yürüdüm.” (Özdenören, 2022f: 23).

Rasim Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı, dedesini saygılı bir şekilde izleyen ve takip eden torunun durumundan bahseder.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Yankı* adlı hikâyesindeki kahraman babasıyla hiçbir konuda anlaşamamaktadır. Babası ile sürekli çatışma içerisindedir. Ancak kahraman babasına olan saygısını hiçbir zaman yitirmemiştir. Anlatıcı, kahramanın babasına olan saygısını şöyle ifade eder:

“Sonra babam, sedirin alt ucunda, bir dizini bükmüş, onu gördüm. Varıp kuru, derisi büzülmüş ellerini öptüm. Gözleri şiş şiş, kanlı, sulu. ‘El openin bol olsun.’ dedi. Ardımdan halamla annem de girdiler.” (Özdenören, 2022f: 89).

Rasim Özdenören'in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı, babasıyla çoğu konuda anlaşamayan bir evladın babasına olan saygısını kaybetmemesinden bahseder.

Kuyu adlı hikâyede kahramanın geç saatte tekkeye gitmesinin hoş olmayacağını düşünmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Aslında bir otel arayıp aramadığını da bilmiyordu kesin olarak. Ne var ki, bu saatte tekkeye varmanın yakışık almayacağını düşünüyor, bu yüzden gün ışıyınca kadar başını sokacak bir yer bulması gerektiğini duyumsuyordu. Tekkenin nerede olduğunu da bilmiyordu. Sabahleyin öğrenecekti. Dolayısıyla bir otele ulaşmak şimdilik tek seçenekti.” (Özdenören, 2022j: 10).

Rasim Özdenören'in *Kuyu* adlı eserinde anlatıcı, tekkeye gitmesi gereken kahramanın vaktin geç olmasından dolayı bu durumun hoş olmayacağını düşünerek otel aramasından bahseder.

Toz adlı eserin *Kapatılmış Gün* hikâyesinde bir adamın ailenin yanından ayrılırken izin istemesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Adamın ne zaman yanından ayrıldığını ayımsamadı bile. Yalnızca ‘müsaadenizle...’ diyen bir sesin yanından uzaklaştığını sezinler gibiydi.” (Özdenören, 2022k: 36).

Rasim Özdenören’in *Toz* adlı eserinde anlatıcı, bir adamın ortamdan ayrılırken saygı çerçevesi içerisinde müsaade istemesinden bahseder.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde saygı değerine çokça yer vermiş ve toplumsal bir değer olduğunu vurgulamıştır. Eserlerinin bazılarında aile büyüklerine gösterilen saygı, dedenin torununa göstermiş olduğu saygı, bir evladın anne babaya karşı göstermiş olduğu saygı şeklinde bu değeri işlerken kimi eserlerinde de eşlerin birbirine karşı olan saygısı, bir gelinin kaynanasına karşı olan saygısı şeklinde işlemiştir. Özdenören, olumsuz davranışlara karşı insanın saygısını kaybetmemesine de eserlerinde değinmiştir.

4.11. Sevgi Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte sevgi: “İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 2081). Sevgi, bir kişiye veya bir şeye karşı bireyde meydana gelen ve onu gerektiğinde büyük fedakarlıklara yöneltebilen; yakınlık, aidiyet ve hoşlanma gibi ilişkilerle anlam kazanan hissi bir durumdur (Bilhan, 1991: 896).

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde kahramanın şehirden uzaklaşıp bahçelere doğru giderken yolda başına gelenler sonrasında eve döndüğünde hala diye nitelendirdiği kadının ona göstermiş olduğu sevgi ve telaşı anlatıcı şöyle ifade eder:

“yavrum ne hale gelmişsin böyle

çekilin dedi bir yatak serin de yatayım

vah yavrum vah dedi aynı ses halan kurban olsun sana yoluna ölsün kim

yaptı bunu sana çıkar şu üstündekileri de yıkasın kızlar

sonra o şaşkın telaşı içinde kaybolan yürüyüşü arasında kızlarına buyruklar verdi” (Özdenören, 2022b: 32).

Rasim Özdenören’in *Çarpılmışlar* adlı eserinde anlatıcı, halanın eve dönen yeğenine olan sevgisinden ve bağlılığından bahseder. Hala, yeğeninin bütün ihtiyaçlarıyla ilgilenir ve bunların yapılması için kızlarını görevlendirir.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Sabah Aralığı* adlı hikâyesinde iş bulup çalışmak için evinden ayrılan Şahin yıllar sonra evlendiği kadınla (Gülşen) eve döner. Onların eve dönmesiyle oluşan sevinçli anlatıcı şöyle ifade eder:

“Şahin, şaşkın, belirsiz, süzgül ama daha kesin adımlarla yürüdü, gelip hiç ses etmeden Zeynel’in sağ koluna sarıldı. Zeynel’se, sol kolunu genç adamın beline doladı, kuvvetle sıktı. Üç beş saniye sonra ayrıldılar. Genç adam bu kez, kadının eline yapıştı. Kadının, kemikli, topraktan çatlamış ellerini kavrayarak öptü. Kadın, kımıldamadan durdu, şimdi yalnız saçını gördüğü bu genç adama bakarak: ‘Şahinim, oğlum!’ diye kekelemeğe başladı.” (Özdenören, 2022c: 64).

Rasim Özdenören’in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, Şahin ve eşinin eve dönmesiyle aile bireyleri arasında oluşan sevinçten bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin *Kan* adlı hikâyesinde kaynananın ev işlerini yapmaktan yorulan yeni gelini Gülşen’e kıyamamasını ve onu düşünmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Fatik karşılık vermedi. Geline baktı: Yatağın üstünde tortop kalmıştı gelin, belki uyumuştı.”

—Gülşen, diye seslendi, hadi kızım gir yatağına.” (Özdenören, 2022c: 78).

Rasim Özdenören’in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, kaynananın gelinine olan sevgisinden ve ona kıyamamasından bahseder.

Çözülme adlı kitabın *Şimdi Çok Uzaklarda* adlı hikâyesinde anlatıcı, ekonomik olarak yeni toparlanmış aileye misafir olarak gelen dayının (Yakup) uzun süreli kalmasını ve kayınbiraderinin hoşnutsuzluğuna rağmen eşinden dolayı bu durumu kabullenmesini dile getirir. Kadının bebeğini susturmaya çalışırken dayısına vermesi ve dayısının ilgisini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kadın oturduğu yerden toparlanıp beşiğe seğirtti. Bebeği kapıp kucağına aldı, ‘pış.. pış..’ diye seslendi sussun diye, ama susmadı bebek. ‘Bak, dayı gelmiş, dayı gelmiş..’ diye dayısının yüzüne doğru çevirdi. Dayısı: ‘Ah, benim yeğenime de bakın.’ diye bağırarak el çırpı, kollarını iki yana açarak bebeğe kucak açtı. Bebekse daha çok ağlamaya başladı. Anası beşiğin yanına gitti, sırtını dönüp emzirmeye başladı.” (Özdenören, 2022d: 21).

Rasim Özdenören’in *Çözülme* adlı eserinde anlatıcı, misafirliğe gelen dayının yeğenini sevmesinden bahseder.

Çözölme adlı eserin *Şimdi Çok Uzaklarda* adlı hikâyesinde iş arayışında olan ve kendisine, ailesine düzenli bir yaşam sağlamak isteyen Yakup'un hayallerini ve ailesini de unutmamasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Güzel olacak, diyordu Yakup, her şey güzel olacak. Bir manav dükkânı açacağım kentte. Kendi başımıza.. kimseye yük olmadan.. belki paramız bile olacak.. kendi paramız.. bayramda hediye göndeririz ananlara. Babana bir çift ayakkabı göndereceğim, gömlek bile alacağım. Sana da ne istersen alacağız. Kendi başımıza buyruk. Çok iyi yaşayacağız anlıyor musun?” (Özdenören, 2022d: 22).

Rasim Özdenören'in *Çözölme* adlı eserinde anlatıcı, Yakup'un hayal kurarken ailesine olan bağından bahseder.

Çözölme adlı eserin *Aile* adlı hikâyesinde Salih Efendi'nin karısının gelin olarak geldiği evi her şeyiyle kabullenmesini, aile bireylerine olan sevgisini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kasaba eşrafından birinin kızıdır. Daha çocuk yaşında geldiği bu evi, kendinin, kendi bedeninin, etinin bir parçası saymaktadır. Evin şatafatlı dönemlerinden bugüne değin, olanca kahrını, sıkıntısını omuzlarında taşımıştır. Hiçbir şeyden yakınmamıştır. Doğal bir kabulleniş içindedir. Varlığını kocasına, evine evin öteki üyelerine adamıştır. Bu konuda babasından aldığı öğütlere kıskanç bir bağlılık göstermektedir. Sağır kızı, kaderin kendisini bir deneyişidir. Acı da olsa katlanmak gerektir. Bu katlanışta, yüreğinin helezonlarında yuvarlanan ağır, testere dişli, insanın içine oturan bir acılık vardır. Bakıp bakıp ağlamaklar vardır. Ama yakınmasız dayanmak gerekir. O da böyle yapmaktadır. Yakınmak, ömrün bir parçasını boşuna harcamaktır. Bile bile bunu yapmaksa günahdır. Babasının kemiklerini incitmektir. Bu katlanış duygusu onun kişiliğine öylesine sinmiştir ki, ondan başka türlü bir davranış beklemek, eşyanın doğasına aykırı bir şey beklemekten daha akıl dışıdır. Öylesine gösterişsiz bir hizmet edişi vardır ki, varlığında kimse ondan olduğunu anlamamaktadır. Ama bir gün hasta düşse evin derli topluluğu hemen yitmektedir. Yemek vakitleri düzensizleşmektedir.” (Özdenören, 2022d: 41).

Rasim Özdenören'in *Çözölme* adlı eserinde anlatıcı, Salih Efendi'nin karısının yeni ailesine olan sevgisinden bahseder.

Çözölme adlı eserin aynı adlı bölümünde Kerim`in her ne kadar kendisine iyi davranmasa da hasta olan babasına göstermiş olduğu sevgiyi anlatıcı şöyle ifade eder:

“Babasının yattığı odaya geçti. Babası, gözleri açık tavana bakıyordu. Yüzü solgun, sarı ve yorgundu. Yüz çizgileri, oyuk oyuk belli oluyordu. Kerim'i gören gözleri, değişmedi. Yüz çizgileri oynamadı. Kerim, varıp babasının başucuna çömeldi.

—Ağrıların geçer gibi oldu mu?

Soracak başka bir şey bulamamıştı bir an. Babası, ne baktığı yerden gözlerini çevirdi, ne de bir tek kelime söz etti.

—Bir şey ister misin?

Babanın yüzü, öyle, hiç etkilenmemiş, donuk, sarı, kımultısız duruyordu. Gözlerini çevirip bakmadı bile. Kerim, yapacak bir hareket, söyleyecek bir söz arıyordu.

—Dur ateşine bakayım baba, dedi.” (Özdenören, 2022d: 62).

Rasim Özdenören`in Çözölme adlı eserinde anlatıcı, Kerim`in her ne kadar ona iyi davranmasa da babasına olan sevgisinden ödün vermemesinden bahseder.

Çözölme adlı eserin aynı adlı hikâyesinde anlatıcı, Ragıp`ın mahalledeki bir kıza olan tutkusunu şöyle ifade eder:

“Mahalleden kasıntıyla geçerdim. Mektupçunun, okullu bir kızı vardı, ortaokula mi ne gidiyordu. Evleri yolumun üstündeydi. Ben, öyle, o tulumun içinde, yassı bir kavanoz gibi kasıntıyla geçerken, sanırdım ki, o kız, pencereden gizli gizli beni gözlüyor. Düşünebiliyor musun? (Güldü.) O kızın beni gözlediği aklımdan çıkmıyordu. Bu düşünceyle fabrikaya gitmek için acele ederdim. Sarı benizli, gözlüklü bir kızdı. Bir kez olsun konuşmuş olayım, hak getire.. Bir gün başka bir yere tayinleri çıktı. Yahut da, o evden göçüyorlardı. Sabahleyin, ben gene aynı kasıntıyla yürürken, baktım, evlerinin önünde bir kamyonu eşyalarını yüklüyorlar. Kız da, orda, kapılarının önünde duruyor. Birden beni gördü. Ben nasıl, yüzüm al al yandı, kulaklarıma kadar pancar gibi kızardığımı hissettim. Kıza, ikinci bir kez bakamadım. Feleğim şaşmıştı. O oldu gördüğüm. Akşam, gene de bir umutla eve dönüyordum, belki daha gitmemişlerdir diye. Ama pencerelerinin boş, perdesiz camlarını görünce, içimden, aşağılara doğru bir şey kayar gibi oldu. Vurulmuşa döndüm.” (Özdenören, 2022d: 73).

Rasim Özdenören'in *Çözülme* adlı eserinde anlatıcı, Ragıp'ın mahalledeki bir kıza olan sevgisinden ve tutkusundan bahseder. Ragıp'ın sürekli kızı görmek istemesinden, evlerinin yanından geçmesinden ve kızın mahalleden taşınıp gidince yaşadığı hüsrandan bahseder.

Çözülme adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Kerim'in yeğenine olan sevgisini ve onu kırmamasını anlatıcı şöyle ifade eder:

—*Söyle dedim ya ulan, ne var?*

Çocuk, daha çok yaltaklanarak:

—*Bana at ol, dedi.*

O ara çocuğun anası, tabiileştirmeye çalıştığı bir sesle:

—*Dur oğlum, diye ikaz etti çocuğu, dayını rahat bırak.*

Kerim:

—*Yok canım n'olacak ki, diye atıldı, doncak yorganın altından çıktı ve ellerini yere dayayarak at olma durumuna girdi.*

—*Hadi sıçra bakalım, diye bağırdı çocuğa, yalnız dikkat et, bu sefer dörtlüye gideceğim.*" (Özdenören, 2022d: 86).

Rasim Özdenören'in *Çözülme* adlı eserinde anlatıcı, Kerim'in yeğenine olan sevgisinden ve onu kırmamasından bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Kapıyı Vuran Kim?* hikâyesindeki annenin güneşli havalara olan hoşnutluğunu anlatıcı şöyle ifade eder:

ANA: (Dışardan) Güneş çok güzel bugün. Açık havada bile çalışılabilir. Güneşli havalarda hep dışarda çalışırdı baban (Sevecen bir sesle). Ahmet, sen açık havayı sevmiyorsun yavrum, değil mi? (Özdenören, 2022e: 11).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde anlatıcı, bir annenin güneşli havaları ne kadar çok sevdiğinden bahseder. Güneşli havalarda çalışmanın zevkünden ve başkalarının da bu durumla ilgili düşüncelerini sormasından bahseder.

Denize Açılan Kapı adlı eserin *Beklenen* hikâyesinde Sadık ve annesinin birbirlerine kavuşurken yaşadıkları duyguyu anlatıcı şöyle ifade eder:

—*ÜÇÜNCÜ KADIN: Sadık!*

SADIK: Anne! (Ana oğul doyumsuz bir iştihâ ile sarılır, koklaşırlar. Ana oğlunun yakalarını koklar.)

ÜÇÜNCÜ KADIN: Sensin.. inanamıyorum.

SADIK: Benim.. geldim işte. Buradayım.

ÜÇÜNCÜ KADIN: Üstün başın nasıl da tütün kokuyor. Tütün içmeye başlamışsın sen. Baban duymasın.

SADIK: Anneciğim...” (Özdenören, 2022e: 23).

Rasim Özdenören'in *Denize Açılan Kapı* adlı eserinde Sadık ve annesinin birbirlerine olan özlem ve sevgisinden bahseder. Sadık ve annesinin sarılıp, özlemlerini giderirken göstermiş oldukları sevgiyi yazar okura aktarır.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda yakınlarının Çarlı'yi bir hastaneye yatırmadan önce neler yaptığını doktora anlatmalarını anlatıcı şöyle ifade eder:

Gündüz biraz yorulmuştuk, odun almıştık, onu kırdı, sonra yeğenlerini de sever, onlarla oynadı, akşam yemeğinden sonra gitti çukolata aldı çocuklar için... (Özdenören, 2021: 21)

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı, Çarlı'nin hastaneye gitmeden önce yeğenlerini sevindirmesinden bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda annenin babasını da düşünerek ona evladıyla bir tatlı göndermesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Onbir oniki yaşında bir çocuk. Elinde bir sefer tası vardı. Kapıyı arkasından çarparak örttü, yukarıya çıktı. Dedesinin yanına gelip sefer tasını bıraktı, sonra açmak için uğraştı.

Aşure, dedi, annem gönderdi.

Keşke getirmeseydin, dedi adam, tatlı yiyemiyorum ben.” (Özdenören, 2021: 34).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı, bir annenin tatlı yerken babasını da unutmamasından bahseder. Yazar, bir evladın babasını düşünmesini ve ona olan sevgisini okura sunar.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda Sitare'nin anne ve babasına olan özlemini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Sabahleyin hemen uzun bir mektup yazmalıyım. Evet. “Sevgili babacığım ve anneciğim... (dünün uzunca bir özeti).. işte böyle.. çok iyiyim.. tek arzum sizinle beraber.. bizimkiler (burada tek tek adlar sayılacak) iyiler mi.. onları..’” (Özdenören, 2021: 80).

Rasim Özdenören'in *Gül Yetiştiren Adam* adlı eserinde anlatıcı, Sitare'nin anne ve babasına olan sevgisinden ve bağlılığından bahseder.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Eskiye*n adlı hikâyesinde aile babanın ölümünü endişe ile beklerken ölüm beklentisi doğum olayıyla yerini sevince bırakır. Ömer'in eşi erkek bir

çocuk dünyaya getirir. Hasta yatağında olan dedenin torun sevgisini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Babam, dediklerinden bir şey anladı mı, anlamadı mı, yaşlı, sonsuz bir gülümseme yayıldı gözlerine. Kalkıp çıkmak istedi dışarı, belini güçlükle doğrultabildi. Sendeleterek yürüyordu kapıya doğru. ‘Dur, diye bağırdı anam, dur getirirler şimdi.’ Ama o neredeyse sürüklenerek, gidiyordu kapıya doğru. Ama kapının orda tökezlendi. Tutup yatağına getirdik. Bir süre sonra, sarıp sarmalanmış getirdiler bebeği. Anam kucağına alıp babama doğru uzattı. Babam titrek parmaklarını, incitmekten korkarak bebeğin dudaklarına belli belirsiz dokundururken, güçlükle çıkardığı bir sesle ‘agucu, agucu.’ diyordu.” (Özdenören, 2022f: 71).

Rasim Özdenören’in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı, hasta yatağında olan bir dedenin yeni doğan torununu sevmesinden bahseder.

Hastalar ve Işıklar adlı eserin *Yankı* adlı hikâyesinde babasıyla sürekli tartışan ve babasının kendini anlamadığını düşünen, babasının gözünde sürekli işe yaramaz bir çocuk konumunda olan bir çocuğa annesinin göstermiş olduğu sevgiyi anlatıcı şöyle ifade eder:

“[...] bir karyolanın altına gizlenmiş ağlarken, terkedilmiş bir çocuk olarak orada uyur kalırdım. [...] uyanınca da çıkmazdım oradan. Sonra annem gelir ‘Nerdesin?’ diye seslenirdi. Orada olduğumu bilmiyormuş gibi beni arardı. O zaman koku bir an için dağılır, içim sevinçlenirdi -kırılmış ve geç kalmış bir sevinç. Gülüp kendimi ele vermemek için dudağımı ısırırdım. ‘Ah, orada uyumuş da güllere boyanmış’ diye çekip çıkarırdı beni. Belki boynuma falan sarılırdı. Çok sürmezdi bu. Çünkü hemen akşam olur ve babam kalın, çatık bir ses halinde, o naftalinsi kokuyla yayılırdı evin içine.” (Özdenören, 2022f: 85).

Rasim Özdenören’in *Hastalar ve Işıklar* adlı eserinde anlatıcı, babası tarafından hiçbir zaman seilmeyen bir evlada annesinin göstermiş olduğu sevgi ve bağlılıktan bahseder.

Hışırta adlı eserin *Kör Buluşma* hikâyesinde yazar, sevdiği kıza açılmayarak sevdiğinin başkasıyla evlenmesine engel olamayan adamın hoş olmasa da ölüm dolayısıyla önüne çıkan fırsatı değerlendirme düşüncesini anlatır. Sevdiği kadının kocası vefat eder. Adam içinde bir umutla sevdiği kadına tekrar kavuşabilme düşüncesiyle cenazede yer alır. Bu durumu anlatıcı şöyle ifade eder:

“Oradaydı! Oydu! İçi titredi. Oğullarının arasında, bir başına, yıkık ve şaşkın, eşarbi başında savrulmuş duruyordu. (...) Hani sevgilisiyle aynı yatağı paylaşıp da tanrısal bağ olmadığı için ona el sürmediği, süremediği gece! (...) Karşılaştıklarında, güya, seni seviyorum, diyecekti.” (Özdenören, 2022g: 11).

Rasim Özdenören’in *Hışırıtı* adlı eserinde anlatıcı; sevdiği kadına kavuşamayan, sonrasında sevdiği kadının kocasının ölümüyle tekrar umutlanan bir adamın aşkından bahseder.

Hışırıtı adlı eserin *Koşmak* hikâyesinde kendini sevdiği adama çok seviyormuş gibi göstermek istemeyen genç bir kızın sevgilisini beklerken ki düşüncelerini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Anahtarı olmasına rağmen her defasında zili çalmayı şimdiye değin bir kez olsun ihmal etmemişti. Beni kapıda karşılayan hoşuma gidiyor, diyordu. Elinde ıvır zıvır bir dolu paketle kapıdan içeriye adımını attığında, yanağını onun yanağına doğru uzatıyordu.” (Özdenören, 2022g: 24).

Rasim Özdenören’in *Hışırıtı* adlı eserinde anlatıcı, genç bir kadının sevdiğine olan hislerinden bahseder.

Hışırıtı adlı eserin *Kumsalda* hikâyesinde daha önce tatil yaptıkları motelde tanışan bir çiftin ailelerinden habersiz, gizli bir şekilde tekrar aynı motelde buluşmalarını ve birbirlerine karşı olan sevgilerini anlatıcı şöyle ifade eder:

“... Bak, dedi, bu sözümü ciddiye al: insan sevdiğiyle birliktedir, bu demektir ki, sevgili sevenle birlikte, dahası onun içinde hareket eder.. demek istiyorum ki, biri ötekinden ayrı değildir. Başlangıçta bile böyledir bu, nerde kaldı ki, işin nihayeti.. Mecnun, Leyla olduğunu söyleye birine: ‘sen sensen, ben kimim?’ diye boşuna sormuyordu. Çünkü onu kendi beninden ayrı görmüyordu. Bunun tersi de doğrudur elbet: kişi, ‘ben kendimsem sen kimsin?’ sorusunu da aynı nedenle sorma hakkını buluyor kendinde, öyle olmuyor mu?” (Özdenören, 2022g: 97).

Rasim Özdenören’in *Hışırıtı* adlı eserinde anlatıcı, gizlice buluşan iki sevgilinin birbirlerine olan tutkusundan bahseder.

*Kör Pencere*ler adlı hikâyede bir babanın anne ve evladı arasındaki sevgiye olan hayranlığını ve kendisini de buna dahil etmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“ ‘Annee!’ diye çağırıyor çocuk.

Kadın onun sesini duyunca yüzünde açılan gülümseme dünyada olabilecek mutlulukların en görkemlisini sunuyor, o gülümseyişe doğru ben de akıyorum, onu tutmak istiyorum, şimdi hep birlikte o tomruğu bir yerinden yakalamışız, nehrin akıntısına doğru yüzüyoruz, ama yüzmekten çok bir uçma, bir süzülme bu, içim kayıyor, demek benim bu kadından bir oğlum var...” (Özdenören, 2022i: 42).

Rasim Özdenören`in *Kör Pencere*ler adlı eserinde anlatıcı, bir babanın gözünden anne ve çocuğunun birbirlerine olan sevgisinden bahseder.

*Kör Pencere*ler adlı hikâyede sevgili ve ona olan sevginin yüceliğini kahramanın gözünden anlatıcı şöyle ifade eder:

“İnsan sanabilir ki tapınmanın en yücesi dört duvar arasında, insanın bir başına olduğu yalnızlık esnasında gerçekleştirilebilir. Öyle yapabilenlere kim ne diyebilir? Bense, bunun bir adım ötesine geçmek istiyorum: tapınmanın en yücesi sevgilinin yüzüne bakarak gerçekleştirilebilendir, diyorum.” (Özdenören, 2022i: 43).

Rasim Özdenören`in *Kör Pencere*ler adlı eserinde anlatıcı, sevgiliye olan tutkunun ne kadar büyük bir tapınma olduğundan bahseder.

*Kör Pencere*ler adlı hikâyede bir evladın annesine olan sevgisini anlatıcı şöyle ifade eder:

“ ‘Anneciğim!’ diye boynuna sarılıyorum. Ağlamaya başlıyorum. Ona sarılmış, uzun uzun ağlıyorum.” (Özdenören, 2022i: 52).

Rasim Özdenören`in *Kör Pencere*ler adlı eserinde anlatıcı, bir çocuğun annesine olan sevgisinden ve özleminden bahseder.

Kuyu adlı hikâyede anlatıcı, kahramanın gözünde sevgiyi şöyle ifade eder:

“Sevgi, dalında olgunlaşan meyveye benzetilmez, sevgi kendisine zamanla ısınılan alışkanlıklara da benzemez. Sevgi, hayır, topraktan çıkan ağaç ve o ağacın meyvesi gibi bir şey değildir: onun kökü insanın kendinde bulunur, onun varlığı bir kez keşfedilirse de, o, orada, olgunlaşmış olarak keşfedilir.” (Özdenören, 2022j: 75).

Rasim Özdenören`in *Kuyu* adlı eserinde anlatıcı; sevgiye nasıl ulaşılacağından, sevginin ne olmadığından bahseder.

Toz adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Havva ve duyduğu hayali bir ses arasındaki sevgi bağlamındaki sözleri anlatıcı şöyle ifade eder:

“ ... ‘Havva’ diye seslendi aynı ses bir daha. ... ‘Sana bir keresinde gene söylemişim, diye sürdürdü ses, hatırlıyor musun? Sevilen sevdirmezse, seven sevemez. Hatırlıyor musun?’ Havva: ‘Hatırlıyorum, ama...’ Duraksadı, sonra sürdürdü.: ‘Aslolan (asıl olan) seven mi, sevilen mi?’ ”(Özdenören, 2022k: 12).

Rasim Özdenören’in *Toz* adlı eserinde anlatıcı, Havva’nın sevgiye olan ihtiyacını iç sesiyle dile getirmesinden bahseder.

Toz adlı eserin *Kapatılmış Gün* hikâyesinde bir çocuğun oyun oynama isteğiyle reddedeceğini bilmesine rağmen yine de annesine teklifte bulunmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Oturduğu yerden çocuğa bakıp kalmıştı. Sessizce, uslu uslu, toprağın üstüne çizgiler çekiyordu çocuk. En son çizgiyi çekince gülümseyerek annesine baktı: ‘Hadi seninle oynayalım.’ dedi, annesinin reddedeceğini bile bile ve annesi reddetti: ‘Sen kendi kendine oyna hayatım.’ Çocuk üstelemedi ve çizgilerin üstünde zıplayarak oyununa başladı.” (Özdenören, 2022k: 35).

Rasim Özdenören’in *Toz* adlı eserinde anlatıcı, çocuğun sevdiği bir oyunu annesiyle oynamak istemesinden bahseder.

Toz adlı eserin *Fırtına* hikâyesinde bir annenin bebeğine olan sevgisini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Beşiği sallamaya başlıyor. ‘Ay, nasıl da anneciğine bakıyor!’ diyor. Tülü aralayıp beşiğin içine bakıyor: ‘Uyumuş uyanmış da güllere boyanmış.’ diyor. ‘Ağlama.’ diye sakinleştirmek istiyor bebeği. ‘Ay, şu perdeyi çekeyim de baykuş kapmasın benim bebeciğimi.’ diyor.” (Özdenören, 2022k: 60).

Rasim Özdenören’in *Toz* adlı eserinde anlatıcı, bir annenin bebeğini uyuturken bebeğine olan sevgisinden masalsı bir şekilde bahseder.

Toz adlı eserin *Çalılıkta Yanan Ateş* hikâyesinde bir kadın ve erkek arasındaki aşkı anlatıcı şöyle ifade eder

“...hangi geleceğe doğru yol alıyor olurlarsa olsunlar, şimdi yaşadıkları anı soluklarının o son vuruşuna değin götüreceklerini biliyorlardı, içinde sonsuzca duracakları ana bu kez ikisi birden dur buyruğunu vermeye hazırlanıyordu, öyle diyorlar ve o ani, elleri birbirine uzanmışken ve gözleri birbirinin içindeki kıpkızıl ateşin harıyla kavrulurken dondurup durdurdular, birisi, ey güzellik, diye seslendi, öteki ey sevgi, diye cevapladı onu, sustular, öylece durdular. Birbirine baktılar.” (Özdenören, 2022k: 91).

Rasim Özdenören`in *Toz* adlı eserinde anlatıcı, iki sevgilinin arasındaki tutkudan ve birbirlerine karşı olan hislerinden bahseder.

Uyumsuzlar eserinin aynı adlı hikâyesinde bir kadının sevdiğine olan duygularını anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Haydi, konuş, dedi kadına.

—Benden usanmak istiyorsun, dedi kadın.

Dayanamıyorum. Buluşmaya dayanamıyorum. Ondan uzak durmaya dayanamıyorum. Kalbim... Dayanaksız kalbim...” (Özdenören, 2022l: 13).

Rasim Özdenören`in *Uyumsuzlar* adlı eserinde anlatıcı, bir kadının sevdiğine olan özleminden ve ayrı kalamamasından bahseder.

Uyumsuzlar eserinin *Yaslı Gülümseyiş* adlı hikâyesinde sevgililer arasındaki muhabbeti anlatıcı şöyle ifade eder:

“Ses:

—Özlenen, eğer sevgili mevkiindeyse her şey mümkündür, dedi.

—Öyle de denebilir.

Sevindi...

Kendini birden sevincin içinde buldu. Ona düşünüyü anlatmak istiyordu. Düşü kendine rehber olmuştu. Yüzünü sevgiliye çevirdi:

—Hadi anlat, dedi. Sevgili:

—Neyi anlatayım? Diye sordu.

—Düşümü gördün sen, benim gördüğüm düşü benden daha iyi gördün...

—Sen her şeyi biliyorsun...

—Ama onu senin ağzından duymak istiyorum.” (Özdenören, 2022l: 47).

Rasim Özdenören`in *Uyumsuzlar* adlı eserinde anlatıcı, iki sevgili arasında geçen rüya bağlantılı bir muhabbetten bahseder.

Uyumsuzlar eserinin *Yaslı Gülümseyiş* adlı hikâyesinde sevgililer arasındaki muhabbeti anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Ne zaman işitsem o şarkıyı... Diyebildi.

Ah, biliyorum.

—Uykumun en derin yerinde...

Biliyorum, onun en derin yerindeyim.

—Rüyalar yolunu kestiğinde...

Tüm kavşaklarda ben varım, tüm kesişen yollarda, sen orada olduğun için oradayım.

—Coşkunun evreninde...

Orası ikimizin evreni, Azab ve Sürur Ülkesi.

—Aklımda ücra bir uçurum...

İşte, o uçurum benim, sen benim uçurumumsun.

—Nasıl da orada seninle olurum... Senin olduğun yerde... Nasıl da... Her nasıl da...” (Özdenören, 2022l: 50).

Rasim Özdenören’in *Uyumsuzlar* adlı eserinde anlatıcı, iki sevgilinin birbirlerine olan aşkından bahseder.

Uyumsuzlar eserinin *Ceset* adlı hikâyesindeki kahraman ve sevgili arasındaki ölümün bile göze alındığı sevgiyi anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Senin yolunda musibete uğramak da güzel...

—Ne demek o?

—Bilmiyorum. Bunun yanıtını belki hiç bilemeyeceğim... Bildiğim...

Kadın bu kez adamın yüzüne dümdüz baktı. Bekledi.

—Seni seviyorum, dedi adam kestirmeden, sözünü sakınmadan.

—Korkutma beni... Beni böyle öldüreceksin sen...” (Özdenören, 2022l: 53).

Rasim Özdenören’in *Uyumsuzlar* adlı eserinde anlatıcı, iki sevgilinin arasındaki ölümü bile göze alan sevgiden bahseder.

Uyumsuzlar eserinin *Boşluğun Ortası* hikâyesinde eski sevgililerin tekrar kavuşma arzusunu ve özlemlerini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kadın oturmakta olduğu kanepeden ona bakıyordu. Yerinden kılmıdamadı.

Adam kahve fincanlarını sehpanın üzerine bıraktı. Kadının yanına oturdu. Ona sokuldu.

Kadın biraz sonra:

—Sen inanılmaz birisin, diye fısıldadı. Adam:

—Seni seviyorum, dedi. Sesinin tınısı öylesine cılızdı ki kadının onu işitip işitmediğini kestiremedi.

Gözlerini odanın alacakaranlığına dalıp gitmişti. Kadının gözlerinden bir damla yaş süzüldüğünü göremedi.” (Özdenören, 2022l: 67).

Rasim Özdenören’in *Uyumsuzlar* adlı eserinde anlatıcı, eski sevgililerin birbirlerine olan aşklarının tekrar gün yüzüne çıkmasından bahseder.

Uyumsuzlar eserinin *Dağlanmış Ciğer* hikâyesinde kahramanın birlikte tren yolculuğu yaptığı sevgiliye olan duygularını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yolculuk bitmiyordu. Bitmesini istemiyordu. Seninle birlikteysem bu yolculuk niye bitsindi ki! Salt seninle olmak, elinin avucumun içinde olduğunu bilmek yetiyor. Daha ne isterim?” (Özdenören, 2022l: 105).

Rasim Özdenören’in *Uyumsuzlar* adlı eserinde anlatıcı, yolculuğa çıkan iki sevgilinin birbirlerine karşı olan aşklarından bahseder.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde sevgi değerini geniş bir alanda çokça işlemiştir. Eserlerinde sevgi konusu genel olarak akrabalar arasındaki sevgi bağı, aşık olma ve doğa sevgisi çerçevesinde yer almıştır. Özdenören; eserlerinin bazılarında bir dayının yeğenine karşı olan sevgisi, halanın yeğenine karşı olan sevgisi, kaynananın gelinine karşı olan sevgisi, babanın çocuklarına karşı olan sevgisi, dedenin torununa karşı olan sevgisi, annenin evlatlarına karşı olan sevgisi şeklinde bu değere yer verirken bazı eserlerinde de sevgiliye kavuşma isteği, sevilmeye duyulan ihtiyaç şeklinde de sevgi değerine eserlerinde yer vermiştir. Özdenören, eserlerinde doğa sevgisini de yansıtmıştır.

4.12. Sorumluluk Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte sorumluluk: “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet.” şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 2142). Sorumluluk yaptığın iş ve hareketlerinden dolayı açıklamada bulunmaktır (Ayverdi, 2011: 1123). Sorumluluk bireyin yapmış olduğu işi çok iyi kavramasını, bu işi gerçekleştirmeden önce planlamasını iyi bir şekilde yapmasını, bu işin sebep olabileceği olumsuz durumlara karşı tedbirler almasını, işine odaklanmasını, yaptığı işin sonuçlarını izlemesini, iş sonucunda olumsuz bir durum meydana geldiğinde bunu kabullenmesini ve bu durumdan içsel olarak hoşnutsuzluk hissetmesini gerektirir (Baydur ve Diğerleri, 2007: 6).

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde mevrada yaşayan Şehmuz’un topraklarını sularken suyu ziyan etmemesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kalinca bir sopanın iki ucuna bağlı iki teneke suyu sırtlarında taşıyor, her zerzevatın köküne taslarla ayrı ayrı boşaltıyorlar, böylelikle suyu ellerinden geldiğince ziyan etmemeye çalışıyorlardı. Ama ikinci gelişlerinde, ilk su döktükleri yerleri kurumuş buluyorlardı. Toprak, suya doymak bilmiyordu.” (Özdenören, 2022c: 11).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, Şehmuz'un tarla sularken suyu hiçbir şekilde ziyan etmemesinden vicdani bir sorumluluk olarak bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Şehmuz'un yolda yürürken karşılaştığı adamın tanış çıksa da geç kalacağı düşüncesiyle yanında durmamasını anlatıcı şöyle ifade eder:

"Kamber, adamla tanış çıkmaktan hoşnutluk duydu, hemen adamın yanına oturmak istediysen de geç kalabileceğini düşünerek adamdan izin istedi." (Özdenören, 2022c: 20).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinin bu bölümünde anlatıcı, Şehmuz'un yolda karşılaştığı adamla tanış çıksa da sorumluluğu gereği geç kalmamak için müsaade istemesinden bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Kamber, Bakaç Ali'ye babasının hastalandığını söylemek için yola çıkar. Bakaç Ali'yi bulur. Bakaç Ali'nin hemen dönüş yoluna geçmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

"Bakaç Ali döndüğünde, Kamber hala uyuyordu."

Güneş çekilmiş, akşam çoktan olmuştu. Kamberi uyandırdılar."

Bakaç Ali, fazla oyalanmadan yola çıkmaları gerektiğini bildirdi. Hazırlanan yemekten acele birkaç lokma yiyip yola çıktılar." (Özdenören, 2022c: 23).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı, Kamber'in babasının hastalandığı haberiyle Bakaç Ali ve Kamber'in geç kalmak istememelerinden bahseder.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde sorumluluk değerini genel olarak evrensel ve bireysel sorumluluk şeklinde işlemiştir. Eserlerinin bazılarında suyu boşa akıtmama sorumluluğuna yer verirken bazılarında da bir iş gereği bağlantı kurduğu ya da tanıdığı insanlara karşı sorumluluğunun bilincinde olmasına yer vermiştir. Kimi eserlerinde de sorumluluk gereği yapılması gereken işin zamanında yapılmasına değinmiştir.

4.13. Yardımseverlik Değeri ile İlgili Bulgu ve Yorumlar

Türkçe sözlükte yardımseverlik: "Hayırseverlik." şeklinde tanımlanır (TDK, 2011: 2536). Yardımseverlik esas anlamda iyilik yapmaktır. İyilik, hayatımızın anlam kazanmasını sağlayan ve bizlere insaniyet değerlerimizi gösteren bir hareket biçimidir (Şener, 1997: 146).

Ansızın Yola Çıkmak eserinin *Mum* adlı hikâyesinde ruhsal bir bunalım içerisinde olan kahramanın büyük bir binada çekimser bir şekilde dolaşırken ulaşmak istediği yeri eski dostlarının yardımıyla bulmaya çalışmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yolunun bir yerinde, eski dostlarından kimilerinin de bu binada yaşıyor olduğu, üstelik kendisinden çok daha önce oraya girmiş bulunduğu ortaya çıktı. İşte bu eski, kıdemli bina yerlileri ona rehber oldu. Bir başına olsa, bu, yolunu bulmakta imkânsızlıkla karşılaşması mukadder olan lâbirentte, dostlarının yardımı ve rehberliğiyle nereye yönelmesi gerektiğini anladı.” (Özdenören, 2022a: 48).

Rasim Özdenören’in *Ansızın Yola Çıkmak* adlı eserinde anlatıcı, yolunu kaybeden kahramana dostlarının yardım etmesinden bahseder.

Çarpılmışlar eserinin *Arasat* adlı hikâyesinde kahramanın gideceği yeri bulmasına aracı olan kahveci çırağını ve bulunduğu ortamı anlatıcı şöyle ifade eder:

“ben galiba tren istasyonuna gidecektim diye düşündü ama istasyona giden yolun buradan geçtiğini hatırlayamadı kirli beyaz önlüklü bir kahveci çırağının çağrısına uyarak çocuğun elindeki terazili tepsiyi üstündeki çay bardaklarını devirmeden bir damla çay dökmeden savurmasına bilinçsiz bir dikkatle bakarak dar kirli toprak zeminli bayatlamış ter ve rutubet kokan dükkandan içeri girdi...” (Özdenören, 2022b: 10).

Rasim Özdenören’in *Çarpılmışlar* adlı eserinde anlatıcı, tren istasyonuna gitmek isteyen kahramana kahveci çırağının yol göstermesinden bahseder.

Çarpılmışlar eserinin *Ay Doğarken Geceleri* adlı hikâyesinde bir kadın komşusundan ekmek yapmak için sac ister. Komşusu da bu isteğini geri çevirmez. Anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder:

“... Kapı vuruldu aynı anda da komşu kadın vurduğu kapıyı açtı avludakilere seslendi Anan yok mu kızım Burada teyze dedi Sultan bi (bir) şey mi istiyorsun Melek çocuğu bırakmadan arkasına dönüp baktı Buyur bacım dedi girsene içeriye Yok girmiyeyim (girmeyeyim) dedi gelen vakit daraldı yarın ekmek yapacaktık da şu sizin sacı isteyecektim Tabii (tabii) dedi Melek Gidip sacı getirdi uzatırken Girseydin içeriye dedi yarım ağız Yok dedi kadın sacı alırken dar vakitte şimdi evinizin erkeği de gelir hadi alasmarladık (Allah’a ısmarladık)” (Özdenören, 2022b: 145).

Rasim Özdenören’in *Çarpılmışlar* adlı eserinde Melek Hanım’ın komşusu ekmek yapmak için saca ihtiyaç duymuş. Komşusu Melek Hanım’da sac olduğunu bildiği için komşusunun kapısını çalmış. Kapıyı Melek Hanım’ın kızı açmış ve kadının ne istediğini sormuş. Kadın ekmek yapmak için saca ihtiyacı olduğunu söyleyince Melek Hanım bunu

işitmiş ve hemen sacı getirmiş ve aynı zamanda içeri davet etmiş. Melek Hanım hem bir misafirperverlik örneği gösterir hem de komşusunun ihtiyacını karşılayarak cömertlik örneği sergiler.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde bir mezrada yaşayanlar ile jandarma karakolundaki askerlerin birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılamasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Beyaz badanalı, toprak damlı bir yapıydı bu. Jandarmayla köylülerin ilişkisi iyiydi. Birbirlerinin ufak tefek gereksinmelerini giderirlerdi. Bazı bazı birbirleriyle yarenlik ettikleri de olurdu.” (Özdenören, 2022c: 10).

Rasim Özdenören’in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde jandarmalarla mezrada yaşamlarını sürdüren köylülerin birbirlerine yakın olmalarının yardımlaşma ve dayanışmalarına katkı sunduğu belirtilmiştir. Söz gelimi jandarmanın bazı ihtiyaçları olduğunda köylüler onlara destek olurken köylülerin ufak tefek ihtiyaçları olduğunda ise jandarmalar yardım ederler. Bu sayede birbirlerine karşı cömertlik davranışları sergilerler.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Şehmuz’un karısının Şehmuz fenalaşınca ona müdahale etmesini ve Kamber’den su isteyerek yardımcı olmasını istemesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Dışardan, kovanın içinden ılımış bir tas su getirdi. Bir avuç suyla Şehmuz’un yüzünü ovdu. Adama, en küçük bir etki bile yapmadı su. Kamber’den gidip sarnıçtan taze su getirmesini istedi. Kamber, bir işe yaramanın verdiği telaşla fırladı dışarı.” (Özdenören, 2022c: 14).

Rasim Özdenören’in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı; rahatsızlanan Şehmuz’a karısının müdahale etmesinden, su ile rahatlatmaya çalışırken Kamber’den su getirmesi konusunda yardım istemesinden ve Kamber’in bunu yaparken hoşnut olmasından bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde yolda yürürken bir adamın Şehmuz ile karşılaşmasını ve onunla ilgilenip ihtiyaçlarını sormasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Aç mısın?

—Yok daha acıkmadım, akşama kadar acıkmam.

Adam, yanındaki çıkını Kamber’in önüne doğru gelişi güzel atarak:

—Açsan ye, dedi, çökelek ekmek var içinde... Az önce gelsen birlikte yerdik.”

(Özdenören, 2022c: 20).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde Şehmuz yolda giderken bir adamla karşılaşır. Adam Şehmuz'a aç olup olmadığını sorar. Şehmuz aç olmadığını söylese de adam yiyeceğini Şehmuz ile paylaşmak ister. Anlatıcı bu bölümde adamın yardımcı olmasından bahseder.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Kamber'in hastalanan babası Şehmuz'u kente götürmesi ve yolda karşılaştıkları jandarmanın onlara yardım etmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Şehmuz'un yüzü beyaza çalan sarı bir renge bulanmıştı. Alnında, iri ter tomurcukları kabarmıştı. Güçlülükle soluk alıyordu. Ağzı açılmadan, 'su' diye hırıldadı. Kamber, o istemese de su verecekti zaten. Gidip matarayı getirdi. Babasının ağzına birkaç yudum tuzlu sudan boşalttı. Şehmuz, yeniden bayıldı. Askerlerden biri, kendi matarasını açarak Şehmuz'un yüzüne o ılımış sudan serpti, ama bir etkisi görülmedi bunun.” (Özdenören, 2022c: 30).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde hastalanan Şehmuz'u oğlu Kamber hastaneye yetiştirmek ister. Yolda susayan Şehmuz'a oğlu su içirir. Şehmuz yeniden bayılır. Onlara yardım eden askerlerden birisi kendi suyundan vererek yardımcı olmaya çalışır.

Çok Sesli Bir Ölüm adlı eserin aynı adlı hikâyesinde Kamber'in hastalanan babası Şehmuz'u kente götürmesi ve zoraki de olsa yedirip içirmeye çalışmalarını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Çıkınlarını çözdüler. Kamber, isteksizce yiyordu. İçi, birdenbire kara bir umutsuzluğa gömülmüştü. O anda, başka bir matarada, Bakaç Ali'nin babası için koydurduğu soğutulmuş tarçın olduğunu hatırladı. Gidip matarayı getirdi. Babasının ağzına birkaç yudum boşalttı. Şehmuz, herhangi bir tepki göstermeden, ılık tarçın suyu boğazından aşağı yuvarlandı. İkinci jandarma, matarasının kapağını açarak, içindeki suyu, son damlasına kadar Şehmuz'un yüzüne, göğsüne boşalttı. Şehmuz, belli belirsiz silkindi. Sonra, üçü birden Şehmuz'u özenle kaldırıp yeniden beygire bindirdiler. Vücudunu sıkıca yeniden semere bağladılar. Ellerini, semerin ön tahtasına tutturdular.” (Özdenören, 2022c: 31).

Rasim Özdenören'in *Çok Sesli Bir Ölüm* adlı eserinde anlatıcı; hasta olan Şehmuz'a oğlunun sürekli ilgi göstermesinden, bir an bile olsa yanından ayrılmamasından, yolda karşılaştıkları jandarmanın kendilerine yardım etmesinden bahseder.

Çözülme adlı kitabın aynı adlı hikâyesinde Kerim`in hasta olan babası vefat eder. Cenaze sonrası ailenin yakınlarının ve komşularının yardıma yetişmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Akşama doğru, evde kimse kalmadı. Yatsı vakti, yeniden gelmek üzere, herkes evine dağıldı. İyilikseverin biri, Şaziye’gil’e haber vermişti, şimdi evde yalnız bu akrabalar bulunuyordu. Ölünün helvasını da, hayırlarına, bunlar yapmayı üstlenmişti. Akşam yemeğini de, geleneğe göre, komşular gönderdi. Mutat bir ikram olarak lahmacun göndermişlerdi.” (Özdenören, 2022d: 99).

Rasim Özdenören`in Çözülme adlı eserinde anlatıcı, Kerim`in hasta olan babasının vefat ettikten sonra taziye gelen misafirlere yemek ve helva dağıtılması için Kerim`in yakınlarının ve komşularının seferber olmasından bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda karısı ölen bir dervişe çocuklarının yardımcı olmasını ve ihtiyaçlarını karşılamasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Karısı ölmüştü, şimdi torunları var, haftada birkaç kez yoklamaya gelirler onu, gereksinmelerini karşılamaya çalışırlar, o da torunlarıyla konuşur, torunlarının çocuklarını ellerinden tutarak küçük çiçek bahçesinde gezindirir, belki onların henüz anlamaktan uzak bulunabilecekleri şeyleri anlatır...” (Özdenören, 2021: 18).

Rasim Özdenören`in Gül Yetiştiren Adam adlı eserinde anlatıcı; karısı ölen dervişe ihtiyaçlarının karşılanması konusunda artık çocuklarının ve torunlarının yardım etmesinden, onun da torunlarıyla ve çocuklarıyla ilgilenmesinden bahseder.

Gül Yetiştiren Adam adlı romanda Tansel`in Sitare`ye yardımcı olma isteğini anlatıcı şöyle ifade eder:

*“O başka, dedi Tansel, ama yanlışlık henüz önlenebilecek bir safhadaysa... değil mi?
Sen de kapalı konuşuyorsun, dedim.
Peki, daha açık konuşayım, Sitare’ye yardım edelim.
Ne yardımı? Yardıma ihtiyacı mı var onun?
Evet, dedi, fazla geç kalmadan bir şeyler yapmamız gerekiyor.”* (Özdenören, 2021: 77).

Rasim Özdenören`in Gül Yetiştiren Adam adlı eserinde anlatıcı, Tansel ve arkadaşının Sitare`ye yardım edilmesi konusundaki anlaşmazlıktan ve bunun sonucunda yardım edilmesi gerektiğinden bahseder.

Hışırta adlı eserin *Bebek ve Çığlık ve Kadın* hikâyesinde kendisini terk eden kocasını bebeğiyle birlikte arayan bir kadının çaresizliğini ve bu zor durumda karşısına çıkan yabancı bir adamın kadına yardımcı olmaya çalışmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Birlikte kalktılar. Kadın, içinde bebesinin yattığı sepeti aldı sandalyeden. Kapıya doğru yürüdüler. Tam çıkacaklardı ki, bebek bir çığlık attı, arkasından da ağlamaya başladı. Adam, telaşlanmışçasına:

‘Altını mı ıslattı?’ diye sordu. ‘Arkaya geç, altını temizle bebeğin.. burada bekliyorum ben..’

Kadın, minnetle, şükranla baktı adamın yüzüne. Bebeği sepetinden çıkardı. Arkada kendine gösterilen bölmeye girdi. Bebeğin sepetini orada bir sandalyenin üzerine bıraktı.” (Özdenören, 2022g: 81).

Rasim Özdenören’in *Hışırta* adlı eserinde anlatıcı; bir kadının kendisini terk eden kocasını bebeğiyle birlikte ararken karşısına çıkan yabancı bir adamın ona yardım etmesinden, bebeğiyle ilgilenmesinden bahseder.

Hışırta adlı eserin *Bebek ve Çığlık ve Kadın* hikâyesinde kendisini terk eden kocasını bebeğiyle birlikte arayan bir kadının çaresiz durumda olmasını ve arkadaşlarına sığınmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Böyle düşünüp gözyaşlarını dökerken, evin sahibi -arkadaşının, Nermin’in kocası- nasılsa onu görmüş, avutmak istemişti: ‘Heeey, noluyorsun? Artık ağlamak yok diye anlaşılmamış mıydık?’ Gözlerinin altındaki mor torbacıklara birikmiş yaşlarını silerken: ‘Kusura bakmayın, demişti, size de yük oluyorum, sıkıntı oluyorum.’ ‘Öyle düşünürsen gücenirim ama...’ O sırada da Nermin kapıda peydahlanmış ve maksatsız görünen bir tonla: ‘Allah muhabbetinizi artırsın.’ demişti. Sonra da onları öylece bırakmış, çekip işine gitmişti.” (Özdenören, 2022g: 85).

Rasim Özdenören’in *Hışırta* adlı eserinde anlatıcı, bir kadının kendisini terk eden kocasını bebeğiyle birlikte ararken çaresiz bir duruma düşmesi ve onlara arkadaşlarının yardımcı olmasından ve kadının mahcubiyet duymasından bahseder.

İlk Öyküler adlı eserin *Kasap* hikâyesinde bir kasabın hayvan keserken etrafındakilerden yardım istemesi ve onların da yardım etmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“—Nedi gelmiysiniz lan? diyor etraftakilere, gelin de hep barabar yüzek şunu. Üç kişi daha geliyor hayvanın başına. Yumruklaya yumruklaya yüzüyorlar deriyi. Alıcılar veya

seyirciler elleri ceplerinde boyunları çekik hareket eden ellere bakıyor.” (Özdenören, 2022h: 38).

Rasim Özdenören’in *İlk Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, bir kasabın hayvanları keserken etrafındakilerden yardım istemesinden ve onların da kasaba yardım etmeye başlamasından bahseder.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Kör Kemancı* hikâyesinde kör kemancı ve bıçak bileyicisi arasındaki yardımlaşmayı anlatıcı şöyle ifade eder:

“Kör kemancı, ihtiyar bıçak bileyicisinin komşusudur, ev komşusu değil, iş komşusu. Kör kemancı kemanını cızırdatırken, bıçak bileyicisi de kör kemancının müşterisinden nasiplenir. Ne de olsa yan yana veya nerdeyse yan yana otururlar. Bıçak bileyicisi kör kemancıyı tanır, kör kemancının bıçak bileyicisini tanıdığını aynı emniyetle ileri süremiyoruz; onu ancak sesinden tanıdığını söyleyebiliriz.” (Özdenören, 2022i: 15).

Rasim Özdenören’in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, kör kemancı ile ihtiyar bıçak bileyicisinin iş ortamında birbirlerinin yardımıyla geçimlerini sürdürmelerinden bahseder.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Derinlerdeki Oyun* hikâyesinde kahramanın üçkağıtçıdan kazandığı paraları önceki kaybedenlere dağıtmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Üçkağıtçıdan kazandığımı, benden önce kaybetmiş olanlara dağıtıp onların zararını telafi etmek istemiştım. Olmadı. Olmadığı bir yana, söylentilere bakılırsa, orada benden önce oynayanların, üçkağıtçının kumpası olduklarını öğrenecektim.” (Özdenören, 2022i: 22).

Rasim Özdenören’in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, bir adamın üçkağıtçıdan kazandığı paraları önceki kaybedenlere vermek düşüncesinden bahseder.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Banliyö Treni* hikâyesinde trende seyahat edenlerin birbirlerine ve yabancılara yardım etmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Banliyö treninde herkes birbirini tanıyor. Herkes kimin nerde binip nerde ineceğini biliyor. Davetsiz yolcuya sık rastlanmıyor. Yabancı yolcu hemen ayırmsanıyor. Herkes ona yardım etmek için nerdeyse fırsat kolluyor. Ona gelince, o, elbette, bu treninin yabancısı olduğunu kimseye sezindirmek istemiyor.” (Özdenören, 2022i: 24).

Rasim Özdenören`in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, genelde yolcuları aynı kişiler olan bir banliyö treninde seyahat edenlerin yolculuk sırasında hem birbirlerine hem de yabancı yolculara yardımcı olmalarından bahseder.

İmkânsız Öyküler adlı eserin *Ex...* hikâyesinde kahramanın acı baldan zehirlenmesi ve komşusunun onu hastaneye götürmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

“Ama bulantı, baş dönmesi, dermansızlık sürüyor... En kötüsü kan basıncı düşük... Hastanenin yolunu tuttuk. Bir komşunun yardımıyla gittiğimiz ilk hastanede , iki acemi doktor -acemi, ama nöbete bırakılmış, nöbete ve acil servise...- nabzımı ölçtü ve bana kalp pili takılması gerektiğini söyledi.” (Özdenören, 2022i: 29).

Rasim Özdenören`in *İmkânsız Öyküler* adlı eserinde anlatıcı, acı baldan zehirlenen adamın komşusunun yardımıyla hastaneye gitmesi ve sonraki süreçten bahseder.

Kuyu adlı hikâyede kahramanın otel ararken bir kişinin ona yardım etmesini anlatıcı şöyle ifade eder:

*“Evet, dedi, bu yakınlarda bir otel var mı?
Şoşeyi geç. Aha şu ışıkların orda bir otel var. Gidince görürsün.
Teşekkür ederken yürümeye başlamıştı bile.”* (Özdenören, 2022j: 11).

Rasim Özdenören`in *Kuyu* adlı eserinde anlatıcı, otel arayan kahramanın bir yabancıya otel sorması ve o kişinin oteli nasıl bulacağı konusunda yardımcı olmasından bahseder.

Kuyu adlı hikâyede kahramanın otobüste yolculuk ettiği sırada tanıştığı kişinin şehir halkından olmasını ve ona yardımcı olmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Sonra yemiş bahçelerinin arasından birdenbire, kaynaşma halindeki otobüs terminaline ulaşmışlardı. Otobüste arkadaş olduğu kişi şehrin yabancısı değildi. Ona, ucuz otellerin bulunduğu yeri, oraya nasıl gidebileceğini anlattı.” (Özdenören, 2022j: 19).

Rasim Özdenören`in *Kuyu* adlı eserinde anlatıcı, kahramanın otobüsler yolculuk yaptığı sırada tanıştığı bir adamın ona şehirdeki oteller konusunda yardımcı olmasından bahseder.

Toz adlı eserin *Güller* hikâyesinde kahramanın doğanın bahsettiği fiziki ve ruhsal güzellikleri kendisiyle ve komşularıyla paylaşmasını anlatıcı şöyle ifade eder:

“Yaşlı incir ağacının yere paralel uzanan dalı onun gelip kendini yakalaması, oraya asılması, ona yaslanarak dinlenmesi için beklerdi. Akasyanın dolgun çiçekleri de beyaz beyaz kırpışarak beklerdi onu, elinin erişebildiği yerlerdeki

çiçekleri kopararak ağzına attığı, çiğnediği olurdu. Dutları, kaysıyı komşularına dağıtırdı. Komşu çocukları ahududu toplamasını severdi...” (Özdenören, 2022k: 15).

Rasim Özdenören`in *Toz* adlı eserinde anlatıcı; kahramanın bahçede yetişen meyvelerden komşularına da vermesinden, çocukların yemiş toplamasından mutlu olduğundan bahseder.

Uyumsuzlar eserinin *Yitik Yolcu* hikâyesinde çölde yolda kalan kahramana yardım eden bir şoförü ve şoförün kahramanla arasındaki konuşmaları anlatıcı şöyle ifade eder:

“Bu çölün ortasında otostopla gelmiştim. Beni buraya bırakan otomobil yan yollardan birine sapınca şoför otomobilin menziline doğru hala gitmeyi isteyip istemediğimi sordu. Oradan öteye yolun uzanmadığını görünce burada inmek istediğimi söyledim.” (Özdenören, 2022l: 93).

Rasim Özdenören`in *Uyumsuzlar* adlı eserinde anlatıcı, bir çölde otostopla yol almayı düşünen kahramana karşılaştığı bir adamın yardımcı olmasından bahseder.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde yardımseverlik değerine çokça yer vermiştir. Eserlerinin bazılarında aile bireyleri arasındaki yardımseverlik şeklinde bu değere yer verirken bazılarında da bir dostuna ya da tanımadığın bir insana yardım etmek şeklinde vermiştir. Özdenören, kimi eserlerinde de yardımseverlik değerini devlet kurumlarının halka karşı göstermiş olduğu yardımseverlik şeklinde yansıtmıştır. Zor günlerde komşuların birbirlerine karşı olan yardımseverliğe de bazı eserlerinde yer verdiği görülmektedir. Özdenören`in kimi eserlerinde maddi kazanç için birbirine ihtiyaç duyan kişilerin yardımseverliği de ön plana çıkmaktadır.

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Rasim Özdenören'in on üç hikâye kitabı ve bir romanı değer aktarımı açısından incelenmiştir. Çalışma sonucunda Özdenören'in roman ve hikâyelerinin değer aktarımı açısından başarılı olduğu görülmüştür. Eserlerinde açık bir şekilde verilen değerlerin yanında örtük bir şekilde sezgi yoluyla verilen değerler de yer almaktadır. Çalışmada; alçak gönüllülük, cömertlik, çalışkanlık, dostluk, dürüstlük, merhametli olma, misafirperverlik, nezaketli olma, sabırlı olma, saygı, sevgi, sorumluluk ve yardımseverlik değerleri tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler sonucunda Rasim Özdenören'in roman ve hikâyelerinde 141 değer saptanmıştır. 141 değer içinde en çok aktarılan değer sevgi (33) değeridir. Sevgi değerinin ardından sırasıyla yardımseverlik (22) değeri, saygı (20) değeri, nezaketli olma (17) değeri, sabırlı olma (13) değeri, çalışkanlık (7) değeri, merhametli olma (7) değeri, misafirperverlik (6) değeri, cömertlik (5) değeri, dostluk (5) değeri, sorumluluk (3) değeri, dürüstlük (2) değeri ve alçak gönüllülük (1) değeri gelmektedir.

İçerisinde en çok değer tespit edilen eserler 19 değerle “*Gül Yetiştiren Adam*” romanı ile “*Çok Sesli Bir Ölüm*” adlı hikâye kitabıdır. Bu eserlerin ardından sırasıyla 15 değer barındıran “*Çarpılmışlar*”, 14 değer barındıran “*Denize Açılan Kapı*”, 11 değer barındıran “*Çözülme*”, 8 değer barındıran “*Hastalar ve Işıklar*”, 8 değer barındıran “*İmkânsız Öyküler*”, 8 değer barındıran “*Hışırta*”, 8 değer barındıran “*Uyumsuzlar*”, 7 değer barındıran “*Kör Pencere*ler”, 7 değer barındıran “*Kuyu*”, 7 değer barındıran “*Toz*”, 6 değer barındıran “*Ansızın Yola Çıkmak*” ve 4 değer barındıran “*İlk Öyküler*” adlı eserler gelmektedir.

Rasim Özdenören roman ve hikâyelerinde en çok sevgi değerini işlemiştir. Eserlerinin genelinde insan sevgisine yönelik davranışları ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte hayvan sevgisinin önemine rastlanmaktadır. İnsana yönelik sevgi; eş arasındaki sevgi, anne baba sevgisinin önemi, çocuk sevgisi gibi farklı yönlerden ele alınmıştır. Sevdiğinden farklı sebeplerle ayrıldığı için acı çeken ve günlük hayatın genel alışkanlıklarından kopan insanların ıstırabı yine sevgi değeri çerçevesinde Özdenören'in eserlerinde işlenmiştir. Özdenören, deneme vb. bazı eserlerinde alçak gönüllülük değeriyle ilgili doğrudan bilgi aktarımı yaparken olaya dayalı eserlerinde ise alçak gönüllülüğü genel olarak tasvir etme şeklinde vermektedir.

Rasim Özdenören'in hikâye ve romanları cömertlik değeri açısından incelendiğinde esas anlamda bu değer çocukları sevindirme, bir iş yerinde ya da eğlence mekânında

Çalışanların memnun edilmesi, beklenti içerisinde olsun ya da olmasın çalışanlara az bir miktar da olsa bahşiş verilerek mutlu edilmesi şeklinde okuyucuya sunulduğu görülmektedir. Eserlerinde bazen bir işçinin işini gayretle yapmasıyla bazen bir çiftçinin işini zamanında bitirmesiyle bazen bir öğrencinin hem derslerine çalışıp hem de bir iş yerinde para kazanmaya çalışmasıyla bazen bir ailenin çocuklarının geleceği için özveriyle çalışmaya gayret etmesiyle alışkan değerini görmek mümkündür. Dostluk, Özdenören`in roman ve hikâyelerinin bazılarında arkadaşının kötü gününde yanında olmak, ona destek olmak şeklinde işlenirken bazılarında ise her ne kadar kötülük yapsa da bir dostuna bu yüzden kin tutmamak ve dostluğunu devam ettirmek şeklinde işlenmiştir. Özdenören; bazı eserlerinde bireyin kendini iyisiyle kötüsüyle anlatmasına, olduğu gibi görünmesine ve bunları ifade ederken dürüst davranmasına değinmiştir. Bazı eserlerinde de yakınları için yapmadığı şeyleri itiraf etmesi şeklinde yer vermiştir.

Rasim Özdenören, roman ve hikâyelerinde merhameti genel olarak insanlar arasındaki merhamet ve insanların hayvanlara karşı olan merhameti şeklinde işlemiştir. Özdenören, kaleme aldığı roman ve hikâyelerinin bazılarında bir annenin çocuğuna göstermiş olduğu merhameti bizlere sunarken bazen de tam tersi bir çocuğun annesine göstermiş olduğu merhameti günlük hayatın ilişkileri çerçevesinde tasvir etmiştir. Eserlerinin bazılarında da bir dedenin torununa göstermiş olduğu merhamet ve sevgiyi işlemiştir. İnsanların hayvanlara karşı göstermiş olduğu merhameti de onun eserlerinde görmek mümkündür. Özdenören, misafirperverlik değerini eserlerinde işlerken sadece tanıdık olmak ya da akraba olmakla sınırlamamış ve yabancı insanlara karşı olan misafirperverliğe de eserlerinde yer vermiştir.

Yazar; eserlerinde toplumsal, geleneksel ve kültürel normlara uygun iletişim biçimlerine de değinir. Onun eserlerinde bayramlarda tokalaşma ve karşılıklı güzel sözler söyleme; misafire “Hoş geldin.”, “Gle gle.” gibi nezaket ifadeleri kullanma; yaşlılara saygı gösterirken onların hoşnut edecek güzel sözler söyleme davranışlarını görmek mümkündür. Özdenören`in eserlerinde sabır, bazen işinin iyi yapmayanlara karşı gösterilen sabır bazen de bireyin kendini kötü hissettiği durumlarda başkalarının telkinlerine sabır göstermek şeklinde verilmiştir. Bireyin gördüğü rüyalarda da sabır konusuna değindiği görülmüştür. Sabırlı olmak konusunda ailenin desteğini ve sabrın sonunun iyi sonuçlanmasına da eserlerinde yer vermiştir. Yazar, eserlerinin bazılarında da sabır ve inanç arasındaki bağlantıyı ön plana çıkarmıştır. Özdenören`in çoğu eserinde aile büyüklerine saygı göstermek, küçükleri sevmek, aile birliğini korumaya çalışmak gibi

davranışlar değer iletimi açısından önemlidir. Eserlerinin bazılarında aile bireyleri arasındaki yardımseverlik şeklinde bu değere yer verirken bazılarında da bir dostuna ya da tanımadığın bir insana yardım etmek şeklinde vermiştir. Özdenören, kimi eserlerinde de yardımseverlik değerini devlet kurumlarının halka karşı göstermiş olduğu yardımseverlik şeklinde göstermiştir.

Alanyazınında edebî eserlerin değerler eğitime katkısı üzerine çok sayıda araştırma yapıldığı görülmektedir. Senek'in (2018) Aytül Akal'ın masallarındaki değerlerle ilgili yaptığı çalışmada en sık verilen değerlerin sevgi değeri olduğu tespit edilmiştir. Bu değeri yardımlaşma, arkadaşlık ve saygı gibi değerler takip etmektedir. Bu çalışmada olduğu gibi sevgi değeri en çok yer verilen değer konumundadır. Araştırmadan elde edilen sonuçların bu çalışmanın sonuçlarıyla benzer olduğu görülmektedir.

Karagöz (2018) yaptığı çalışmada Emin Özdemir'in kurgusal nitelikli çocuk kitaplarını değerler eğitimi bakımından incelemiştir. Araştırma sonucunda bu eserlerde en çok yer alan değerlerin sevgi, arkadaşlık ve yardımlaşma olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada olduğu gibi sevgi ve yardımseverlik değerleri en çok yer verilen değerler arasındadır. Araştırmada elde edilen sonuçlar bu çalışmanın sonuçlarıyla genel anlamda benzerlik göstermektedir. Binyıl Şahin (2019) çalışmasında Sabahattin Ali'nin eserlerini değerler eğitimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda Sabahattin Ali'nin eserlerinde en çok yer verilen değerlerin sevgi ve yardımseverlik olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunun bu çalışmanın sonucuyla büyük oranda benzer olduğu görülmüştür. Akkaya (2014) yaptığı çalışmada Keloğlan masallarını Schwartz değerler listesine göre analiz etmiştir. Bu araştırma sonucunda en sık görülen değerlerin geleneksellik, başarı ve güç olduğunu tespit etmiştir. Yaptığımız çalışmada en çok tespit edilen değerlerin sevgi, yardımseverlik ve saygı değerleri olduğu görülmektedir. Elde edilen sonuçlar ile bu araştırmanın sonuçları farklılık göstermektedir. Doğaner (2021) yaptığı çalışmada Halit Ziya Uşaklıgil'in romanlarındaki değerleri analiz etmiştir. Bu araştırma sonucunda Uşaklıgil'in romanlarında en sık görülen değerlerin sevgi ve fedakârlık olduğu tespit etmiştir. Araştırma sonucunun bu çalışmanın sonuçlarıyla sevgi değerinin çokça yer verilmesinden kaynaklı benzer olduğu görülmektedir.

Tunagür (2016), Mustafa Kutlu'nun hikâyelerindeki değerler ile ilgi yaptığı çalışmada en sık görülen değerlerin sırasıyla dini inanç, yardımseverlik ve sevgi değerleri olduğunu belirlemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulguların bu çalışmanın sonuçlarıyla genel anlamda benzerlik göstermektedir. Yazgan Yalçın (2019), Tarık

Buğra'nın romanlarındaki değerler ile ilgili yaptığı araştırmada eserlerde en sık görülen değerlerin sevgi, selamlaşma ve temizlik değerleri olduğunu tespit etmiştir. Yaptığımız araştırmada da en çok tespit edilen değer sevgi değeri olduğu görülmektedir. Araştırma sonucunun bu anlamda çalışmamızın sonucu ile benzer olduğu görülmektedir. Çelikten (2019), Nezihe Meriç'in çocuk kitaplarını değerler açısından incelemiş ve çalışmasında en fazla rastlanan değer bilimsellik değeri olmuştur. Çalışmada en az rastlanan değerler ise adaletli olma ve tutumlu olma değerleridir. Çalışma, tespit edilen değerler ve işlenme sıklıkları bakımından çalışmamızla farklılıklar göstermektedir. Sarıkaya ve Aydeniz (2021) yaptıkları araştırmada Van masallarını değerler eğitimi açısından analiz etmişlerdir. Çalışma sonunda değerlerin masallarda farklı sıklıklarda işlendiğini tespit etmişlerdir. Van masallarında en yoğun işlenen değerlerin yardımseverlik, inanç, cesaret, sevgi, sabır şeklinde sıralandığını belirlemişlerdir. Yardımseverlik, sevgi ve sabır değerleriyle ilgili bulgular bu çalışmanın bulgularıyla benzerdir. Yılmaz (2019) yaptığı araştırmada Türk, Alman, Balkan ve Rus Masallarını değer iletimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda Türk, Alman, Rus ve Balkan masallarında görülme sıklığı en çok olan değerler yardımseverlik, sorumluluk, adalet iken görülme sıklığı en az görülen dürüstlük, dostluk, öz denetim ve vatanseverlik olduğu tespit edilmiştir. Yılmaz'ın ulaştığı bu sonuçlar bu çalışmanın sonuçlarıyla farklılık göstermektedir.

Araştırmanın neticesinden hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

- 1) Rasim Özdenören'in roman ve hikâyeleri sahip oldukları evrensel değerler dolayısıyla değerler eğitimi sürecinde kullanılabilir.
- 2) Rasim Özdenören'in roman ve hikâyeleri içerdikleri değerler bakımından kitapseverlerin okuma listelerinde yer alabilir.
- 3) Başka yazarların eserleri değerler eğitimi bağlamında incelenebilir ve değerler eğitimi bağlamında nitelikli eserler okuyuculara tanıtılabilir.
- 4) Değerler eğitimi bağlamında yapılacak etkinliklerde, bu çalışmada değerler bakımından zengin olan eserler kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Akbaşı, O. (2008). “Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”. Değerler Eğitimi Dergisi, 6 (16), 9-27.
- Akkaya, N. (2014). “Keloğlan Masallarında Yer Alan Değerlerin İncelenmesi”. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (2/1), 312-324.
- Aladağ, S. (2009). İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretiminde Değer Eğitimi Yaklaşımlarının Öğrencilerin Sorumluluk Değerini Kazanma Düzeyine Etkisi. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Algur, H. (2017). “Değer Eğitimi Yaklaşımları”, Pegem Atıf İndeksi, 169-193.
- Alkan, A. T. (1991). “Misafir, Misafirlik”. Türk Aile Ansiklopedisi, (II, 741- 742). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Alpöge, G. (2011). Okul Öncesinde Değer Eğitimi. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, Ş. A. (2014). Okulda Değerler Eğitimi Yöntemler-Teknikler-Kaynaklar. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aytan, N. ve Yeşilyurt E. (2012). “Türkçe Ders Kitaplarında Karakter Eğitimi”, IV. Uluslararası Türkiye Eğitim Araştırmaları Kongresi, 19 Mayıs 2012, İstanbul.
- Ayverdi, İ. (2011). Misalli Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Bahar, H. İ. (2005). Sosyoloji. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1997). Eğitim Psikolojisi: Eğitimin Psikolojik Temelleri. İstanbul: Özgün Matbaacılık.
- Baydur, E., Diğerleri (2007). “Değerler Eğitimi-Sabır”, Envar Değerler Eğitimi Aile Kitabı, (4), 1-16.
- Bayram, Y. (2015). Divan Şiiriyle Değerler Eğitimi. Samsun: İlkadım Belediyesi.
- Biçer, S. (2013). Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait "Safahat" Adlı Eserin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilhan, S. (1991). “Eğitim ve Sevgi”. Türk Aile Ansiklopedisi, (III, 896-897). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.
- Binyıl Şahin, N. (2019). Sabahattin Ali'nin Eserlerinde Değerler Eğitimi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Bridge, B. (2003). Siz Olsaydınız Ne Yapardınız? Etik Değerler Eğitimi. İstanbul: Beyaz Yayınları.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). Research Methods in Education (6th ed.). New York, NY: Routledge.

Çakıcı, E. (2010). Millî Eğitim Bakanlığının 2004 Yılında Tavsiye Ettiği Yüz Temel Eserdeki Yerel Romanlar Aracılığıyla Edebiyat Öğretiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelikkaya, H. (1996). Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Alfa Yayınları.

Çelikten, F. (2019). Nezihe Meriç'in Çocuk Kitaplarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çubukçu, Z. (2012). “İlköğretim Öğrencilerinin Eğitimi Sürecinde Örtük Programın Etkisi”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(2), 1513-1534.

Deliklitaş, D. (2008). Rasim Özdenören'de İnsan. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, K. (2006). Açıklamalı İnsani Terimler Sözlüğü. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Doğan, İ. (2007). Sosyoloji: Kavram ve Sorunlar. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğanay, A. (2006). Değerler Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğaner, M. (2021). Halit Ziya Uşaklıgil'in Romanlarında Değerler Eğitimi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Doymaz, Y. (2018). Rasim Özdenören'in Hikâyelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Programının Genel Amaç ve Kazanımlarını Gerçekleştirmede Kullanılabilirlik Durumu. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dökmen, Ü. (2006). Küçük Şeyler. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Ekşi, H. (2003). “Temel İnsani Değerlerin Kazandırılmasında Bir Yaklaşım: Karakter Eğitimi Programları”, Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (1), 79-96.

Eliuz, Ü. (2017). Rasim Özdenören. İstanbul: Bir Yayıncılık.

Erinç, S. (1995). “Sanat Eğitiminde Felsefe, Felsefe Açısından Eğitim ve Türkiye’de Eğitim”, İstanbul, 17–18 Kasım 1995: Türkiye Felsefe Kurumu.

Eryarsoy, M. N. (2008). Rasim Özdenören Hayatı, Sanatı, Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Geçtan, E. (1981). Çağdaş İnsanda Normal Dışı Davranışlar. Ankara: Maya Yayınevi.
- Gökdere, M. ve Çepni, S. (2003). “Üstün Yetenekli Çocuklara Verilen Değerler Eğitiminde Öğretmenin Rolü”, Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (2), 93-103.
- Gudmundsdottir, S. (1991). “Values in Pedagogical Content Knowledge”, Journal of Teacher Education, 41 (3), 44-52.
- Güneş, E. (2014). Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Gelenek-Modernizm Çatışması. Yüksek Lisans Tezi. Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngör, E. (2010). Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Güven, A. Z. (2014). Değerler Eğitimi ve Türkçe Derslerinde Kullanımı. Konya: Palet Yayınları.
- Haksal, A. H. (1999). “Rasim Özdenören’le Öyküsü ve Sanatı Üzerine Bir Konuşma”, Yedi İklim, 107 (108), 57-68.
- Hökelekli, H. (2010). “Modern Eğitimde Yeni Bir Paradigma: Değerler Eğitimi”, Eğitime Bakış Dergisi, 6 (18), 4-9.
- Hökelekli, H. (2011). Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013). Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. (2009). Ankara: MEB Yayınları.
- Kahraman, A. (2007). Işıyan Kelimeler. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Karagöz, B. (2018). “Emin Özdemir’in Çocuk Kitaplarına Değerler Eğitimi Bağlamında Bir Bakış: Bir Çözümleme Çalışması”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31, 63-85.
- Katılmış, A. (2010). Sosyal Bilgiler Derslerindeki Bazı Değerlerin Kazandırılmasına Yönelik Bir Karakter Eğitimi Programının Geliştirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2014). Ahlak Değerler ve Eğitimi. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Kılıç, F. (2019). Ömer Seyfettin’in Romanlarında ve Hikâyelerinde Değerler Eğitimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Kılınçkiran, F. (2019). Rasim Özdenören’in Hikâyelerinin Yapı ve Tema Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kirschebaum, H. (2000). "From Values Clarification to Character Education: A Personal Journey", *Journal of Humanistic Counseling and Development*, 39(1), 4-20.

Kluckhohn, F. R. (1951). "Cultural Factors in Social Work Practice and Education", *Social Service Review*, 25(1), 38-47.

Köylü, M. (2016). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün Romanlarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Milli Eğitim Temel Kanunu, (1973), http://personel.meb.gov.tr/daireler/mevzuat/mevzuatlar/milli_egitim_temel_kanunu_1739.pdf, (Erişim Tarihi: 07.06.2023)

MEB (2010); B.08.0.TTK.0.72.02/0006312 Sayılı 08.09.2010 Tarihli İlk Ders Konulu Genelge.

Mengüşoğlu, T. (1997). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma-Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Meydan, H. (2014). "Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimi Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme", *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-100.

Mutlu, G. (2017). "Halide Edip Adıvar'ın "Mor Salkimli Ev" ve "Sinekli Bakkal" Adlı Eserlerinin Biçim ve İçerik Özellikleri ile Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi", *Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi*, 5(12), 129-162.

Oğuzkan, F. (1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özdemir, H. (1991). "Misafir ve Misafirperverlik". *Türk Aile Ansiklopedisi*, (II, 740-748). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Özdenören, R. (2021). *Gül Yetiştiren Adam*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Özdenören, R. (2022a). *Ansızın Yola Çıkmak*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Özdenören, R. (2022b). *Çarpılmışlar*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Özdenören, R. (2022c). *Çok Sesli Bir Ölüm*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Özdenören, R. (2022d). *Çözülme*. İstanbul: İz Yayıncılık.

- Özdenören, R. (2022e). Denize Açılan Kapı. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022f). Hastalar ve Işıklar. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022g). Hışırta. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022h). İlk Öyküler. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022ı). İmkânsız Öyküler. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022i). Kör Pencereleler. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022j). Kuyu. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022k). Toz. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2022l). Uyumsuzlar. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özdenören, R. (2023). Kafa Karıştıran Kelimeler. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Özen, Y. (2019). Türk Millî Kültüründe Kimlik ve Değerler Psikolojisi. İstanbul: Post Yayınevi.
- Özensel, E. (2003). “Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer”, Değerler Eğitimi Dergisi, 1(3), 217-239.
- Özgül, G. (2010). Rasim Özdenören’in Hikâyelerinde Moral Değerlerin Çözülüşü ve Kimlik Bunalımı. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgüven, İ. E. (1994). Psikolojik Testler. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Özkan, R. (2010). “Türk Eğitim Sisteminde Himayeci Değerler: İlköğretim Ders Kitapları Örneği”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7, 1124-1141.
- Refshauge, A. (2004). Values in NSW Public Schools.
- Rokeach, M. (1973). The Nature of Human Values. Free Press.
- Sağlık, Ş. (1992). Rasim Özdenören (Eserlerinin Tematik İncelenmesi). Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Salim, N. (2022). Ahmet Hikmet Müftüoğlu’nun Roman ve Hikâyelerinde Değerler Eğitimi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sarı, M. (2007). Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek “Okul Yaşam Kalitesi”ne Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarıkaya, B. ve Aydeniz, S. (2021). “Van Yöresine Ait Halk Masallarının Değer Aktarımı Açısından İncelenmesi”, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Van Özel Sayısı, 451-480.

Sayar, K. ve Aysun, S. (2011). “Ahlaki Bir Lider Olarak Öğretmen”, Eğitime Bakış Eğitim, Öğretim ve Araştırma Dergisi, 7(19), 9-13.

Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). “Toward a Universal Psychological Structure of Human Values”, Journal of Personality and Social Psychology, 53(3), 550.

Schwartz, S. H. (1992). “Universals in The Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries”, (Ed. M. Zanna), Advances in Experimental Social Psychology, New York, New York Academic Press, 1-65.

Schwartz, S. H. (1994); “Are There Universal Aspects in the Structure and Contests Human Values?”, Journal of Social Issues, 50(4), 19- 45.

Selçuk, Z. (2004). Gelişim ve Öğrenme. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Senek, S. (2018). Aytül Akal’ın Masallarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Seyyar, A. (2003). Ahlak Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Beta Basım Yayım.

Şen, Ü. (2007). Millî Eğitim Bakanlığının 2005 Yılında Tavsiye Ettiği 100 Temel Eser Yoluyla Türkçe Eğitiminde Değerler Öğretimi Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şener, S. (1997). Başarı Yolunda 70 Kural. İstanbul: İnkılap Yayınları.

Tahiroğlu, M. ve Çetin, T. (2012). “İlköğretim 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Sağlıklı Olmaya Önem Verme Değerinin Öğretimine İlişkin Öğrenci Tutumları”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(2), 1634-1646.

Tahiroğlu, M. (2014). Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Taşpınar, M. ve Atıcı, B. (2002). “Öğretim Model, Strateji, Yöntem ve Becerileri/Teknikleri: Kavramsal Boyut”, Eğitim Araştırmaları, 2 (8), 207–215.

Taşpınar, M. (2009). Eğitimde Örtük Program ve Değerler Eğitimi. I. İyilik Sempozyumu Bildiri Kitabı. Elâzığ: Elâzığ Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

TDK Türkçe Sözlük (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tezgel, R. (2006). Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında İnsan Hakları ve Değer Eğitimi. II. Uygulamalı Etik Kongresi Bildiri Kitabı, 637-645. Ankara: ODTÜ Yayınları.

Titus, D. (1994). Value Education in American Secondary Schools.

Tokdemir, M. A. (2007). Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değerler Eğitimi Hakkında Görüşleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tunagür, M. (2016). Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinin Türkçe Öğretiminde Değer İletimi Açısından Önemi. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Türkçe Dersi Öğretim Programı (2019). (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar), Ankara: MEB Yayınları.

Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2015). Değerler Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Urban, H. (2007). Hayat Dersleri. İstanbul: Altın Kitaplar.

Uzunöz, A., Aktepe, V., ve Köybaşı E. (2018). “Değer Analizi Yaklaşımı Yoluyla Dürüstlük Değerine Dönük Öğrenci Cevaplarının İncelenmesi”, Journal of Theoretical Educational Science. 11(3), 606 – 626.

Ülken, H. Z. (2001). Bilgi ve Değer. İstanbul: Ülken Yayınları.

Veugelers, W. (2000). “Different Ways of Teaching Values”, Educational Review. 52 (1), 37-46.

Veugelers, W. and Vedder, P. (2003). “Values and Teaching”, Teachers and Teaching, 9(4), 377-390.

Watts, R. (2003). “Politeness”, Cambridge: Cambridge University Press.

Whitney, I. B. (1986). The Status of Values Education in the Middle and Junior High Schools of Tennessee. Unpublished Doctora Thesis, Tennessee State University.

Yalçın, S. K., ve Şengül, M. (2004). “Dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tıp Üzerine Bir Değerlendirme”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14(2), 209-223.

Yaman, E. (2014). Değerler Eğitimi Eğitimde Yeni Ufuklar. Ankara: Akçağ Yayınları.

Yapıcı, A., ve Zengin, Z. S. (2003). “İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği”, Değerler Eğitimi Dergisi, 1(4), 173-206.

Yazgan Yalçın, I. (2019). Tarık Buğra'nın Romanlarında Değerler Eğitimi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Yazıcı, K. (2006). “Değerler Eğitime Genel Bir Bakış”, Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, 19, 499-522.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, M. (2017). “Kendi Gök Kubbemiz’de Dinî ve Millî Değerler”, International Journal of Language Academy, 19, 200-212.

Yılmaz, M. (2019). Türk, Alman, Balkan ve Rus Masallarının Değerler Eğitimi Açısından Mukayesesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Giresun: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yorulmaz, B. (2017). Ailede Değerler Eğitimi, İstanbul: Erkam Yayınları.